

K U P I Č O V

- jak nám o něm vyprávěli
- fakta a jména

Podle vyprávění pamětníků, na základě dostupných dokumentů a rukopisu Bohuslava Hálka, Josefa Toman a Václava Židlického zpracovali Václav Kytl, Václav Zápotocký a Miloslava Žáková

Věnováno všem krajanům z Kupičova
k 50. výročí jejich návratu do vlasti.

Obsah

. . . jak nám o něm vyprávěli

<i>Pěkně „po česku</i>	4
Kupičov a jeho okolí	4
<i>Obecní zřízení</i>	
Kupičov před příchodem Čechů	
<i>Česká kuchyně</i>	
Příchod Čechů	
<i>Odívání a móda</i>	
Život na přelomu století	
<i>Náboženský a kulturní život</i>	
První světová válka	
<i>Školství a vzdělanost</i>	
Za Poláků	
<i>Technický pokrok</i>	
Druhá světová válka	
<i>Německo-polská válka</i>	
<i>Za „prvních Sovětů“</i>	
<i>Návštěva z Československa</i>	
<i>Za Němců</i>	
<i>Osud Židů</i>	
<i>Totální nasazení</i>	
<i>Za banderovců</i>	
<i>Zase přišli Němci</i>	
<i>V boji proti banderovcům</i>	
<i>Kupičov na frontě</i>	
<i>Kupičovští v boji za vlast</i>	
<i>V „běžencích“</i>	
<i>Morálka</i>	
Po válce	
<i>Soužití s jinými národnostmi</i>	
Jedeme do Čech	
Vysvětlivky	
Literatura	

. . . fakta a jména

Vážení a milí čtenáři,

otvíráte knížku, která by vám ráda přiblížila místo, jež si naši předkové více než před stoletím zvolili za svůj nový domov. Knižka není ani dějinami české obce Kupičova na Volyni, ani jeho kronikou, nepracuje důsledně s historickými prameny, ani přesně nezachovává časovou posloupnost. Má dvě části.

První část **...jak nám o něm vyprávěli** zachycuje události spojené se životem Čechů v mnohonárodnostním a často neklidném, až bouřlivém prostředí, jak nám o nich vyprávěli naši rodiče, prarodiče a příbuzní či sousedé, tedy „strejčkové“ a „tetičky“, jak jsme je byli zvyklí nazývat. Některé události jsme také již zažili sami, především ty, které se udály v období druhé světové války, těsně před ní a po ní. V neposlední řadě jsme si dovolili čerpat i z rukopisu **Kupičov - jedna z největších obcí českých na Volyni**, který zpracovali dnes již zesnulý Bohuslav Hálek, Josef Toman a Václav Židlický. Budiž jim za to dík.

„Historické“ kapitoly se střídají s kapitolami „etnografickými“, ve kterých jsme se pokusili shrnout některé jevy charakteristické pro život Čechů v Kupičově, např. školství, náboženský život, jazyk atd.

Druhá část **...fakta a jména** je faktografická. Obsahuje v co nejúplnějším přehledu fakta spjatá s jednotlivými etapami života Čechů v Kupičově, přehledy událostí a jmen, která se k nim vztahují. Do této části jsou zahrnuty i některé důležité dokumenty, např. kupní smlouva na koupi Kupičova, dopis gen. Svobodovi, soupis českého obyvatelstva z r.1943, dohoda o reemigraci z r.1946, jmenné seznamy vojáků, nejstarších občanů apod.

Knižka si nečiní nárok na úplnost, událostí bylo jistě daleko více a každý je také prožíval po svém. Pokud se nám však podaří ve vás, pamětnících, oživit vzpomínky na naši společnou rodnou obec a vám mladším, kteří jste se již narodili v Čechách nebo na Moravě, přiblížit způsob života často tolik odlišný od toho vašeho, budeme spokojeni.

Děkujeme těm z vás, kteří jste přispěli svými vzpomínkami k obohacení našeho vyprávění, a těm, kteří jste nám zapůjčili fotografie či jiné dokumenty k oživení knížky.

Zvláštní dík patří našemu krajanovi Jaroslavu (Jerry) Kytlovi z Kanady za jeho štědrý finanční příspěvek, kterým nám umožnil vydání knížky.

Autoři.

Pěkně „po česku“

„Tetičko, prosím vás, kde vostávaj Žitnovi?“

„Kerý Žitnovi?“

„Co maj Aninku.“

„Tak to musíš, holčičko, přes rynek na třetí ulici a na konci je taková chát' s gánkem...“

Nějak takto mohl vypadat dialog zaslechnutý v Kupičově. Čeština kupičovských Čechů nesla totiž stopy několika vlivů. Především si každá rodina přivezla s sebou nářečí, jakým se mluvilo v jejich rodné vesnici v Čechách. Většina kupičovských Čechů pocházela ze středních Čech a tam se v druhé polovině 19. století používala obecná čeština s některými slovy německého původu (např. špacír). V dalších generacích obyvatelé Kupičova neudržovali téměř žádné kontakty se „starou vlastí“, a tak jejich jazykový projev odrážel stav z doby příjezdu na Volyň. Někteří sice odebírali české časopisy, ale to nemohlo nahradit kontakt se živým mluveným jazykem. Proto se doma všichni scházeli v *seknici*, ve které byly různé *méble*, někteří měli i více *seknic* a *vejstupek*, obilí skladovali na *špejchaře*, mouku v *komoře* v *moučnici* a seno na *loubi*. V neděli chodívali do kostela nebo do *církvě*, odpoledne na *špacír* a *na táč*. *Strejčkové* šli někdy *do šenku*. *Na táč* se nechodilo k Zápotockým, Chválovským, Žitným nebo Skramuským, ale *k Zapotockovům*, *k Žitnovům*, *Chválovskovům* nebo *Skramuskovům*. O posvícení šli všichni *k muzice*, v *masopustě* *do bálu*. Scházeli se spolu *karamádi* a *karamádky*, některé *holky* byly *parádnice*, *nosily střevíce* na *vysokejch kramflekách*, *oringle* nebo taky *olingre* a *brazuletky*, *tetičkám* už stačily *pasny* a *zabálky*.

Každodenní soužití Čechů s Ukrajinci a Poláky a kontakt s Rusy se postupně začal odrážet i v jazyce. Místní výrazy si však Češi často počeštovali. Počeštovali si i názvy okolních měst a vesnic. Místo do Kovelu se jezdilo do *Koule*, Černijiv byl *Černilov*, Svinaryn *Sviňáry*, Holoby byly *Holuby*, Ozerany *Jezurány*, Nyry byly *Néry*, Radoviči *Radoviče* atd.

Ukrajinci nazývali své obydlí *cháta*, Češi si z toho utvořili *chát'*. V Kupičově byly skoro samé *chátě*, jen několik zděných *domů*, ale i těm se někdy říkalo *zděná chát'*. Některé *chátě* měly *gánek*, ale ve všech se svítilo *petrolinovou lampou*, protože v Kupičově nebyla *eletrika*. Když hospodář potřeboval jít *večír do chliva*, rozsvítil si *fonár*. Hospodyně *pekla halušky na patelně*, nudle cedila na *dršláku*. Někdy si dala i *kalíšek vodky*, ale ta nesměla *bejt moc krepká*. Nebyvalo zvykem, aby hospodyně byla *vypivši*.

Do Kupičova nevedly *tory*. Když někdo potřeboval *jeťt' pojezdem*, musel *na vagzál do Turiska* nebo *až do Koule*. V takovém případě si *přirychoval věci do valizky*. Když jel *kořma* a byla velká zima, musel si někdy *voblíknout i šubu*, na hlavu si dát *bašlyk* a obout si *válenky*. Za války, když nebylo co na sebe, byl každý rád, když sehnal *fufajku* a *čuni*.

Za Poláků se však v Kupičově žilo docela dobře. Holcám to slušelo, když si v létě *voblíklly cikánku* nebo *herbábnou blůzku* a *faldovanou* nebo *klošovou* sukni, obuly si *skarpetky* a *lehký tufle*. Proti sluníčku si vzaly *parasol*. Hospodářům zase hospodyně *vypiglovaly foremetku* a *uvázaly šálku*. Mnoho rodin si v té době pořídilo rádio, ale většinou to byla jen krystalka se *sluchavkama*. Někde měli i *patefon* a přehrávali si *plastinky*.

Kromě slovní zásoby se místní vlivy projevovaly i ve větných vazbách a slovních spojeních. Žádný Čech už nemluvil česky, nýbrž *po česku*, nechodil do práce, ale *na práci*. Ve válce mnoho Čechů *propadlo na frontě* a někteří *popadli do plenu*.

Přes všechny cizí vlivy si kupičovští Češi zachovali český přízvuk ve slovech i ve větách a ve „staré vlasti“ se brzy zbavili i cizích výrazů a jazykově splynuli se svým okolím. Jen některý starší rodák je občas ještě na něco *cikavej*, protože *čuťčut'* zapomněl, jak se to říká v Čechách. My „mladší“ zase, když se spolu sejdeme, rádi užíváme tyto výrazy úmyslně, protože nám připomínají naše dětství, které bylo i přes mnohé útrapy šťastné.

Kupičov a jeho okolí

Kde byl a jak vypadal ten Kupičov, co se v něm mluvilo tak „pěkně „po česku““?

Kdysi patřil mezi čtyři největší české obce na ukrajinské Volyni. Podle polského Geografického slovníku v něm v r. 1883 žily 223 české rodiny. Seznam osídlených míst Volyňské gubernie z roku 1906 uvádí, že český Kupičov má 181 usedlost s 1 132 obyvateli. Podle údajů připojených k Historické mapě Volyně v letech 1887 - 1914 žili v Kupičově 1002 Češi.

Náš Kupičov, osamocený český ostrov uprostřed ukrajinsko-polského moře, značně vzdálený od ostatních českých obcí na Volyni, ležel v severozápadní části Volyně. Až do první světové války patřil do Vladimírského újezdu /1/, po první světové válce, za vlády Polska, do powiatu /2/ Kovelského a v r. 1939 se stal součástí rajonu /3/ Turijského. Do Vladimíru Volyňského to bylo z Kupičova asi 35 km, do Kovelu 28 km a do Turijska 15 km. Spojení do těchto správních center bylo vždy velmi obtížné, protože Kupičov ležel mimo hlavní cesty. Během první světové války Němci sice vybudovali úzkorozchodnou trať z Turijska, ta však hned po válce zanikla a tak to zůstalo až do dnešních dnů. Za polské vlády byla vybudována tzv. nová cesta, která spojila Kupičov s Litynem, a tím se cesta do Kovelu alespoň trochu zkrátila.

Samotná obec Kupičov, kterou Češi vybudovali v místech panského sídla, se rozkládala na mírném návrší svažujícím se od jihu na sever. Dominantou obce byla pravoslavná cerkev (kdysi uniatská) /4/. V r. 1944 při náletu a dělostřeleckém útoku Němců cerkev vyhořela.

Češi neměli žádné architektury, a přesto vybudovali obec, která vypadala, jako by ji stavěli podle urbanistické studie. Obec měla téměř pravidelný obdélníkový půdorys a na každého příchozího působila dojem úhledného městečka. Po délce ji protínaly tři rovnoběžné ulice. Nejvýchodnější z nich byla považována za hlavní a do r. 1939 se nazývala Varšavská, prostřední byla Poniatowského (obecně Prostřední) a západní Kościuszkova (obecně Třetí). Sověti je v r. 1939 přejmenovali na Stalinovu, Leninovu a Vorošilovovu, ale na tyto názvy si nikdo nezvykl. Varšavskou ulicí vedla cesta z Holob do Vladimíru. Staří lidé vyprávěli, že v krčmě, která stála v této ulici (později byla přeměněna na školu), byla kdysi poštovní stanice a v ní se přepřahali koně. Na Kościuszkovu ulici zase navazovala „nová cesta“ do Kovelu.

Kupičov měl také několik příčných ulic a dvě návsi. Větší náves nesla název Plac 3-go maja, ale pro Kupičovány Rynk, a menší Plac Wolności, obecně Rajčur /5/. Rajčur se nazýval podle toho, že byl na místě, kde páni dříve „rajtovali“ své koně, a v polských rytířských dobách, za časů pana Wolodyjowského a starého Zagloby /6/, se zde snad pořádaly i jezdecké turnaje. Na Rynku se až do 30. let konaly trhy (jarmarky). Příčné ulice se nazývaly (od jihu): Polní (za Tošnerovic stodolami), kterou vedla cesta z Turijska do Kisielina, Stražacká (krátká ulička s hasičskou zbrojnicí), Ksiedza Grassa, kdysi Tři bratří (v ní byla prodejna Kooperativy), Ciemna (také Horáčkova), Targova (říkalo se jí také „Zápotockova“ nebo prostě Ulička), Browarna (Pivovarská) a Mlynarska (vedla k Heřkovu mlýnu). Touhou Čechů bylo, aby alespoň jedna z ulic nesla jméno některého slavného Čecha, ale polské úřady to nepřipustily.

Většina kupičovských stavení byla dřevěná. Stavebního materiálu byl totiž v okolí dostatek a dřevěná stavení se lépe vytápěla. Zpočátku byly budovy kryté slaměnými došky, později se jako krytiny používalo různých nehořlavých materiálů. V letech před druhou světovou válkou začal na střeších převládat pozinkovaný plech. Když v roce 1939 přišli do Kupičova Sověti, zdálo se jim, že tam bydlí samí „buržuji“, protože mají „serebrjannyje kryši“ /7/. Zděných obytných stavení bylo pouze 16 a patrové domy byly jen dva (V. Bujalského a V. Matouše). Do r. 1939 se zachovaly ještě některé původní budovy, postavené hned po příjezdu Čechů, například v Prostřední ulici chát /8/ Václava Tomana a Josefa Maška (po Niklových).

V Kupičově žily kromě Čechů i jiné národnosti (Ukrajinci, Poláci, Židé) a byla tam tedy i různá náboženství. Proto bylo postupně vybudováno i několik různých kostelů. Nejstarší byla pravoslavná Preobraženská cerkev (Proměnění Páně). Byla dřevěná a podle knihy „900-letíje pravoslavija na Volyni 992-1892“ pocházela z roku 1753. Katolický kostel sv. Václava byl

vybudován v letech 1907-1912 a evangelický kostel v letech 1933 - 1938. U židovské synagogy, spíše modlitebny, dobu vzniku neznáme.

Kupičovem neprotékal žádný přirozený vodní tok, byly tam jen meliorační strouhy. V blízkosti obce nebylo ani žádné jezero, i když jich v katastru obce bylo šest. Všechna však ležela na sever a severovýchod ve vzdálenosti asi 7 km od Kupičova. Nazývala se: Písečné, Blatní, Štíčí, Berežisté (podle větší hloubky hned u břehu), Alexandrovské a Hrušovské. Nejbližší umělá vodní nádrž byla na Komnátce, asi 2 km od Kupičova. Byla majetkem Josefa Houžvice a sloužila jako nádrž vodního mlýna. Zároveň to bylo koupaliště kupičovských kluků i dospělé mládeže (nebylo zvykem, aby se koupala děvčata). Kolem nádrže rostl puškvorec, který se na Svatodušní svátky kladl ke vchodu do stavení pro „šťestí“ a svěží jarní vůni.

Kolem Kupičova, ve vzdálenosti do 5 km, byly ukrajinské obce. Téměř ve všech žili v menším počtu také Poláci, hlavně tam, kde byly velkostatky polských šlechticů. Někteří Poláci však byli i „osadníci“, podobně jako Češi. Na severovýchodě byla obec Alexandrovka. V ní žili Němci z německo-holandského pomezí („Holendři“). Od východu přes jih na západ byly vesnice Nyry, Dažva, Berestova, Černilov, Tuličov a na severu ležel Lityn. U některých z nich byly i české osady. U Dažvy byla Kradlovka a Řepín (podle většiny obyvatel z rodu Řepků) a na západ od Černilova byla Trnkovka. Jednotlivé rodiny žily i v jiných, někdy i vzdálenějších vesnicích - Berestova, Radoviče, Tuličov, Černilov, Peresika, Vrbično, Bobly, Alexandrovka, Nery, Lityn a Vitoníž. Všechny pocházely z Kupičova, měly tam příbuzné a známé, zúčastňovaly se tam bohoslužeb, kulturních akcí a různých národních oslav. Za druhé světové války, kdy jim hrozilo nebezpečí od banderovců /10/, se Češi zase do Kupičova vrátili a společně s ostatními se v roce 1947 odstěhovali do Československa.

Kolem obce se rozprostírala pole a louky. Největší louky ležely na severozápad, sever a severovýchod od obce. V bezprostřední blízkosti obce nebyly žádné lesy, Češi všechny blízké lesy vymýtili a přeměnili je na pole. Zbytky lesů byly poměrně daleko na jihozápadní a jižní straně. Byl to například les Matoušů, Vocásků nebo Makešů. Pro dříví se jezdilo do lesa litynského, vzdáleného asi 3 km na sever, který patřil tamějšímu polskému šlechtici Henryku Sumovskému a později jeho synovi Stefanovi. Mladý Stefan si rád „užíval“, a tak často těžil v lese více dřeva, než bylo záhodno. Když jej matka kvůli tomu kárala, prý odpovídal: „Mamusiu, las bedzie a nas nie bedzie“ /11/.

Na jih od Kupičova, ve vzdálenosti asi 6 - 7 km, se rozkládal les zvaný sviňárský. Byl to velký komplex státních lesů, kde se pořádaly i hony. Při jednom reprezentačním lovu polské vrchnosti tam prý ukrajinský chlapec ukradl loveckou pušku polskému ministrovi zahraničí J.Beckovi. Byla to zvláštní, zlatem vykládaná zbraň. Ze strachu ji prodal Františku Houžvicovi za pytel pšenice. V neklidné době druhé světové války se však puška ztratila.

Pole, která byla obdělávána již při nastěhování Čechů, byla rozdělená do čtyř tříd, jednak podle kvality, ale hlavně podle vzdálenosti od obce. Říkalo se „na první třídě“, na „druhé“ a „třetí“ nebo „čtvrté třídě“. Tato pole ležela na západ a jihozápad od obce.

Pole na místě vykácených lesů byla nazývána podle své polohy. Označovala se buď podle sousedních vsí, například „u Ner“, „u Dažvy“, „u Trnkovky“, „u Tuličova“, nebo podle jiných místních znaků. Tak byla pole „na Vyhnatově“, „u Matoušova lesa“, „u Vocáskova lesa“, „u Makešova lesa“ a byla také pole „u mrchoviště“, „u cihelny“, „za cihelnou“ (cihelna J.Zápotockého), „u polského krchova“, „u maruše (moruše), „za vápenkou“, „u Kuzmova lesa“ (jeho majitelem byl Ukrajinec Kuzma Luciuk), „u vápenky“, „u vrbiček“.

Zajímavé byly i jiné místní názvy. Krávy se pásly třeba „za Valentkou“, „za Žitnovými vrbami“, „mezi dvěma strouhami“, „na kvádrech“, „na Balounově louce“, „ve stoličkách“, na Nejedlovic „hrudku“, „na votavách“. Na celý den se páslo až za cihelnou u blat, která se rozprostírala až k Berestové. Pokud se páslo „ve stoličkách“, „na kvádrech“ nebo na Balounovic louce, pasáci se koupávali v „torfákách“. Byly to jámy po těžbě rašeliny, které se říkalo „torf“, a v zimě se jí topilo. Většinou se však topilo dřívím, kterého byl v okolních lesích dostatek, a bylo tedy i dostupnou surovinou.

Jinou dostupnou surovinou byla křída, která tvořila podloží Kupičova a okolí a nacházela se mělce pod povrchem. Až do první světové války se z ní vyrábělo vápno ve vápence, jejímž majitelem byl jeden z kupičovských Židů. Později se z ní zachovaly pouze již zmíněné názvy „u vápenky“, „za vápenkou“.

Místní zvláštností byly drobné kamínky s ostrými hranami, kterým se říkalo „křesáky“, protože se jimi dala snadno vykřesat jiskra. Ve velkém množství se vyskytovaly zejména „na první třídě“. V dobách, kdy byl nedostatek zápalek, sloužily kuřákům jako „zapalovače“.

Takto viděl Kupičov Vladimír Míčan, kazatel českobratrské církve evangelické, který navštívil Kupičov v roce 1923: „Jak vypadá dnes Kupičov? V Kupičově rozeznáte na první pohled, odkud počínají česká stavení. Mužická jsou jakžtakž spleená, česká jsou důkladně stavěná. Střecha stavení vám již zdaleka prozradí, kdo tam bydlí, zda Čech nebo mužik. Dnes žije v Kupičově asi 45 rodin reformovaných, 60 rodin katolických, 20 rodin pravoslavných, vesměs to Češi, a kromě toho asi 70 rodin mužických, pravoslavných. Rusové mají svou cerkev. Češi, evangelíci a katolíci, své modlitebny. Reformovaná modlitebna odevzdána svému účelu r.1899. Dříve zde byl ovčín. Část modlitebny je školní učebnou.“

Monika Śladewska, kdysi žákyně kupičovské „szkoly powszechnej“ /11/, později ošetřovatelka raněných v téže škole, o Kupičově napsala: „Češi se usídlili na Volyni v druhé polovině 19.století. Byli výbornými hospodáři, bydleli ve velkých domech, krytých plechem. Vyrůstalo již čtvrté pokolení mladých, které stále zachovávalo neutralitu a neasimilovalo se. Mladí udržovali styk se svou vlastí. Dostí jich bylo v Praze, a v Čechách také studovalo. Kupičov, sídlo gminy /12/, byl osídlen Čechy. Ve škole se také vyučovalo češtině. Češi hospodařili na dobré půdě, svého času získané vymýcením prostoru mezi dvěma lesními masivy, sviňárským a litynským. Češi pěstovali chmel, pšenici, a také zakládali sady. Svoji velkou obec budovali s perspektivou. Uprostřed vsi nechali velkou návěs, na které před válkou vybudovali okázalý Lidový dům. Zde se odbývala různá vystoupení, jako divadla, dětské besídky apod. Hlavně zde bývaly taneční zábavy, na které byli zváni také Poláci.“

„Městečko mezi lesy, český Kupičove, daleko od státních silnic a od vlakových spojů, mnoho jsi se věnovalo lidem nešťastným a pronásledovaným!

Kdo přijel na Volyň do okresního města Kovelu a bral se směrem na jih, ve vzdálenosti asi 28 km se dostal do velké české obce Kupičova. Tato obec oslňovala čistotou, upravenými rodinnými domky, oplocenými zahrádkami, plnými květin. Jiná cesta vedla jihozápadně ze stanice Holoby. Tato cesta byla kratší asi o pět kilometrů. Jezdívalo se jí do krajského města Luck a do jiných českých obcí. Za těch 70 let, co česká noha vkročila na západní Ukrajinu a české ruce zde pracovaly, bylo poznat kulturu českou od kultury tuzemců-Ukrajinců. Říká se, že dobrého hospodáře poznáte podle plotu a dobrou hospodyně podle zástěry. A v Kupičově bylo všechno upravené. Ženy chodily čistě oblečené, světnice byly čistě vybílené. Čisto bylo nejen ve světnicích, ale i ve chlévech, na dvoře a před domem. Cítil jsem se tam velmi dobře. Ukrajinský Kupičov a český Kupičov, to byl velký rozdíl. Tento český Kupičov byl vystavěn jako městečko v podobě čtverce.“ Tak vzpomíná na Kupičov pan Jan Jelínek, evangelický farář, který tam přišel v roce 1937 ze Zelova, a našel tam na sedm let svůj druhý domov.

Obecní zřízení

Za 77 let existence českého Kupičova se jeho obecní zřízení několikrát změnilo. Tyto změny souvisely se skutečností, že i celá západní Volyň za tu dobu mnohokrát změnila „majitele“. Státní režim se tam vystřídal celkem patnáctkrát.

Po příchodu Čechů bylo politické uspořádání státu v tehdejší carské Rusku relativně stabilní. Nejnižší správní jednotkou byla „volost“. Představovala administrativní spojení několika obcí, v jehož čele stál „staršina“ /13/. V čele jednotlivých obcí, které spadaly do volosti, byli starostové. Vyšší správní jednotkou byl újezd (ujezd), který se skládal z několika volostí. Kupičov spadl do újezdu Vladimír Volyňský.

Na začátku svého pobytu na Volyni byli češi u carské vlády ve značné vážnosti. Svědčí o tom usnesení vlády z 22. 7. 1870, které ponechává na vůli Čechů, zda si přejí být součástí místních volostí nebo zda si vytvoří své vlastní, české volosti. Češi se rozhodli pro vlastní samosprávu a na základě toho byla v roce 1872 v Kupičově zřízena samostatná česká volost. Vzhledem k tomu, že Kupičov byl dosti daleko od ostatních českých obcí, další česká obec Novosilky (obecně zvaná Novošulky), která do této volosti patřila, byla vzdálená od Kupičova asi 60 - 80 km. Prvním staršinou české volosti v Kupičově byl podle některých pramenů Josef Řepka (podle jiných Šťastný) a prvním starostou Kupičova Jan Matouš (podle jiných Josef Řepka).

Po zavraždění cara Alexandra II. v roce 1881 nastoupil na trůn Alexandr III. Za jeho vlády nastal všeobecně větší útlak, který pocítili i Češi. (Částečně si carskou nemilost zavinili Češi sami svou nejednotností v řešení otázek náboženství.) Byly zrušeny české volosti, farnosti a školy, mezi nimi i česká volost v Kupičově. Obec pak byla přičleněna k volosti se sídlem v Novém Dvoře.

Po několikeré změně režimu během první světové války a těsně po ní připadla v r. 1921 západní Volyň Polsku. Bylo zavedeno nové obecní zřízení, podle kterého byla v Kupičově zřízena „gmina“, jakási obdoba dřívější volosti. Do působnosti gminy v Kupičově spadalo 27 okolních obcí. Kupičovská gmina zaměstnávala 12 úředníků, většinou Poláků. Nejvyšším úředníkem gminy byl „wójt“. Místní záležitosti spadaly do pravomoci starosty, který se polsky nazýval „soltys“.

Sovětský režim zavedl na Volyni, stejně jako jinde v Sovětském svazu „selsověty“, ukrajinsky nazývané „silrady“ /14/. V čele „silrady“ stál předseda, kterého Ukrajinci nazývali „holova“ /15/.

Ve funkcích starostů, soltysů a holovů v Kupičově působili vesměs Češi. Za celou dobu se jich vystřídalo 19 a posledním byl Jaroslav Kubeš.

Kupičov před příchodem Čechů

Před příchodem Čechů byl Kupičov jen malou osadou uprostřed hlubokých lesů mezi městy Kovel a Vladimír Volyňský, ale pozemky, které k ní patřily, měly rozlohu asi 160 km². Původní název osady byl Kupičevo.

Nejstarší dějiny Kupičova sahají až do 12. století. Tehdy jej prý daroval kyjevský kníže Roman Mstislavič vladimírskému biskupovi zároveň s blízkým městečkem Ozerany. V 15. - 17. století, kdy celá Volyň trpěla častými nájezdy Tatarů, byl také Kupičov několikrát zničen. Teprve 19. století přineslo Kupičovu nový rozkvět. Údajně na tom měl zásluhu sám car Alexandr I., který vládl v letech 1801 - 1825. Vyprávělo se, že v Kupičově žila carova tajná milenka Darja Naryškinová. Celý tento příběh je však opředen mnoha pověstmi a legendami.

Alexandr I., který byl jako sirotek vychováván u své babičky Kateřiny, se prý vášnivě zamiloval do krasavice Darji, dcery dvorního zlatníka Naryškina. Scházel se s ní tajně, protože bylo nemyslitelné, aby se car ucházel o dceru měšťana. Kateřina se to přesto dozvěděla a bylo zle. Poručila odvézt Darju do kláštera a dát ji pod nejpřísnější dozor samotné abatyše. Alexandr ztrátu Darji velice těžce nesl a neustále Kateřinu prosil, aby jí dovolila klášter opustit. Pro ni to však bylo nepřijatelné, a proto se rozhodla vnuka obelstít. Řekla mu, že Darja zemřela, a aby jí uvěřil, dala položit do rakve její voskovou figurínu. Alexandr jí pak skutečně uvěřil. Dlouho po své milé truchlil, ale na neustálé naléhání Kateřiny se posléze přece jen oženil s princeznou Alžbětou.

Darja se zatím velmi trápila touhou po Alexandrovi i po svobodě a nepřestávala prosit, aby směla z kláštera odejít. Její prosby byly vyslyšeny teprve tehdy, až se zdálo, že Alexandr žije ve šťastném manželství s Alžbětou a že na svou dřívější lásku už zapomněl. Své rodiče však směla navštívit teprve po několika dalších letech. Náhoda tomu chtěla, že se tehdy zrovna konal dvorní ples. Darjin otec byl také pozván a chtěl, aby ho dcera doprovázela. Car ji pochopitelně po tolika letech zprvu nepoznal. Jako obvykle však tančil postupně se všemi přítomnými dámami, až došla řada na Darju. Při tanci svou milou poznal, a tím pro něho nastala neřešitelná situace. Toužil po Darji, ale jako panovník si nemohl dovolit opustit manželku.

Jak už to bývá, řešení se nakonec našlo. Alexandr požádal svého přítele Nikolaje Levadinova, majora jezdeckta, aby se s Darjou formálně oženil. Levadinov carovi vyhověl a za to od něho dostal 19 velkostatků, mezi nimi i Kupičov. A právě Kupičov si Darja vybrala za své sídlo. Alexandr ji tam prý až do své smrti navštěvoval.

Pro Darju byl v Kupičově vybudován krásný dřevěný zámek a přilehlé budovy, mezi nimi olejna, kořalna, větrný mlýn, sýpka, krčma, ovčín a cihelna. V cihelně se prý vyráběly cihly s monogramem D. M., protože lidé znali Darju pod jménem Majorová, podle hodnosti jejího ochránce majora Levadinova.

Za zmínku stojí, že při stavbě zámku v Kupičově byli prý zaměstnáni i čeští řemeslníci, kteří cestovali po Rusku jako šumaři. Dva z nich, bratři Petrákové, se tam prý oženili a splynuli s místními obyvateli. Ti místo Petrák vyslovovali Patriarch.

Poblíž zámku stála dřevěná uniatská cerkev /viz poznámka č.4/ se třemi věžemi, později přeměněná na pravoslavnou. Vedle cerkve byla zvonice s několika zvony různých velikostí. O pravoslavných velikonocích mohl na zvony zvonit kdokoli a jak dlouho chtěl. Využívala toho hlavně mládež, takže o velikonocích nebylo pro samé zvonění slyšet vlastního slova.

Celý velkostatek byl prý obehnan vysokou zdí, která byla nahore zdobená a opatřená věžičkami a okénky. Dovnitř se vcházelo bránou, u které ve dne v noci stála hlídka.

Na sever od velkostatku ležel ukrajinský Kupičov. Měl podobu jedné dlouhé, rozblácené ulice, podél které se krčily nízké dřevěné chatrče. V té době tam žili mužici pracující na velkostatku a několik židovských rodin.

Údajně měla Darja s Alexandrem dvě dcery a syna. Chlapec odmalička churavěl, a tak mu prý lékaři předepsali, aby každý den vdechoval páru vycházející z vnitřností čerstvě poraženého vola. Předpis byl důsledně dodržován, chlapec však přesto zemřel. Zemřela také jedna z dcer a naživu zůstala jen druhá dcera, Marie. Poměrně brzy zemřel i major Levadinov. Darja se však dožila vysokého věku, ale ve stáří měla ochrnuté nohy. Byla to prý zbožná a štedrá žena. Pravidelně se účastnila bohoslužeb, v cerkvi měla vyhrazené své stálé místo. Po smrti byla pohřbena ke svým dvěma dětem a majorovi do rodinné hrobky, kterou dal Levadinov vybudovat na hřbitově pod kapličkou již v r. 1825. Za první světové války do hrobky vnikli němečtí vojáci, uloupili z ní šperky, a snad i zlatou šavli, kterou majoru Levadinovovi prý daroval car Alexandr, a ostatky pohřbených rozházeli kolem hrobky. Češi je však znovu pietně pohřbili a na místě zničené hrobky postavili dřevěný kříž.

Darjina dcera Marie se provdala za polského šlechtice Alexandra Zagóorského a věnem dostala všechny matčiny velkostatky. Zagóorský byl člověk bezohledný a velmi prchlivý. Ukrajinské mužiky neměl v lásce a za sebenepatrnější provinění je krutě trestal. Naproti tomu Marie byla žena milá a laskavá, a často se ujala i nešťastníka, který padl do rukou jejímu muži.

Po zrušení roboty v Rusku v r. 1861 dostali mužici od státu zdarma po 18 desjatinách půdy (1 desjatina = 1,4 ha). V Kupičově byla tato půda vyměřována z velkostatku Zagóorského. Ruská vláda ho tak potrestala za účast v polském povstání.

Kupičovští mužici však nedovedli na nově získané půdě vůbec hospodařit. Obdělávali ji pouze zčásti, jen aby si zajistili nejnnutnější živobytí. Zbytek půdy nechávali ležet ladem a pásli na ní dobytek. Orali „na jednu brázdou“ /16/, seli přímo do strniště, a proto nikdy neměli dobrou úrodu. Obilí žali srpy a mlátili cepy. Plevy od zrní oddělovali jen pomocí větru a mouku získávali tím, že zrní drtili ručně mezi dvěma kameny. Brambory sázeli celé a vařené brambory používali jako náplň do pirohů. Hlavní potravou mužiků byl tmavý chléb a boršč.

Jakmile mužici získali vlastní půdu, přestali pracovat pro Zagóorského, a tak jeho velkostatek začal upadat. Úpadek se ještě prohloubil po potlačení polského povstání v r. 1863. Zagóorskému, stejně jako mnoha jiným polským šlechticům, nezbylo nic jiného, než statek prodat. Ceny byly nízké a kupcem směl být kdokoli, kromě Poláků. To bylo výhodné pro Čechy, kteří hledali levnou a úrodnou půdu.

Česká kuchyně

Čeští emigranti si přivezli na Volyň stravovací návyky i jídelníček ze svých domovů v Čechách. V počátečním období bylo jídlo skromné a závislé jen na tom, co se dalo vyrobit doma. Postupem času, jak se Češi začali ekonomicky vzmáhat, bohatl i jejich jídelníček, zejména o svátcích.

V Kupičově se zachovala tradiční česká jídla, především vepřová s knedlíkem a se zelím a bílé české buchty. Velká hejna domácí drůbeže byla také zdrojem masa pro mnohé nedělní a sváteční obědy. Nejrozšířenějším všedním jídlem byly brambory na loupačku, česnečka, mléko, podmáslí, tvaroh, vejce a k snídani bílá káva z praženého žita a cikorky s chlebem. Chléb byl v Kupičově vynikající, pekl se podomácku, v domácích pecích, vesměs z bílé žitné mouky. Oblíbené byly bramboráky, kterým se říkalo halušky. Při pečení chleba se z žitného kvásku vařilo kyselo, kterému se také říkalo „kvasovka“, a občas se vyráběl i kvašený slabě alkoholický nápoj „kvas“.

Dlouhodobé odloučení od vlasti a pobyt v ukrajinském prostředí se zákonitě projevily i na jídelníčku. Časem se do něho dostala i řada ukrajinských jídel. Především to byl boršč (říkalo se také „bařt“) z červené řepy, šťovíkový a zelný. Tyto husté polévky Češi obohatili o vepřové maso, uzeniny, fazole a brambory. Boršč z červené řepy se ochucoval domácí kyselou smetanou. Tato sytá a vydatná polévka se často stávala hlavním chodem. Oblibu si získaly také tzv. „holubce“ (zelné listy plněné masem a rýží) a také „pirohy“, které byly podobné buchtám, ale dělaly se převážně ze žitné mouky a plnily se masem, zelím nebo na sladko mákem apod. (Ukrajinci je plnili i brambory).

Z domácích zdrojů byly oblíbené také jáhly, kroupy a někdy i pohanka (ukrajinsky „hřečka“). Z jahel se vařila kaše a zapékal se jahelník, obvykle s ovocem. Kroupy nebo krupky se přidávaly do polévky a při zabijačce se z nich vyráběl jelítkový prejt. Domácí zabijačky byly velmi rozšířené. Zabíjelo se jednou až dvakrát ročně a vyškvařené sádlo ze zabijačky většinou krylo celoroční spotřebu tuku. Maso se obvykle udilo a vyráběly se také domácí klobásy. Pro zajímavost uvádíme typický denní jídelníček Jana Kulicha, který byl tesařem. Byl spíše menšího vzrůstu, ale měl takovou sílu, že na rameni vynesl sebetěžší krov až na půdu. Za den spotřeboval „kvaterku“ vodky (čtvrt litru), asi stejné množství rozpuštěného vepřového sádla, asi kilo chleba a tři velké cibule. V plné svěžesti a bez cholesterolu se dožil 93 let.

Lidé se však neživili pouze sádlem, jedli také zeleninu. Pěstovala se na každé zahrádce. V kuchyni se využívala hlavně cibule, česnek, okurky, rajčata, kapusta, zelí a kořenová zelenina do polévek. Okurky se kvasily přirozenou cestou, v solném láku, bez octa. Cibule se často konzumovala za syrova, včetně natě. Součástí zemědělské produkce byla také řepka k výrobě oleje, který se používal hlavně v dobách, kdy byl nedostatek sádla (např. za války).

Potřebnou pestrost do jídelníčku přinášelo i ovoce. V létě se spotřebovávalo čerstvé a pro zimní měsíce se sušily křížaly z jablek, ručky a švestky. K sušení se využívaly horké pece po pečení chleba.

Česká kuchyně byla mezi Ukrajinci i Poláky oblíbená. Chutnaly jim hlavně české buchty a knedlíky. Obdivovali rovněž vynalézavost a pestrost českých jídel, jejich úpravu i celkovou kulturu stolování volyňských Čechů.

Příchod Čechů

Příchodu Čechů do Kupičova předcházely stejné události jako celému českému osídlování Volyně. Především to byl Všeslovanský sjezd v Moskvě v roce 1867, na kterém František Palacký prý doporučil ruské vládě Čechy jako možné kolonisty v Rusku. Tehdy údajně vylíčil Čechy jako potomky husitů, což se ruským politikům líbilo, protože si mysleli, že se Češi stanou hrází proti rozmáhajícímu se katolictví, které šířili na Volyni polští kněží. Na toto doporučení dala carská vláda souhlas ke stěhování Čechů na Rus, a hlavně na Volyň. V Rusku tehdy vládl car Alexandr II.

Organizace vystěhovalectví do Ruska se ujali dva nadšenci, František Příbyl a Josef Olič. Navštívili Rusko a Volyňskou gubernii a potom rozhlašovali, že v Rusku je možno koupit půdu za mimořádně nízké ceny. Tak pod heslem „za chalupu grunt“ se dala dohromady skupina lidí z Mladoboleslavska, Mělnicka a Nymburska a začali se o tuto akci zajímat. Ze svých řad si zvolili zástupce, aby jako „zákupníci“ jeli dotyčný majetek obhlédnout. Podle originálu smlouvy o koupi Kupičova to byli František Fridrich, Josef Mašek, Václav Mašek, Jan Matouš a Josef Benda. František Fridrich byl rolnický syn, vyučený kupecký mládenec a vlastní vinou zchudlý kupec. Josef Mašek byl švec a Jan Matouš menší hospodář a bednář.

Ze smlouvy vyplývá, že hlavními zplnomocněnci Čechů byli František Fridrich a Josef Mašek. Dále je tam uvedeno, že jejich přátelé Václav Mašek, Jan Matouš a Josef Benda si kupičovský velkostatek již dříve prohlédli. V dalších odstavcích smlouvy jsou uváděni všichni, kromě Josefa Benda. Ten není uveden ani na podpisu smlouvy. Jan Matouš je uveden jako svědek.

Smlouva o podmínkách koupě byla sepsána 8. 8. 1870. Podmínky koupě byly mnohem tvrdší než u ostatních českých osad. Jeden morg (0,6 ha) stál 12 rublů ve stříbře. Byla to cena jakékoliv půdy, ať to byl les, orná půda nebo půda nehodící se k obdělávání. Podle jiných pramenů však v některých obcích byla půda ještě dražší (např. ve Volkově stál jeden morg 20-25 rublů). V té době měl kupičovský majetek výměru asi 6 000 morgů (3 292 desjatiny a 1 200 sáhů) /18/. Z této výměry bylo přibližně 1 000 morgů (548 desjatiny a 1 800 sáhů) orné půdy. Ostatních 5 000 morgů (2 743 desjatiny a 1 800 sáhů) představoval les, jezera (bylo jich 6, ale jejich rozlohu neznáme), blata a ostatní nevhodná půda. Ve smlouvě se uvádí podrobně, dokdy co bude zaplacené a za jakých podmínek budou Češi plnými vlastníky. Jsou zde uvedeny také povinnosti jedné i druhé strany, které ze strany Zagóorského nebyly vždy a pravidelně dodržovány.

Ke kupičovskému panství náležely následující vsi a osady: ves Kupičov, osada Sušibaba, kolonie Alexandrovka s obyvateli pocházejícími z německo-holandského pomezí, osada Ozerany, městečko Ozerany a osada Hrušovka. Cena, která nebyla pro Čechy výhodná, byla prý dohodnuta mezi Fridrichem a rodinou Zagóorských. Podle vyprávění pamětníků koupě si Fridrich za obdržený „chabar“ /19/ prý pořídil pěkné hospodářství.

Naši předkové se začali stěhovat do Kupičova v roce 1870. Hlavní proud však přišel až v roce 1871, kdy se přistěhovalo asi 70 rodin. Ovšem i později přijížděly další a další rodiny. Přijížděli většinou chalupníci, zbídačelí hospodáři a chudina všeho druhu. Někteří opustili svou vlast také kvůli nedorozumění s rakouskými úřady. Lákavý byl i slib, že mladí muži budou v Rusku osvobozeni od vojenské služby. Carská vláda svůj slib dodržela a chlapci na vojnu nemuseli. Nemuseli rukovat ani ti, kteří se narodili už na Volyni, ale ještě před přísahou věrnosti carskému Rusku.

Zde je vyprávění rodiny Josefa a Anny Mařanových o cestě z Čech na Volyň. Mařanovi bydleli v Korytech. Měli pět dcer, ale jedna jim zemřela. Otec Mařan pracoval jako malíř pokojů, jako zedník, a také jako dělník v kamenolomu. Odtud také asi pocházela nemoc jeho dýchacích cest. Jeho manželka byla v domácnosti a příležitostně pracovala u sedláků.

Josef Mařan i při nuzném životě byl velký šprýmař a pro dobrou a upřímnou povahu byl velmi oblíben. Ačkoliv byl chudý, sedláci ho brali mezi sebe a platili za něho. Nepřišel-li k muzice, pokaždé si pro něho přišli. K muzikám již chodila také nejstarší dcera Anna. Matka s mladšími dětmi zůstávala doma, ale sama se tam s nimi bála. Měla to ale zařízené tak, že Andini tanečníci na jejich chalupu z nedaleké hospody dohlíželi. Andina měla zřejmě dost zájemců, kteří byli ochotni jít s ní na kontrolu. Tato služba se velmi osvědčila. Jedné noci se totiž stalo, že matku přepadli vandráci. Před vykradením nebo před něčím ještě horším ji zachránila právě ta „služba“ z hospody.

Když i do Koryt přišla zpráva, že česká chudina si na Volyni kupuje za chalupu grunt, Mařanovi se rozhodli, že to také zkusí. Nebylo to však snadné rozhodování. Vždyť měli svou rodnou vísku opustit navždy. Zde se narodili a žili jejich předkové a oni sami zde měli také již svou rodinu. Už i jejich dcery dospívaly. Mnoho slz prý prolila hlavně dcera Anna. Tolik se jí nechtělo od kamarádek a kamarádů! Nejtěžší pro ni bylo, že tu musela zanechat i svou první lásku. Rodinný zákon však byl přísný. Co řekli rodiče, bylo svaté. Těm ale také nebylo veselo.

Jednoho dne bylo všechno sbaleno do ranečků. Doba odjezdu byla zde. Ještě rozloučení s hroby nejbližších, hrstka rodné české hlíny, aby nezapomněli, odkud vyšli, a houf lidí se slzami v očích se hnul do neznáma. Ještě poslední ohlédnutí na rodnou vísku a pak už jen očekávání, co bude dál. Jako všichni vystěhovalci, když opouštěli Čechy, tak i oni poklekli, pomodlili se a zazpívali „Kde domov můj“. Mařanovi také vyprávěli, že cestou potkali lidi, kteří měli namířeno do Ameriky, a ti je od cesty do Ruska zrazovali, že je tam mnoho vlků. Oni ovšem byli již rozhodnutí.

Na svém putování s malými dětmi a ranci se tato skupina Čechů dostala až do pohraniční stanice Brody. Zde si ti zámožnější koupili povozy i s koňmi. Některým přijeli první „zákupníci“

naproti, jiní si najali povozy u židovských povozníků. Ti nejchudší však šli s dětmi a ranci na zádech pěšky a jen příležitostně je někdo svezl. Majetek mnohých táhl pes, zapřažený do vozíku. Odtud to ukrajinské rčení: „Čechy na sobakach pryjichaly i na sobakach pojíduť“/20/.

Poslední zastávkou první skupiny našich předků byl Kisielin, kde žili převážně Poláci. Zde přenocovali. Ráno se šli pomodlit do zdejšího kostela, posilili se česnečkou a vyrazili. Čekala je asi osmnáctikilometrová cesta do Kupičova. Podle pamětníků jim cesta trvala téměř do západu slunce.

Kupičov, cíl jejich cesty, je uchvátil siluetou cerkve a větrného mlýna. Příchozím vybíhalo naproti místní obyvatelstvo, včetně dětí. S údivem hleděli přistěhovalci na domorodce. Ti byli úplně odlišně oblečeni, tváře měli ošlehané větrem, téměř dočerna umouněné od kouře v „kurných chátach“/21/ a opálené od sluníčka. Také místní hleděli na příchozí Čechy jako na tvory z jiné planety. Podívovali se jejich oblečení a obdivovali všechno, na co se podívali.

Příchod Čechů se stal mezníkem v letopočtu místních Ukrajinců. Když jejich staříci po mnoha letech na něco vzpomínali, říkali: „To bulo todi, jak Čechy najíchaly.“/22/ Když se někdo zeptal Ivánkovy „babuni“/23/, kolik je jí let, odpovídala: „Páně, jak Čechy najíchaly, to ja jakraz vinčalasia. Oj, pryvezly vony todi vsiakoji vsiacynny i nebuvalščynny“ /24/. Opravdu ti Češi přivezli věci nevídané. Vždyť ten český pluh oral úplně jinak než ta „socha“ /25/ zaostalého mužika. Čech také zavlačoval branami a ne větví. „Ajajaj“, jak překrásný a lehoučký byl ten český vůz, třebaže byl okovaný. Ten náš, vzpomínali staří mužici, byl celý dřevěný, bez kouska železa, nemotorný a těžký. Kola měl uříznutá z kuláčů. Jedinou jeho výhodou bylo, že nepotřeboval kolomaz. Stačilo volské lejno.

Co jen si to navymýšleli ti Češi! Začali na pole vyvážet hnůj. Takové „smerďače hivno“ /26/ začali dávat na pole! Vymýšleli si práci s hnojem. Našinec ponechal zaneřádný chlívek svému osudu, upletl si z větví nový a měl pokoj. No, když ten hloupý Čech ten hnůj chce, ať si ho odveze. Já mu za to ještě postavím „butylku“ /27/. Tak uvažovali místní obyvatelé. Cožpak teprve, když Čech postavil obydlí i slepicím! Jako by ta slepice nemohla být v předsíni nebo sedět na stromě. Češi taky místo toho, aby se „vypaskudyly“ /27/ za stodolou, pěkně na čerstvém vzduchu, staví si na to zvláštní budky.

Češi sice přivezli na Volyň pokrok, ale zatím jen dřeli, a ještě měli bídu. Zagórski nedodržel podmínky smlouvy, podle které měl dávat Čechům určitou část úrody do té doby, dokud nesklidí vlastní. Nebyla ale vždy včas ani mouka, ani krmení pro dobytek. Často plakaly maminky s dětmi a zdálo se jim o rodných vískách.

Potíže byly i s bydlením. První osadníci bydleli ve společných barácích, jakýchsi zámeckých ratejnách, až po šesti rodinách v jednom. Teprve po rozdělení půdy si začali stavět dřevěné domky, kterým říkali „chátě“. Jako stavitelé-tesaři v té době vynikali hlavně Jan a Václav Kulichové. Život Čechům znepríjemňovala i divoká zvěř z blízkých lesů, která páchala mnoho škod na polích i mezi dobyt看em. Tehdy ještě nebyly postavené chlévy. Vypráví se, že vlci se nebáli ani za bílého dne přijít si pro kořist až na dvůr.

Někteří tyto počáteční útrapy nevydrželi a přestěhovali se jinam. Ti, kteří zůstali, však projeví nevídaný elán. I děti se hrnuly do práce a chtěly pracovat se stejným nářadím jako dospělí. Malé Pepičce Mařanové při tom spadla na hlavu silná větev, ale ani to ji od práce neodradilo. Třetí den už zase pomáhala mýtit les.

Když místní obyvatelé uslyšeli, že Češi chtějí na místě lesa, který na jaře vykáceli, na podzim sít, nevycházel z údivu. Les se měl podle nich nejdříve pokácet, sebrat to, co se k něčemu hodí, a zbytek, až oschne, zapálit. Pařezy se první rok neměly vůbec dobývat, měly se jen postupně odkopávat, aby mohly uhnívat. A oni, ti Češi, je chtěli hned vykopat a ještě jimi topit. Kdo to jakživ viděl, vymýšlet si takovouhle práci.

Přes všechny potíže i přes nepříznivé povětrnostní podmínky (dva roky po sobě přišly kroupy) se výsledky pracovitých českých rukou začaly pomalu projevovat. Tím se však začal měnit postoj místních obyvatel. Zpočátku měli k Čechům velice vřelý vztah a litovali je, že museli opustit

rodnou zemi. Když ale Češi začali zavádět ty novoty a když jejich práce začala přinášet ovoce, nastoupila závist, a někdy dokonce nenávisť.

Staříci přišli na to, že „šeršuni“ /29/ jsou spojení s ďáblem. Jak jinak by to mohlo být! Dali na pole „smerďače hivno“, ale brambory od něj nesmrděly, a kolik jich sklídili! A to je ani nesázeli celé a velké jako my. Vyřezali jen očka, a i na to měli zvláštní nůž. A co všechno z těch brambor uměli udělat! Vždyť oni z nich dělali různá jídla, zatímco my jsme je měli jen jako náplň do „varéniků“ a „pirohů“ /30/. S těmi brambory uměly Češky hotová kouzla. Nastrouhaly je syrové, přidaly do nich česnek, mouku a vajíčko, z toho udělaly placky a sliny se sbíhaly, už když je pekly. A co teprve, když ti Češi vyseli na pole takové krásné kytky! Říkali jim mák. To byla podívaná! Celé houfy nás tam chodily podívat se na tu krásu. Tak vzpomínali staří Ukrajinci na začátek soužití s Čechy. S tím mákem byla tenkrát velká výhoda. Volyňští vrabci totiž ještě nevěděli, jak je chutný.

Nesmíme si však myslet, že naši předkové znali jen práci a že to byli nějací škarohlídové, a nedej Pán Bůh, neznažbozi. Světli neděle a všechny církevní svátky, ať to byli katolíci nebo evangelíci. Se společnou modlitbou to měli snazší evangelíci, protože jich bylo méně, a také měli dříve vybudovanou modlitebnu. Katolíci se scházeli po domech a společnou modlitbu vedl krajan Kafka (jeho křestní jméno dnes už neznáme).

Češi se dovedli také bavit. Jejich masopustní maškarní průvody prý bývaly velkolepé. Ukrajinské obyvatelstvo to velice přitahovalo. Václav Žitný (kovář) vyprávěl, jak si na konec masopustu vyrobili dvoukolák a na něm otáčecí plošinu s tanečním párem. Všem, ale hlavně Ukrajincům, se moc líbilo, jak té figuríně-tanečnici vlály sukně. Velkým svátkem veselí bývalo i posvícení. Ukrajinský chlapec na otázku popa, který je největší svátek v roce, odpověděl, že je to české posvícení, „bo try dni muzyka na sali hraje“ /31/.

Velmi brzy po příjezdu Češi dali dohromady kapelu. Čeští muzikanti také přivezli „nebuvalščinu“. Bleskem se roznesla zpráva, „ščo Čechy pryvezly taku velyku skrypku“ /32/. Mysleli tím basu. Podle vyprávění dědů se muzici té base moc divili, a hlavně byli zvědaví, jak se na ni hraje. Obcházeli kolem basisty a na různé věci se ho vyptávali. Ten, když viděl jejich zvědavost a údiv, pravil: „Lidičky, tohle ještě nic není. To je jen „ona“, ale kdybyste viděli „jeho“, to je teprve kus. Muzici jen kroutili hlavami nad tím, jaký musí být „on“.

Naši předkové sice přišli do slovanské země, ale s dorozumíváním to bylo všelijaké. Kolikrát se s polským šlechticem domluvili spíše německy než česko-polsky. Také kopie kupních smluv byly sepsány v němčině. S Ukrajinci to bylo podobné, jak o tom svědčí následující příhoda. Soused Mikyna koupil od muzika krávu. Když si pro ni šel, syn Vašiček ho uprosil, aby ho vzal s sebou, a tak se stal pamětníkem příhody. Když si tatínek krávu odváděl, Ukrajinec mu zastoupil cestu se slovy: „Šče tyle!“ Náš krajan si myslel, že mu říká polsky „jeszcze tyle“ /33/ a hned mu začal vysvětlovat, že Čech, když se dohodne na ceně a plácne si, pak už nic nemění. Chvilku se dohadovali, a když byli v nejlepším, přiběhlo telátko. To prý bylo doma radosti, že tak dobře nakoupili.

Také mentalita místního obyvatelstva byla pro naše předky nepochopitelná. Polský šlechtic si objednal u mistra ševcovského, pana Kerdy, vysoké boty (holinky). Mistr si na nich dal záležet a ušil boty skutečně krásné. Podle jeho propočtů a ve srovnání s tím, kolik by vydělal v Čechách, mu vyšla cena i se slušným výdělkem na 12 rublů. Když boty šlechtici přinesl a řekl mu cenu, pán je odmítl s tím, že chtěl pořádné, drahé boty. Pan mistr se tedy vrátil domů, přebarvil okraje podešví, boty ještě trochu přizdobil a po uplynutí patřičné doby je pánovi opět přinesl. Ten si boty jen zběžně prohlédl a hned se ptal na cenu. Kerda bez mrknutí oka řekl: „Osmnáct rublů.“ „No vidíte,“ řekl pán, „kdybyste mi byl ušil hned takové boty, měl byste méně práce.“

Čas běžel, lidé pracovali, vžívali se do místních poměrů a postupně ekonomicky mohutněli. Počáteční těžkosti jim pomohly překonat také výsady dané volyňským Čechům výnosem carské vlády z 22. července 1870, kterým byli Češi osvobozeni na pět let od daní a poplatků a jejich synové narození před rokem 1870 od vojenské služby. Daňové úlevy byly později prodlouženy o dalších pět let. Výsady byly podmíněny státním občanstvím, před jehož udělením museli Češi složit přísahu

věrnosti carskému impériu. V Kupičově se konala slavnostní přísaha na „Rajčuru“, zároveň byla sloužena slavnostní bohoslužba a při té slávě prý už hrála první česká kupičovská kapela.

Odívání a móda

Odívání kupičovských Čechů od počátku ovlivňovala povaha jejich pracovní činnosti a jen pozvolna se rozvíjející společenský život. Potřebovali především dostatečné množství pracovního oblečení a obuvi a zpravidla jedno oblečení a jeden pár obuvi pro slavnostnější příležitosti („nedělní šaty“). V nich se chodilo do kostela, na svatbu, křtiny a pohřeb, a také v neděli na táč.

Oděv se musel přizpůsobit drsnějším klimatickým podmínkám a charakteru zemědělských a lesních prací. V zimě se zpravidla používalo dvojí prádlo, vespod tenké a přes ně teplejší flanelové („flanérové“) a později i trikotýnové. Muži i ženy nosili vysoké boty a za zvláště silných mrazů teplé válenky s koženým spodkem nebo celoplastěné, udusané do formy z odpadové ovčí vlny. Při mokřem a blátivém počasí se na boty navlékaly gumové galoše („kaloše“).

V zimě se také nosily ovčí kožichy různých délek (krátké, tříčtvrteční i úplně dlouhé). Někdy byly i potažené sukem. Muži nosili na hlavách beranice a později se rozšířily tzv. ušanky. Ženy nosily šátky a v poslední době ty mladší i pletené nebo háčkované čepice z ovčí nebo angorové vlny („pilotky“). Při větší zimě zejména starší ženy nosily přes sebe teplé plachetky, tzv. zabálky, které jim kryly nejen hlavu, ale i celou horní polovinu těla. Nezbytným doplňkem ženského domácího oblečení byla zástěra nebo pasna (zástěra do pasu).

V Kupičově se postupně rozšířil chov ovcí, které se staly zdrojem vlny. Vlna se zpracovávala doma, předla se na vřetánkách a kolovrátkách a většina žen a dětí z ní hlavně po večerech pletla („štrikovala“) nebo háčkovala („haklovala“) svetry a různé doplňkové ošacení. Pestré silnější svetry s mnoha vzory a vlněné punčochy, ponožky, šály a později i čepice patřily do každé rodiny. Mnohé ženy uměly „štrikovat“ a „haklovat“ i z tenké příze. Roztomilé byly zejména krajkové čepičky pro miminka, aby jim „neodstávaly uši“.

S rozvojem společenského života se staly tradičními plesy („bály“) a posvícenské zábavy („muziky“). V té době už bylo v Kupičově několik vyučených švadlen a ty mívaly plné ruce práce. Hlavně děvčata a mladé ženy se chtěly pěkně oblékat a jít s módou. Některé si objednávaly i módní časopisy z Čech a dávaly si šít šaty ve stylu, který byl právě v módě. Naše babičky jsou na fotografiích z mládí ještě v dlouhých sukních a v přílehavých živůtcích s nabíranými rukávy a s „honzíkem“, ale maminky se už dávaly fotografovat v „charlestonových“ šatečkách pod kolena, s volným, prodlouženým živůtkem. Fotografie z třicátých let je ukazují v elegantních prodloužených šatech nebo v kabátech s „liškou“. Ve svátečních dnech se některé dívky a mladé ženy nevyhýbaly ani kloboukům, které byly zrovna v módě. K zajímavostem patří, že do ženské módy nikdy nepronikly kalhoty. Když se z Německa vrátila děvčata, která tam byla nasazená na nucené práce, a objevila se v dlouhých kalhotách, budila velkou zvědavost, a místy i pohoršení.

Kupičovští Češi si nepřivezli z Čech žádné kroje. Při vzniku různých spolků (Svaz katolické mládeže. Česká matice školská aj.) se pro mládež šily a vyšivaly spolkové úbory. Mládež si je oblékala při spolkových a jiných místních slavnostech (např. při návštěvě kněží nebo Jindřicha Duška z Čech).

Vyšívání se nepoužívalo pouze jako zdobení spolkových krojů. Vyšivaly se také límečky i celé halenky, a také malé záclonky do oken („firhaňky“). Límečky a záclony se také háčkovaly a paličkovaly. Záclony byly záležitost čistě česká, Ukrajinci je neznali. I podle záclon v oknech každý hned poznal, kde bydlí česká rodina.

Život na přelomu století

Stále se zlepšující životní podmínky nebyly výsledkem jen daňových úlev, ale především toho, že se v Kupičově začal pěstovat chmel. Pěstování chmele bylo v té době velmi výhodné. Díky rozvíjejícímu se pivovarnictví byla po chmelu velká poptávka a tomu odpovídaly i ceny. V Kupičově se chmel začal pěstovat o něco později než v jiných českých obcích na Volyni, ale brzy se značně rozšířil. Sadbu si Češi přivezli z vesnic kolem Lucka a z Ivanič u Vladimíru. Průkopníkem v pěstování chmele byl krajan Titěra.

Chmel se zprvu pěstoval jen na tyčkách, „drátěnky“ se začaly stavět až později. Postupně vlastnil chmelnici téměř každý hospodář. Největšího rozkvětu dosáhlo pěstování chmele kolem roku 1911. Tehdy bylo v Kupičově asi 10 tisíc kop chmele (1 kopa = 60 kusů). Hlavními pěstiteli byli Josef Bajer, Václav Loužil, František Tošner, ale vůbec nejvíce chmele pěstoval Josef Zápotocký. Cena byla až 40 rublů za pud (16,38 kg), ale při nasycení trhu někdy jen 3 ruble.

Česání chmele a s ním spojená dočesná lákaly místní ukrajinské obyvatelstvo. Zvláště ženy chodily velice rády česat. Při česání zpívaly a vyprávěly různé zkazky. Chutnaly jim české buchty a koláče, ale velice si pochutnávaly i na skopovém se zapraženou omáčkou.

Dočesné bývaly slavnostní, pilo se pivo a kořalka, jedlo se dobré jídlo. Ukrajinky zpívaly své krásné písně a tančily. Velmi často při tom byl i harmonikář. Ukrajinky také vyprávěly, jaké je to u nich na vsi. Jedna se chlubila, že mají také kapelu, „skrypku i dva klarnety, a jak zahrajúť, to až selo hovoryť“ /34/.

Podmínky pro pěstování chmele byly v Kupičově dobré, dařilo se mu zvláště u Dažvy. Horší to bylo s ovocnými stromy. V malé hloubce pod povrchem byla totiž křída a stromy jejím vlivem v krátké době hynuly. Zprvu hospodáři vyhledávali pro stromy stále nová místa, ale časem si poradili jinak. Hloubili hlubší jámy o větším průměru, nevhodnou zeminu z nich odváželi a jámy zaplňovali úrodnou zeminou. Na takto upravené půdě se stromům dařilo, bylo to ovšem velice pracné. Později se začalo s výsadbou sadů v polích okolo obce.

Život běžel již v téměř vyjetých kolejších a správným českým tempem. Celý rok byl rozvržen podle začátku a konců jednotlivých prací: jarní práce, žně zakončené dožínkami, česání chmele s dočesnou, podzimní práce a na jejich závěr posvícení. Za dlouhých zimních večerů se dralo peří. Draní peří bylo svým způsobem společenskou událostí. Byla to sice záležitost žen a děvčat, ale sem tam se strpěl i nějaký ten mládenec. Takový ústupek však nevedl k ničemu dobrému. Hoši pošťuchovali děvčata a hned začalo peří lítat. Stalo se také, že hoši přinesli v kapse vrabce, nepozorovaně je vypustili a nastalo boží dopuštění.

Při draní peří se povídalo, zpívalo, vyprávělo, a někdy i předčítalo. Při povídání se často semlela celá ves, kromě přítomných. V prvních dobách vyprávěly babičky o životě v Čechách, o procesích do Staré Boleslavi, a také o prusko-rakouské válce v roce 1866. Na doderky („dodernej“) už byl větší zájem o hochy, zvláště když některý přišel s harmonikou. Doderky bývaly spojeny vždy s dobrým jídlem a s „kalíškem“.

Lidé se pomalu vžívali do místních poměrů. Už se sice cítili občany Ruska, ale vždy a za každých okolností zůstávali Čechy. Vyprávělo se, že první Čech, který narukoval do ruské armády, se dostal až někam na Dálný Východ. Když řekl, že je Čech, důstojník na něho vybafl: „Ty mať tvoju takuju, što eto značit čech?“ /35/ Zavolal si další a chvíli se radili, co je to za národnost, ten Čech. Měli obavy, aby to nebylo něco z mohamedánů nebo ze Židů. Přinesli tedy kus „sála“ /36/ a se slovy: „Čech, žeri sálo“ /37/ očekávali, co udělá. Pustil se do toho bez zábran. Žid ani mohamedán to tedy nebyl, a tak ho s kletbou „mať tvoju vjob, byvaj čechom“ /38/ propustili.

S ekonomickým růstem začal přicházet do Kupičova obchod. Když se chtělo něco koupit nebo prodat, už nebylo potřeb cestovat až do Kovelu. Většina kupičovských obchodníků byli Židé. Velice brzy se většina obstojně naučila česky. S Čechy se jim dobře obchodovalo a pro Čechy to bylo také výhodné. Třeba vajíčka už nemuseli vozit bůhvíkam, ba ani nikomu nabízet. Po Kupičově běhal Žid, jehož jméno nikdo ani neznal. Říkalo se mu „Sparamindelvejco“. Běhal totiž od domu k domu a všude se ptal: „Tetičko, nemáte spara mindel vejco?“ /39/.

Toto rychlé učení češtině mělo však za následek nepříjemnou událost, která vzrušila celou obec a krátce vrhla na Čechy špatné světlo. Dlouho se o ní pak vyprávělo. Žid Lipka Barenholz a jeho dva kumpáni přepadli katolického faráře v Przevalech za Turijskem. Przevaly bylo kdysi městečko v kraji chelmském, ale v době této události už to byla jen obyčejná ves s dřevěným modřínovým kostelem. Kostel byl velice zachovalý a byla to vzácná památka z roku 1464. Byl v něm krásný barokní oltář a nad ním se vznášela duha. To vše přilákalo Lipku a jeho „šajku“ /40/. Předpokládali, že tam najdou velké bohatství, a mučením chtěli donutit faráře, aby jim je vydal. Pálili ho na citlivých místech, do holinek mu nacpali smolné třísky a zapálili je a pod nehty mu vráželi jehly. Aby podezření

padlo na Čechy, hovořili při tom mezi sebou česky. Podezření skutečně na Čechy padlo a hned začalo vyšetřování. Policie hledala především strakatého koně. Toho však měl v Kupičově pouze Barenholz. Při výslechu sice tvrdě zapíral, ale byl usvědčen. Soused Kučera toho dne viděl, jak přijíždí domů brzy ráno a soused Hrdlička si všiml, že jeho vůz byl večer otočen ojí k vratům a ráno stál obráceně.

Lupiči byli souzeni u Újezdního soudu ve Vladimíru. Už během vyšetřování vyšlo najevo, že tato „šajka“ uloupila různé cenné předměty také v novodvorské cerkvi. U soudu vzal Lipka všechno na sebe, a tak byl odsouzen pouze on. Dostal přes dvacet let Sibíře. Przevalský farář jim všem u soudu odpustil.

Barenholzovi příbuzní se snažili carské úředníky podplatit, ale nepovedlo se jim to. Také jeden z našich krajanů měl být podplacen. Ráno po této události se ptal Lipkovy ženy, odkud se její muž tak časně vracel. Ta začala hned lamentovat a prosila ho, aby mlčel, že mu dá látku na kalhoty. Dotyčný přišel domů a řekl čeledínovi, aby pro tu látku došel. Barenholzová mu ji s radostí dala, a tím se také potvrdilo, že něco není v pořádku. Látka pak posloužila u soudu jako předmět doličný. Když se Barenholzovi příbuzní dozvěděli, co udělala, silně ji zbili. Podle některých prý na následky bití zemřela.

Kolem roku 1886 se stala jiná vážná událost. Tragicky zahynul mladý Poláček, otec malého Věni, tehdy asi desetiletého. Co se vlastně stalo? Děda Poláčků, jeho syn a malý Věňa jeli k příbuzným do vesnice u Lucka (byla to Hnidava nebo Libuše). Tam pomáhali s přemísťováním mlátičky, ta padla na Věňova tatínka a zabila ho. Nechtěli ho pohřbit na cizím hřbitově, proto ho převezli v sudě do Kupičova, a teprve tam ho pochovali. Malý Věňa zůstal sirotkem a dědeček se mu snažil tatínka všemožně nahradit. Brával ho s sebou i na táč. Bylo to v době, kdy na Balounovic louce za pozdního večera při měsíčku ještě pobíhali vlci. Jednou byli s dědečkem na táči u Pejznochů, a když odcházeli, strýc Pejznoch je šel vyprovodit. Vyběhl s ním i pes Punt' a a hned se naježil. Rozhlédli se, co ho tak vzrušilo, a na zahradě uviděli pobíhat nějaké psy. Poštvali na ně Punt'u, a když se na volání nevracel, usoudili, že si s nimi asi hraje. Ráno z něj našli jen kousek kůže a střívko. Byli to vlci. Často a rád vzpomínal strýc Poláčků na svého dědu.

Starostí a práce bylo víc než dost a do života zasahovaly různé události, ale naši předkové přesto nezapomínali na víru v Boha a náboženství. Kupičov patřil k římsko-katolické farnosti v Kisielině. Do Kisielina se jezdilo na oddavky a odtud se také přivážel kněz na pohřby a křtiny. Tam a do Svojčova se chodívalo také na poutě.

V roce 1876 se čeští katolíci z Kupičova obrátili na oddělení duchovních záležitostí Ministerstva vnitra se žádostí o povolení stavby katolického kostela na hřbitově. Ministerstvo vnitra požádalo volyňského gubernátora o sdělení, jaké národnosti bude kněz. Gubernátor odpověděl, že se Češi vyjádřili neurčitě. Žádost byla zamítnuta a gubernátor upozorněn, že pokud se vinou Čechů zvýší počet římsko-katolických farností s polskými kněžími, bude to jako prostředek popošťování nežádoucí. Žádost byla obnovena v roce 1882, ale znovu byla zamítnuta, tentokrát gubernátorem.

Kupičovští evangelíci, kterých bylo v té době 410, vyslali delegaci do Varšavy se žádostí o přijetí k evangelicko-reformované konzistoři. Odtud také dojížděli do Kupičova faráři, ale jen při zvláštních příležitostech, jakými byli např. oddavky nebo křtiny. Bylo to přece jen příliš daleko. Později kupičovský evangelický sbor patřil ke konzistoři ve Vilně, ale to bylo rovněž daleko.

Boj o zachování víry otců, katolické i evangelické, trval, i když byl vyvíjen velký tlak na přijetí pravoslaví. Evangelíci to měli o něco lepší, protože u nich nehrozila tolik nenáviděná a obávaná polonizace, která přicházela s katolicismem. Přes velký odpor se 16. 4. 1889 podařilo pravoslavné církvi získat 94 kupičovské Čechy. Pravoslavnou liturgii při této příležitosti sloužil prof. Brodovič, česky kázal T.Hejda.

V dubnu až červenci 1890 navštívil české osady nový volyňský pravoslavný arcibiskup Modest. Češi v Kupičově, kteří již pravoslaví přijali, vyslovili naději, že „po Vaší návštěvě se mnozí Češi sjednotí se svatou pravoslavnou církví.“ Vikář druhého okrsku Vladimírského újezdu 7. 8. 1890 napsal arcibiskupovi, že jeho návštěva v Kupičově způsobila převrat. „Nejhorlivější přívrženci římského katolicismu se zbavili svého převládajícího fanatismu a stali se mnohem přístupnějšími k přijetí pravd pravoslavné křesťanské víry.“

Ani kupičovský pop nepřestával na Čechy působit. Snažil se je získávat různými způsoby, i mimo bohoslužby je poučoval a besedoval s nimi o pravoslavných pravdách. Přes všechnu snahu nebyl výsledek takový, jaký očekával. V některých rodinách však došlo k rozštěpení, část rodiny přijala pravoslaví a část zůstala věrná původní víře. Například v rodině Žitných matka Barbora, Marie, Josef a Jan byli pravoslavní a Václav s Alžbětou katolíci.

V Kupičově se však jen málokterí Češi stali horlivými vyznavači pravoslavné víry a děti z pravoslavných rodin se často vraceli zpět k víře svých předků. Někteří bývalí pravoslavní se později stali dokonce organizátory Sdružení katolické mládeže.

V té době panovala mezi věřícími různých vyznání náboženská snášenlivost. Kdyby někdo mezi nimi hledal nějaké nepřátelství, nenašel by je. Svorně se scházivali na „táčích“ a byli dobrými sousedy, kteří v neštěstí dovedli jeden druhému pomoci. Nedorozumění se začala vyskytovat teprve v pozdější době, ale ani tehdy je nezavinili prostí věřící.

Hlavními představiteli odporu proti násilné pravoslavizaci z řad evangelíků byli Baloun, Horák, Voděrka a Mezenský. Hlavní vůdčí osobností katolíků byl Josef Benda a také rodina Tošnerova, Brožova, Zápotockých a Houzvicova. Někteří za to měli být vysídleni, ale náhoda způsobila, že k tomu nedošlo.

Když si je zavolal „správnik“ /41/, aby jim předal dekret o vysídlení, v sousedství vypukl požár. V nastalém zmatku dekret zmizel. Vyhnanství se však přece jen nevyhnuli katolík Josef Benda a evangelík Horák. Oba byli vysídleni do Horodla. Zde se spřátelili a našli společný útulek na katolické faře. Bez ohledu na jejich vyznání bylo na faře o oba dobře postaráno.

Zápas o postavení katolického kostela pokračoval a vyvrcholil až v roce 1907, kdy byla stavba konečně povolena. Než se tak stalo, došlo k mnoha střetům s místním popem. Došlo to tak daleko, že zbožná stařenka, babička Brožová, pohrozila místnímu bát'uškovi, že se mu oběsí na klíce u cerkve, bude-li vystupovat proti stavbě kostela. Snad to zapůsobilo a stavba byla konečně povolena. V roce 1912 byl kostel vysvěcen. O kupičovském kostele je na biskupství v Lucku zápis v knize Eleuchus Eclaeiarum et Cleri Saecularis et Regularis Dioecesis Luceoriensis pro A.D.1939, který zní:

„Kupiczów. EP. ZE. S.Venceslaus M.

Esia e later. Coctis in stylo gothico aedificata 1907 -

sumpt. benefict. praesent. Venceslai Pomorski

Par. er. 1928 ex dismembr. per Kisielin n.a. 2140

Par. Burzmiński Bonawentura, n. 1891, o. 1914“ /42/

V průběhu těchto událostí se stal případ, který znovu vzrušil celý Kupičov. Mladý Toník Novotný se zamiloval do židovského děvčete, které jeho lásku opětovalo. Bylo z toho velké pobouření v obou rodinách. Židé hned udělali „givalent“ /43/ a děvče odvezli neznámo kam. Toník ji marně i přes zákaz rodičů hledal. Neunesl ten žal a skočil z mostu do řeky. Kde se to stalo, to už dnes asi nikdo neví.

Až do první světové války nebyly žádné problémy s cestováním do zahraničí. Lidé odjeli třeba až do Ameriky nebo do Kanady, tam si vydělali peníze a znovu se vrátili. Například krajan Pácal odjel do USA a tam pracoval pro rodinu Holubových, která se tam odstěhovala z Kupičova. Byl to starý poctivec a poctivě také pracoval. Když se chtěl vrátit domů, Holubovi ho za práci štědře odměnili. Odměnu mu zašili do kabátu, aby ho cestou někdo neokradl. Pácal se šťastně vrátil, za vydělané peníze si koupil stavební parcelu a na ní si postavil domek s hospodářským příslušenstvím. Také František Tichý a Jan Žitný si byli v Americe vydělat peníze.

V té době se také ještě jezdilo k příbuzným do Čech. O jedné takové návštěvě vyprávěl strýc Selinger. Náš krajan jel do Čech navštívit svého bratrance. Šťastně se shledali a hospodyně ve snaze hosta co nejlépe pohostit uvařila dršťkovou polévku. Hosta to sice překvapilo, ale nedal na sobě nic znát. Když však bratranec, kovář na panském dvoře, řekl, že s ním nemůže déle posedět, protože musí do práce, to už byl pro našeho krajana vrchol. Jemu, svobodnému sedlákovi na Rusi, bylo nepochopitelné, že někdo musí pracovat podle něčího příkazu. Aby mohli alespoň ještě chvíli posedět, kovář poslal svého syna, aby tloukl do kovadliny a tak předstíral kovářovu pilnost. Dlouho se

lidé v Kupičově divili tomu životu v Čechách. Kdo prý by hosta hostil dršťkovou polívkou! U nás by to byl kaldoun s trubelkami /44/ a pekáč „brabců“ se zelím a knedlíky.

Při vzpomínání na cestování do Čech by se nemělo zapomenout na Kateřinu Valentovou. Většina z nás si ji ještě pamatuje jako starou, zuboženou babičku, ale kdysi to byla místní cukrářka, a hlavně vyhlášená perníkárka. Její stánek na jarmarku na Rynku býval plný koníčků, vojáčků, tanečnic a panských kočárů i se spřežením. Formičky na ně si přivezla z Čech. Na stará kolena už trochu šišlala, a tak na otázku, co ráda jí, odpovídala, že „dunčtovaný mašo“/45/. Ta osoba znala spoustu národních písniček, tanečků a říkanek. Ještě několik roků před smrtí zpívala a tančila „Vyletěla holubička že škály...“ a pokaždé upozorňovala, že při „vyletěla“ se musí povyskočit. Nikdo nevěděl, jak jezdí do Čech a na jaké doklady. Jezdívávala k nějakým Zrcátkovům. Pokaždé přivezla knížky pro děti, slabikáře pro malé a poučné knížky pro větší.

Pro naše dědečky byl zase takovým kulturním pracovníkem a průkopníkem osvěty pan Pelant. U něho se prý scházivali vždy v neděli odpoledne, četli noviny z Čech, prohlíželi si kalendáře, ale hlavně debatovali o všem možném.

Ještě před první světovou válkou řada hospodářů prodala své usedlosti v Kupičově a odstěhovala se do sousedních vsí. Češi se usadili v Dažvě, Nerách, na Řepíně, na Baribandě, na Berestově, v Černilově, na Trnkovce, na Osse, ve Vrbičně, Tuličově, Radovičích, na Peresice, v Ozeranech, ve Vitoníži a jinde. Některé rodiny se také odstěhovaly do vzdálených českých osad, Valouškovi do Teremna, Machovi do českých Ozeran. Šimůnkovi a Birnbaumovi do Ivanič. Rodina Vincence Čurdy se odstěhovala až k Žitomiru, ale později vrátila. Zůstala tam jen dcera Emílie, která se tam provdala za Čecha Jaroslava Martinovského, velice dobrého hospodáře. Bohužel, zemřela velmi mladá. Syn Jaroslav, který po ní zůstal, padl ve druhé světové válce.

Někteří hoši se do jiných vesnic přiženili a děvčata přivdala. Třeba Modrákovic Bětuška se provdala do Račina. Rodiny se pak o svátcích a poutích navštěvovaly. Hlavně se nesmělo vynechat posvícení. Při tom navštěvování se stávaly také různé příhody. Jednou jel strejc Václav Žitný (kovář) s tetičkou na posvícení do Ivanič. Cesta jim ubíhala krásně a bez nejmenších problémů. Aniž si něčeho všimli, trochu odbočili, a než se rozkoukali, byli v Rakousku. V té době ovšem takové neúmyslné narušení hranic neznamenaloby trestný čin, jen menší či větší zpoždění. Otočili se, strejc práskl do koní, za chvíli byli zpět v Rusku a seděli u příbuzných v Ivaničích za stolem. O tom, že se to tehdy s těmi hranicemi tak nebralo, svědčí případ Bohuslava Mokrého. Sloužil na vojně v ruské armádě jako pohraničník. Vedlo se mu tam tak dobře, že když měl delší volno, převlékl se do civilu a jel na návštěvu ke svému strýci do Prahy.

Jak léta ubíhala, dospívali chlapi, kteří se narodili až po přísaze. Čekala je vojna. Někteří rukovali do Vladimíru Volyňského a jiných bližších měst, jiní se však dostali až do Střední Asie, jako třeba Josef Šlégr. Ten sloužil až v Samarkandu. Pobyl si tam asi dost dlouho, protože když se vrátil, pletl do češtiny ruská slova. Jednou prý sháněl matku a u Kubešů se ptal: „Nět zděs našej mamy?“ /46/

Někteří Kupičovští se zúčastnili také rusko-japonské války. Prý to měl být Josef Hálek, Josef Šlégr, Karel Vávra, Adolf Horáček a Jaroslav Kalivoda. Kalivoda tam byl určitě. Vyprávěl prý následující, poněkud drastickou příhodu. Při hlídce na okraji Port Arturu uviděl Číňana, jak vyhazuje na smetiště novorozeně. Šel se tam podívat a viděl, že je to holčička. Při první příležitosti to hlásil nadřízenému důstojníkovi, ten mu však odpověděl, aby si toho nevěšimal, že je to takový zdější zvyk. V rodině, kde je více děvčat, další nově narozená se již vyhazují.

V průběhu všech těchto událostí se nezapomínalo ani na školu. Většina rodičů se snažila dát dětem aspoň to nejzákladnější vzdělání, jen někteří se drželi spíše ukrajinského „Synku, deržis cípa, škola tobi jísty nedast“ /47/. V Kupičově byla založena škola jako v jedné z prvních českých obcí. Učilo se v ní především česky, ale také rusky. Českými učiteli v té době byli Polívka, Čvančara, Horák a Jan Tomeš, který vedl evangelickou reformovanou školu až do roku 1912. Jakou měli kvalifikaci, dnes nikdo neví. V dobrém vzpomínali žáci na učitele Horáka, jak je učil národní písničky. Všem utkvěla v paměti písnička „Čechy krásné, Čechy mé“. Tu také zpívali, když šli s panem Horákem na výlet do Ner. Šli prý tehdy ukrajinským Kupičovem, byli hezky oblečení, čistí a vesele si zpívali. Lidé vybíhali z chat a obdivovali je. Oficiální česká škola v Kupičově byla zrušena v roce 1891.

Do roku 1891 měli Češi na celé Volyni, a tedy i v Kupičově, svou vlastní samosprávu. V rámci samosprávy měla obec starostu a vyšší jednotka, volost', staršinu. Podle některých pamětníků byl prvním starostou Jan Matouš a prvním staršinou Josef Řepka. Jiná verze uvádí Řepku jako starostu a jako staršinu Šťastného. Později lidé vzpomínali, jaké bylo tehdy jednoduché úřadování, bez zbytečného papírování. Ve volosti byli čtyři úředníci: písař, jeho pomocník a dva „uradnici“ (policisté).

Často se povídalo a povídá o obrovské korupci v carském Rusku. Následující případ svědčí o tom, že to nebyla tak úplná pravda. VI. Mičan píše: „Pokud se týče ruských státních úředníků, mám za to, že o nich Němci úmyslně mnoho zlého napovídali, jen aby Rusko hanobili. Mnozí z našich lidí nerozumě po Němcích o ruském nepořádku papouškovali. Ruská vláda dbala na pořádek. Stalo se, že Čechové v Kupičově vyhořeli. Byli pojištěni u pojišťovny v Moskvě, která jim peníze poukázala k výplatě u zastupitelství ve Vladimíru Volyňském. Obecní písař (pisar, sekretar) českým hospodářům peníze vybral, ale od každého si nechal zaplatit pět rublů za cestu. Ruské úřady se o tom dozvěděly a s obecním písařem bylo zavedeno kázeňské řízení. Ač hospodáři na jeho prosbu vypovídali, že mu pět rublů dali sami od sebe dobrovolně, přec byl místa zbaven a potrestán.“

O rozkvětu Kupičova na přelomu století píše kupičovský Ukrajinec M.Kupčynskij takto: „Konec 19. a začátek 20. století je obdobím velkého růstu Kupičova. Již od 90. let minulého století je Kupičov znám jako velké obchodní centrum Volyně. Bývaly zde každý týden trhy. Do obce se stěhovali židovští obchodníci. Komunita Čechů zde vybudovala veliký vodní mlýn o ročním výkonu 9 600 pudů obilí.“ /48/ Tyto trhy měly pro Čechy velký význam. Přimo v místě mohli prodávat plody své práce, ať už to bylo domácí zvířectvo či řemeslnické výrobky. Místní řezníci prodávali své vyhlášené pochoutky, a také pekaři se měli čím pochlubit.

Zvláštním nápadem vynikal na trhu jeden ze Šnidlů. Z místní koželužny u Chourů odebíral vydělané kůže a šil z nich různé výrobky, hlavně pánské opasky. Na trhu je nabízel tak, že se jedním přepásal přes sako, aby jej bylo vidět, a chodil po tržišti. Když k němu přišel Ukrajinec s otázkou: „Paně, či vy prodáte šetyk? /49/, odpověděl, že už má poslední. Chvíli smlouvali a pak jej za trochu vyšší cenu prodal. Za chvíli se to zase opakovalo. Tento Šnidl dlouho jezdil se psy. Dokonce i hnůj s nimi vyvážel. Psy prý měl pěkné, a aby je přiměl k většímu výkonu, vyrobil jim k vozíku delší oj a na její konec přivázal kůži z králíka, kost nebo kousek masa. Psi se hnali za kořistí, dostihnout ji ovšem nemohli, ale na určeném místě byli o hodně dřív.

Seznam osídlených míst Volyňské gubernie z roku 1906 uvádí dva Kupičovy: ukrajinský s 96 usedlostmi a 747 obyvateli a český se 181 usedlostmi a 1 132 obyvateli.

O Polácích a Židech nepíše. Uvádí také, že v Kupičově je větší množství drobných řemeslnických dílen, a také kupců.

Zvláštní pozornost z kupičovských podniků zaslouží pivovar a kořalna. Kupičovské pivo šlo dobře na odbyt, vozilo se povozy až do Polska. Kořalky bývalo v Kupičově také dost pro všechny zájemce a byla prý výborná. Asi byla opravdu dobrá, když chutnala i našim předkům. Ne že by to byli nějakí alkoholici, ale na ten „polovinčik“, třeba když šli z „báně“ /50/, si zašli. Jarmark pochopitelně oslavili o trochu víc. Vypráví se také, že jednou se strýcové vypravovali do „Koule“. Bylo to v zimě a chtěli vyjet o něco dříve. Vyjeli tedy „předednem“ a na cestu si dali něco pro zahřátí. Jelo se jim na sáních vesele, ale dlouho nemohli narazit na žádnou vesnici. Když se začalo rozednívat, konečně uviděli obydlí a ženu, jak jde ke studni. Zeptali se jí místním nářečím: „Bábo, šo to za selo?“ /51/ a ta jim odpověděla: „Co blázníte lidičky, dyť ste v Kupičově!“ V tom podroušeném stavu jezdili pořád dokola kolem Kupičova.

Vypráví se také o tom, že v té době přijížděli do Kupičova šumaři z Čech. Jezdili vždy v zimě a „štaci“ mívali u Kučerů. Bývaly to prý veselé zimy a konce masopustů. Nepřijížděli ovšem jen poctiví šumaři, ale také různí podvodníčkové. Jednou přijeli nějakí dva kejklíři, a že budou ukazovat různá kouzla, a také fotografovat. Lidé byli zvědaví a sál byl nabitý. Jeden z nich vyšel na jeviště, vyndal kapesní nůž a začal žertovat, že takhle se kudlička otvírá a takhle zavírá. Lidé v očekávání fotografa si v první chvíli ani neuvědomili, že ten dotyčný si z nich dělá legraci. Konečně vyšel fotograf. Místo aparátu měl větší zrcadlo, zatočil jím zleva doprava a zase odešel s tím, že za chvíli bude fotografie hotová. Když však nikdo se slíbenou fotografií nepřicházel, ti odvážnější se šli podívat

dozadu, co tam ti dva dělají. Po nich však nebylo ani památky. Lidé se pak dlouho dívali na každého nového příchozího nedůvěřivě, i když mluvil česky.

Záhadou zůstává, proč naši předkové nedovedli ekonomicky využít těch šesti jezer, které koupili. Je možné, že to bylo tím, že byla tak odlehlá a blízko ukrajinských vesnic. V těchto vesnicích bylo velké množství rybářů, kteří nechápali, že jezera jsou majetkem někoho jiného. Spíše to však bylo tím, že lidé z Mělnicka a Mladoboleslavska neměli s rybníky a rybníkářstvím žádné zkušenosti. Všechno úsilí vrhli na pěstování pšenice a chmele a o nic jiného už neměli zájem.

Mezi kupičovskými Čechy nebyli ani podnikatelé. Výjimkou byl Josef Zápotocký, který měl cihelnu, ale také jen určitou dobu. Dále to byl Vladislav Bujalský, který si ve vlastní cihelně vyrobil cihly, z nich si postavil patrový dům a z větší části ho pak pronajímal. Byl ovšem původem Polák.

Zato řemesla v Kupičově jen kvetla. Byly to poctivé české ruce, které je proslavily. V některých okolních ukrajinských vsích byli také řemeslníci, ale kam se hrabali na Čechy. Český řemeslník, když dal slovo, že výrobek bude hotov tehdy a tehdy, vždycky byl, a v náležitě kvalitě.

Řemeslníků byl někdy až nadbytek. Bylo to tím, že rodiče se snažili, aby každé dítě se něčím vyučilo. Hlavně chlapec musel být vyučen, i když byl z bohatší rodiny. Páni mistři tehdy bývali nároční a přísní a rodiče, když byla na jejich potomka stížnost, nejprve přestupek potrestali, a teprve pak se zeptali, jak to vlastně bylo. Snažili se, aby děti byly zvyklé na každou práci. Když studoval Josef Krynický, pozdější kupičovský lékař, na univerzitě ve Lvově, dědeček Vyhlasů mu na každé prázdniny připravoval kosu hrabici. Učil ho sekát a říkával mu: „Pepičku, když chceš být pánem, tak musíš taky vědět, co je to dřina.“

Chlapci brali učení většinou velmi vážně. Svědčí o tom příběh, který se stal sice později, ale je typický. Ducháčkovi měli v Kupičově hospodu a taneční sál. Jejich syn Sáša měl být nástupcem. Otec Ducháček mu však dal podmínku, že se nejdříve musí vyučit nějakému řemeslu. Sáša se rozhodl pro kolařinu a mistra si našel někde u Rovna, samozřejmě také Čecha. Práce, a to nejen kolařské, zde bylo víc než dost. Volných chvil a jídla o hodně méně. Slaneček byl svátečním jídlem. Mladý učeň si na nic nestěžoval a všechno trpělivě snášel. Při jedné návštěvě otec zpozoroval, že něco není v pořádku. Vyptával se Sáša a vytýkal mu, proč mu sám nic neřekl. Chlapec hrdě odpověděl: „Sám jsem si to vybral, tak to musím vydržet a dokončit.“ Takoví byli kupičovští kluci.

Když se hoch vyučil, bývalo zvykem, že šel do světa na zkušenou. Vypravil se nejen do Kovelu, ale i do Vladimíru, Lucka, Dubna, Volkova, Žitomiru, a dokonce do Kyjeva. V Kyjevě byl Josef Svoboda a Josef Kytl. Když se tito lidé vraceli domů, přinášeli si zkušenosti s výrobou jinde, jiný přístup k moderním vymoženostem, prostě rozšířil se jim obzor. Přinášeli i novou módu v oblékání, takže se ve vsi odlišovali od ostatních. Jakou pozornost asi budil mladý, nadějný kovář Josef Kytlů, když si to vykračoval se „zontikem“ /52/ jako s holí. Bohužel, tomu šikovnému chlapci nebyl dopřán dlouhý život. Byl náruživým myslivcem, ale povolení neměl. Jednou, když byl zase v terénu, někoho zahlédl a chtěl se před ním schovat. Nevšiml si, že propadlina, ho které spadl, je „torfák“ /53/. Nachladil se, dostal tuberkulózu a zemřel. Tolik se mu nechtělo umírat! Nařikal tak, že jeho nejmladší bratr Bohouš na to až do své smrti nemohl zapomenout. Těžce to nesla celá rodina i sousedé, ale co naplat, život šel dál.

V plném rozkvětu byla tehdy i dílna Alexandra Malečka. Kolik šikovných řemeslníků z ní vyšlo. Dobře si tenkrát Malečkovi žili, aniž by někoho vykořisťovali nebo ožebračovali. Ještě dlouho vyprávěly babičky, že u Malečků měli polštáře vystlané až ke stropu. Mistrem svého řemesla byl také truhlář Adolf Ledvina. Byl to mistr na slovo vzatý. Delší dobu pracoval také v Kovelu. Školní lavice, ve kterých jsme později sedávali, byla také ještě jeho práce. O českých tesařích bratrech Kulichových, Václavu Legnerovi a ostatních šla také jen samá chvála. Dovedli stavět bez výkresů, stačilo jim přání hospodáře. Krejčovské dílny Šimůnka, Přišovského a Svobody byly rovněž známé v širokém okolí. Prostě, když to byla kvalita, bylo to od Čecha.

Z toho, že k řemeslníkům přijížděli zákazníci ze širokého okolí, měli příjmy i obchodníci. Mít na svačinu „klobás“ od Urbana, „bulku“ od Novotného a pivo od Ducháčka, to bylo něco. Starý Ukrajinec měl pravdu, když říkal: „Jak ity na kovbasu, to tiky do Čecha.“ /54/.

Několik kupičovských krajanů v té době také studovalo, jak o tom píšeme na jiném místě, a mnozí měli i jiné ušlechtilé zájmy. Kupičov žil také hudbou. Bylo zde několik velmi nadaných hudebníků i celé muzikantské rodiny, jako Tomanovi, Bendovi a rodina Židlických. Někteří se stali kapelníky u vojenských orchestrů, Josef Pavlík v Brest-Litevsku, Černý ve Vladimíru a Josef Benda se dostal až do Moskvy. Kupičov měl také jednoho příslušníka jízdní žandarmerie v Holobách. Byl to František Dlouhý. Do Kupičova do bálů a za Marjánkou Kožňárovou jezdíval na koni. Prý to bývala nádherná podívaná na toho urostlého fešáka v krásné uniformě, když se otáčel v kole.

Ať byl Kupičov v sebevětším rozkvětu, lidé si přesto vyhledávali možnosti dalších příjmů. Pokud hospodáři neměli s koňmi práci doma, povozničili. Přivázeli obchodníkům zboží z měst, do měst odváželi obilí, a semtam i nějakého cestujícího. Panské dvory také potřebovaly poctivé a pilné pracovníky a to byli právě Češi. Panská chasa se na ně zlobívala, že pracují příliš rychle a že vážou velké snopy, se kterými je pak u mlátičky dřina. Říkávalo se, že co zvládnou dvě české ženy, na to musí být pět ukrajinských, a ještě to za moc nestojí.

Stávalo se že na ty panské žně šli novomanželé hned druhý den po svatbě. Když si Josef Kalivoda bral Emilku Vrbovou, zrovna v Kupičově verboval na žně novodvorský ekonom Pirszel. Přišel také na tu svatbu. Pozvali ho samozřejmě ke stolu a při tom vše dojednali. Nazítří ještě před východem slunce novomanželé putovali do Nového Dvora ke šlechtici Václavu Pomorskému. Pirszel na štědré pohoštění nezapomněl a dobře jim za práci zaplatil.

Náboženský a kulturní život

Náboženství hrálo v životě kupičovských Čechů rozhodující roli. Ze staré vlasti si přinesli víru svých předků a svědomitě ji udržovali. V Kupičově vedle sebe žili katolíci, evangelíci a později i malý počet pravoslavných. Ti přijali pravoslaví v 80. letech minulého století pod nátlakem carské vlády. Carská vláda totiž chtěla, aby češi splynuli s místním obyvatelstvem, a přijetí pravoslaví k tomu mělo být prvním krokem. Měla to být také bariéra proti šířícímu se katolicismu z Polska. Proto carská vláda často bránila lidem jiných vyznání ve svobodném podnikání, omezovala náboženské obřady a výnosem z roku 1884 zakázala nepravoslavným Čechům nabývat půdu.

V Kupičově se pravoslaví příliš neujalo. Podle písemných zpráv z roku 1911 byli v Kupičově a okolí jen 183 pravoslavní Češi. I ti se však postupně vraceli ke svému původnímu vyznání, takže v roce 1924 bylo napočítáno jen asi 20 pravoslavných rodin. Návrat k původním vyznáním však i nadále pokračoval a ani ti, kteří zůstali pravoslavnými, příliš do církve nechodili. Necítili se tam mezi samými Ukrajinci dobře a raději chodili do katolického nebo evangelického kostela.

Pravoslavní Češi v Kupičově nevyvíjeli žádnou organizovanou náboženskou činnost. V Kupičově také nepůsobil žádný český pravoslavný kněz (pop). Působili tam ukrajinští popi Nenadkevič, Nenadkevič mladší, Verbickýj, Mislinskyj, Koncevič, Bušma, Zakidalskyj a Filaret.

Malý počet pravoslavných Čechů v Kupičově lze vysvětlit tím, že Kupičov byl značně vzdálen od farností, kde se kněží Hrdlička, Saska a Kašpar snažili vyhovět carské vládě a založit tzv. českou církev, která měla být odnoží pravoslavné církve. Kupičovští Češi se nezúčastnili ani s tím spojených sněmů v Kvasilově. Český pravoslavný kněz E. Němeček ze Žitomiru také neměl se svým přesvědčováním v Kupičově velký úspěch. Nechali se přesvědčit jen někteří, zvláště když viděli, jak se ukrajinští muzici těší na české statky, až budou Češi vypovězeni. Pro některé byl již připraven vypovídací dekret, ale ten se záhadně ztratil, když zrovna při jeho předčítání vypukl požár. Jindy zase úředník přinesl starostovi Novotnému carský příkaz k přestupu Čechů na pravoslaví a dodal, že car sice nikoho nenutí, ale že by bylo pěkné, kdyby starosta šel ostatním příkladem. Starosta mu odpověděl: „Když to nemusí být, tak se podle toho zařídím.“ Místo něho pak byl jmenován starostou pravoslavný Čech.

Katolíci a evangelíci vyvíjeli horlivou náboženskou činnost. Katolíků bylo více, ale za carské vlády, která se bránila přílivu katolicismu, zažívali větší příkoří. Za polské vlády však jim bylo naopak přáno. Po přistěhování do Kupičova byli přiděleni ke katolické farnosti v Kisielině, který byl vzdálen 18 km. Tam také pravidelně dojížděli do kostela. Několikrát neúspěšně žádali o povolení stavby vlastního kostela, ale teprve v roce 1907 jim byla stavba povolena. Podmínkou však bylo, že kostel musí stát za vsí. Stavba se uskutečnila v letech 1910-1912. Cihly na ni věnoval Vaclav Pomorski, polský velkostatkář z Nového Dvora, a o plány, účty a celou stavbu se staral Rudolf Benda. Kostel byl zasvěcen sv. Václavu. Zápis o kostele byl nalezen v Lucku a jeho plné znění uvádíme na jiném místě.

Prvním katolickým knězem v Kupičově byl Polák Ludwig Grass, bývalý děkan v Kisielině. V Kupičově působil až do své smrti a jeho jméno později nesla jedna z kupičovských ulic. Po něm v Kupičově působili kněží Karel Zich, Wladyslaw Tarczewski, Józef Kamiński a jako poslední

Bonawentura Burzmiński, polák, jehož babička prý byla Češka. Burzmiński ovládal asi osm řečí, mezi nimi i češtinu. Působil v Kupičově nejdéle a byl ze všech kněží nejoblíbenější. Čechy měl rád, cítil se mezi nimi jako mezi svými a stál na jejich straně i v době polské protičeské propagandy v 30. letech. Byl prvním a také posledním farářem v samostatné kupičovské farnosti, která byla zřízena v roce 1928. První dítě, které v Kupičově křtil, byla Aninka Židlická.

Když na Volyň začali dojíždět jako misionáři katoličtí kněží z Čech, byli častými hosty i v Kupičově. Byli to např. ThDr. Josef Beran, pozdější kardinál, pronásledovaný komunistickým režimem, Josef Stříž ze Staré Bělé, dr. Josef (Klementus) Žurek, děkan z Litovle, Jindřich Křenek, Emil Mysliveček, Silvestr Braitó a jiní. Dr. Žurek se také zúčastnil jubilejní slavnosti konané 25. května 1930 k 60. výročí příchodu Čechů na Volyň. Návštěva těchto kněží byla vždy veřejnou událostí a jejich vlastenecká kázání byla hojně navštěvována.

Veřejná činnost katolíků se projevovala hlavně činností Sdružení katolické mládeže (SKM). Kupičovské SKM bylo založeno v roce 1926 z podnětu dr. Žurka. Misií a akcí SKM se pravidelně účastnil pan Jindřich Dušek, poštovní úředník z Prahy, jeden z největších přátel volyňských Čechů. Volyň navštívil asi desetkrát a všichni, kdo ho poznali, nikdy na něho pro jeho dobrotu nezapomenou. Kupičovskému SKM pomáhal organizačně, daroval mu mnoho krásných knih a zasloužil se také o jeho prapor, na kterém byl sv. Václav a blahosl. Anežka Česká a heslo „Svatý Václave, vévodo české země...“. Jeho zásluhou vznikla akce „Naším na Volyni“. Přijížděl v národním kroji a Ukrajinci o něm říkali: „Znov pryjichav českyj car“. /55 /

Hned po založení mělo SKM 72 členů. Prvním předsedou byl Jaroslav Židlický, který byl zároveň kapelníkem sedmnáctičlenné kapely. Dětská besídka pod patronací SKM čítala až 60 členů. Knihovna měla přes 400 svazků. Jaroslav Židlický byl velmi nadaný hudebník a velký organizátor. Po něm byly předsedy Josef Tošner, Jaroslav Tošner, Josef Toman, Václav Vrla, František Kafka a Bohuslav Hálek. Posledním předsedou před vypuknutím druhé světové války byl varhaník Jaroslav Chvalovský.

Mnohý by si mohl myslet, že Sdružení katolické mládeže bylo pouze náboženským sdružením. To by však neodpovídalo skutečnosti. Sdružovalo sice katolickou mládež, ale ta byla jako každá jiná mládež v té době. Byla ovšem jiná než mládež ateistická, ale chtěla se také bavit, sportovat, kulturně žít a něco nového tvořit. A to vše se začalo rozvíjet díky této organizaci, obětavým vedoucím a nezměrnému nadšení všech členů.

Nejdříve všechny schůze, zábavy a jiná kulturní vystoupení bývala v sále u Ducháčků. Po nedorozuměních mezi katolíky a evangelíky se katolíci rozhodli, že si postaví svůj vlastní kulturní dům (Lidový dům). Hlavní zásluhu na tom, že stavba byla zahájena, měl Josef Tošner. Zaručil se celým svým majetkem za včasné zaplacení stavebního materiálu. Po dokončení byl dům s velkou slávou otevřen. Vysvětil jej dp. Stříž ze Staré Bělé. Od té doby až do roku 1939, kdy dům Sověti zabrali pro komsomol, v něm byl neustále čilý ruch. Bylo tam uspořádáno nespočet zábav, mnoho slavných plesů a řada divadelních představení a operet. Hrály se tam například hry „Hoši z první legie“, „Z českých mlýnů“, „Ve spárech Jidášových“, „Kříž u potoka“, „Maryša“, „Naši furianti“, „Odpusť nám naše viny“, „Čertovo kvítko a mnoho jiných.

Také školní mládež pod vedením pana učitele Kredby hrála divadlo. Nejznámější a nejnápravnější hrou byl „Krakonoš“. Díky panu učiteli se v Kupičově hrálo i loutkové divadlo. Jak svérázně to dali tenkrát děti na vědomí! Ulicí kráčel Slávek Tošnerů a Jarouš Kytlů s bubínkem a zažloutlou listinou. Jeden bubnoval a druhý četl, že na vědomost se dává, že do obce přijela princezna, princ, Kašpárek, drak a jiní. Končili, že všichni jsou srdečně zváni. Byla to krásná podívaná. Lidé vybíhali a za těmi dvěma se táhl houf dětí.

Slavné bývaly celovolyňské sjezdy SKM. Od roku 1932 do roku 1936 byly pořádány každoročně a postupně v těchto místech: Smolárna (asi 120 km od Kupičova), Luck (60 km), Kupičov, Luck, Buderáž (180 km od Kupičova). Jezdívalo se na ně koňskými potahy. Mezi mládeží však byli i tací, kteří ty vzdálenosti zdolávali pěšky. Do Smolárny to dokázali Jaroslav Zápotocký a Václav Kačerovský. Kupičovského sjezdu se zúčastnilo 150 delegátů. Na každý sjezd pochopitelně přijel někdo z Čech a nikdy nechyběl Jindřich Dušek.

Ze sportů se nejvíce hrál volejbal a pěstovala se cyklistika. V malé míře se hrál také stolní tenis

Na poli kulturním tehdy začali vynikat místní tvůrci, například již zmíněný Jaroslav Židlický. Také dnes známý „volyňský“ básník Josef Toman-Tománek tehdy komponoval a psal své básnické prvotiny. Nadějný byl Václav Vrla, který napsal dvě divadelní hry: „Lásku za lásku“ a „Matce“.

Kupičovské SKM mělo i svou hymnu: „My, mládež česká
od své vlasti v dáli
za svatá práva
život dáme rádi.

Bůh naším cílem,
Čechy otčinou,

ty hvězdy nikdy nezhynou.

Víru nám brali mocní světa vládci
jazyk náš drahý vzít nám chtěli zrádci.
My jsme stáli jako kamení,
dědictví otců jsme zachovali.“

Početný byl také kostelní pěvecký sbor. Jeho sbormistry byli Josef Benda, Josef Židlický a Jaroslav Židlický. Později řídil zpěv v kostele Jaroslav Tošner a nakonec varhaník Jaroslav Chvalovský. Zdá se, že v té době skutečně platilo „co Čech, to muzikant“. Třeba z rodiny Václava Fialy jich bylo v pěveckém sboru pět: otec, dva synové, zeť a snacha. Když se zeptáte některého z pamětníků těch dob, třeba paní Marie Kozlíkové, rozené Žitné, poví vám, že to byla nejkrásnější doba jejího života. Bude vám vyprávět o ohromném nadšení pro českou národní věc. A s jakým elánem nacvičovali divadelní hry! Nikomu nevadilo, že celý den pracoval a byl utahaný, na večer se vždy těšil. Poví vám také o přípravách na uvítání misionářů, jak tím všichni žili. Je jisté, že hlavním cílem misionářů bylo šíření katolické víry a snaha dostat pravoslavné zpět do lůna katolické církve. Kázali však také v duchu národním. Kdo si pamatuje poslední kázání dp. J. Stříže v roce 1938, jistě si vzpomene, jak říkal, že zapomenutí mateřského jazyka je také hřichem. Taková kázání měla blahodárný vliv na duši českého člověka, který tak daleko od vlasti zůstával jí vždy věrný. Cožpak kdyby nebylo této činnosti a působení takových učitelů jako byl pan Kredba, bylo by tolik dobrovolníků do československé jednotky?

Evangelíků bylo v Kupičově o něco méně. Uvádí se, že v roce 1886 jich bylo 410 a v roce 1911 230. V roce 1929 bylo v Kupičově a okolí 261 evangelíků, tj. 22,84 % všech Čechů. Ačkoli v Kupičově byli v menšině, tvořili největší evangelické středisko na Volyni před Boratínem, kde bylo 150 evangelíků.

Evangelíci zpočátku věřili snahám faráře Hrdličky, který do Kupičova také dojížděl. Záhy však ho začali považovat za ne příliš seriózního, přestali mu důvěřovat a požádali o připojení k evangelicko-reformované konzistoři ve Varšavě. Později patřili ke konzistoři ve Vilně, která jim posílala své faráře a podporovala je i hmotně. Faráři však vzhledem k velké vzdálenosti přijížděli jen v nutných případech, jakými byly např. oddávky nebo křest. Tak dojížděl do Kupičova dr. Jelen z Varšavy, farář Menzelovský z Nepokojčic a farář Michal Jastrzebski z Vilna.

O dalších kazatelích v Kupičově píše poslední z nich, farář Jan Jelínek: „V roce 1908 přišel do Kupičova evangelista Jan Tomeš, český exulant z Kuczowa v západním Polsku. Byl v Kupičově kazatelem ve sboru, založil nedělní školu a působil také jako učitel v tehdejší škole. Za první světové války z Kupičova odešel a přihlásil se do České družiny, která se tvořila v Kijevě. Jeho nástupcem byl kupičovský občan Josef Holub, který byl rovněž kazatelem a učitelem. Zklamán však odjel do Ameriky. Loučil se se sborem biblickými slovy z Matoušova Evangelia 23,38: „Zanechávat se vám váš dům pustý.“ Bratři si při shromážděních také sloužili sami. Byli to předčitatelé kázání z Postily br. Josef Mokřý starší, Jaroslav Makeš a Jaroslav Kučera.“

Kupičovský evangelický sbor navštěvovali také faráři z Čech. Byl to farář Radechovský, Prudký, Mičan, Šebesta, Jadrníček, Hladký a jiní. Kazatel Vladimír Mičan, který navštívil Kupičov v srpnu 1923, napsal své dojmy z návštěvy a v roce 1924 je vydal pod názvem „Česká emigrace v Polsku a na Volyni“.

Každá taková návštěva z Čech byla pro evangelíky z Kupičova a okolí svátkem. Vladimír Mičan píše o své návštěvě mimo jiné toto: „V neděli 26. srpna 1923 před 9. hodinou sjížděly se již vozy údů naší církve. Přijeli bratři a sestry z Dažvy (3 km), z Trnkovky (4 km), z Baribandy (5 km), z Ozeran (7 km), z Vrbična (7 km). V 9 hodin začalo shromáždění. Lidé stále do modlitebny přicházeli. To byli ti, co na vozech později dojeli. Ač modlitebna byla dosti prostranná, nebylo v ní ani místečka volného. I přinášeli někteří z domu židle, jiní stavěli lavice a jiní stáli mezi dveřmi a na chodbě. Dlouho, velmi dlouho nebyl tu host z Československa.“

Modlitebnu byl nazýván sborový dům, který byl pozůstatkem panských budov. Sbor jej i se zahradou zakoupil v roce 1898 od Josefa Řepky. Vedle modlitebny byl později postaven kostel, který byl slavnostně otevřen v roce 1938 farářem Kurnatowským z Vilna. Po odstěhování Čechů si kostel pravoslavní Ukrajinci zabrali pro sebe, protože jejich cerkev v roce 1944 vyhořela.

V 30. letech působil v Kupičově několik let jako kazatel pozdější farář Jaroslav Opočenský z Boratína a občas tam dojížděl i Antonín Balabán, kazatel z Čech, který tehdy působil v Boratíně. V roce 1937, když se musel vrátit do Čech, J. Opočenský odešel do Boratína a na jeho místo nastoupil kazatel Jan Jelínek ze Zelova.

Antonínu Balabánovi se v Kupičově zřejmě příliš nelíbilo. Ve svých vzpomínkách mu vytýká především to, že někteří členové staršovstva kouří a někdy si rádi dají i skleničku a že evangelická mládež se nevyhýbá tanečním zábavám. Naproti tomu Jan Jelínek přilnul ke Kupičovu tak, že jej dodnes považuje za svůj domov. Na své působení v Kupičově vzpomíná takto:

„Bratři kupičovští mne přijali velmi laskavě, ještě dnes po šedesáti letech na to rád vzpomínám. Shromáždění se konalo každou neděli dopoledne i odpoledne, napřed ve staré modlitebně a později, po otevření kostela, v kostele. Účast byla pěkná, i ve žních byla hojná. V Kupičově ani katolíci, ani evangelíci v neděli nepracovali. Na odpolední shromáždění chodilo více žen než mužů. Kupičovské ženy měly hodně práce, byly velmi upracované. Proto jsem jim řekl, aby část té práce nechaly svým mužům. Muži pak říkali, že bratr kazatel dělá revoluci.

Ve sboru se pracovalo také s dětmi. Měli jsme pěknou nedělní školu, chodily děti i z okolních vesnic, někdy až 5-6 kilometrů pěšky. Měli jsme několik učitelů nedělní školy, kteří měli zájem zvěstovat dětem evangelium. Děti rády poslouchaly příběhy z Bible, ze Starého i Nového zákona. Za polské vlády jsem také učil ve škole náboženství, a to v Kupičově a v Dažvě. Také jsme důkladně připravovali naše děti ke konfirmaci. Děti se křtily malé, rodiče za ně slibovali, že je povedou k Pánu Bohu, ve 13-14 letech při konfirmaci děti již slibovaly věrnost Pánu Bohu samy za sebe.

Za komunistické vlády, kdy již nebylo dovoleno vyučovat děti náboženství ani ve škole, ani v kostele, učil jsem je tajně, a také připravoval ke konfirmaci. Jednou jsem byl pozván na politickou zpověď do rajonu v Turijsku. Vytýkali mi, že vyučuji češtině. Ulehčilo se mi, myslel jsem, že mě pozvali kvůli vyučování náboženství. Odpověděl jsem jim, že češtinu snad mohu učit, že je to zakotveno i v Ústavě Sovětského svazu.“

Mládež, která byla po konfirmaci, se scházela ve sdružení mládeže. „My jsme nekonali divadelní představení,“ píše Jan Jelínek, „ale mládež se scházela k biblickým úvahám a kulturním programům i hrám. Konaly se kurzy mládeže a kurzy učitelů nedělních škol. Kupičovská mládež jezdila do Boratína a do Michalovky a odtamtud zase mládež jezdila do Kupičova. Jezdilo se koňskými povozy.“

Jako učitele nedělní školy působili např. Libuše Holubová, Josef Kučera, Anna Balounová a Marie Jankovcová. Kromě čtení z Bible, náboženského výkladu a zpěvu hráli s dětmi i různé hry a nacvičovali s nimi vystoupení na dětské slavnosti. Slavnosti se konaly třikrát do roka: na Den matek, při díkůvzdání za úrodu a na Štědrý večer. Děti se na tyto slavnosti velmi těšily a spolu s rodiči se na ně připravovaly dlouho předtím. Přednášely na nich básničky, drobné dramatizace zvané „rozhovory“ a zpívaly písně. O štědrovečerní slavnosti stával v modlitebně a později v kostele rozsvícený vánoční strom a pod ním byl pro každé dítě drobný dárek. Jedna z básniček ke Dni matek se vynořuje ve vzpomínkách ještě teď, po více než padesáti letech:

Dneska má maminka svátek,
jaký jen koupím jí dárek?
Na hvězdách dukáty vyprosím,
mamince plný klín nanosím.

A ráno, to bude radosti!
Dostanem k snídani sladkosti.
Nemohu, maminko, nic ti dátí,
Mohu jen vroucně tě zulíbati.

V Kupičově byl také jeden z nejlepších evangelických pěveckých sborů. Zpíval hlavně při bohoslužbách a různých sborových slavnostech. Pamětníci ještě dnes rádi vzpomínají, jak kostelem zněly písně v úpravách pro čtyřhlasý sbor. Sólo zpívali Oldřich Kubeš a Marie Balounová, provdaná Mokrá. Jan Jelínek vzpomíná:

„Při shromážděních zpívali zpěváci vždy dvě písně z Jásavého chvalozpěvu, ze Sbírký duchovních písní nebo z Písní cestou života. Na harmonium hrál bratr Josef Mokřý mladší a pěvecký sbor řídil bratr Bedřich Gregora. Převzal to po svém bratru Vratislavovi, který odjel za moře. Někdy zastupoval br. Gregoru i br. Josef Mokřý mladší. B.Gregora měl zvláštní hudební nadání, hrál na housle i na pianino. Po první světové válce přišel při manipulaci s granátem o tři prsty, ale byl dobrým cvičitelem zpěvu i hudebníkem. Při práci mu prsty chyběly, proto se věnoval fotografování. Br. Gregora se velice bál, když bombardovali Kupičov, proto nespal doma, ale na poli. Tam se nachladil a dostal tuberkulózu. Nemocen přijel do vlasti, do Heřmanic u Opavy. Hledal pomoc, ale byl zklamán svým nejlepším přítelem. Ze Slezska jsem ho již velmi nemocného odvezl do motolské nemocnice v Praze. I když dostal z Ameriky na tehdejší dobu ten nejlepší lék, již to nepomohlo, své nemoci podlehl.“

Kupičovští evangelíci odebírali české náboženské časopisy Českobratrská jednota a Posel pokoje. Pro děti přicházel z Čech časopis Růžový palouček.

Na své působení v Kupičově Jan Jelínek vzpomíná dále: „Měli jsme ve sboru staršovstvo: br. J. Jankovec, Bedřich Šnidl, J. Špaček z Dažvy, Bedřich Baloun a br. Mašek z Radovič. Tito bratři se starali, aby náš kupičovský sbor prospíval, a těšilo mě, že jsme si navzájem rozuměli. Musím vzpomenout také na našeho bratra Václava Šulce, kostelníka. Svědomitě se staral o úklid v kostele a zároveň byl kupičovským hrobařem.

Konal jsem pastorační, chodil na návštěvy do Dažvy, Radovič, Peresiky, Trnkovky, a samozřejmě nejvíce v Kupičově. Všechny ty rodiny jsem měl velice rád. Rád jsem hovořil se sestrou Holubovou, vyprávěla mi, že jí bylo osm let, když jela s rodiči do Kupičova, se sestrou Šebestovou, která mi vyprávěla, jak chodila v Čechách na konfirmační cvičení, také se sestrou Kubešovou, „hoření“ Balounovou a bratrem Jandou. Vzpomínám také na babičku Makešovou, jak jsme se spolu modlili v její nemoci, když jsem klečel u její postele. Vzpomínám, jak jsem jednou večer přišel na Peresiku k

Šebestovům, jak bratr Václav klečel u postele a chlapec na posteli a spolu se modlili. Zdali si syn dnes připomene zbožnost svého otce? Pamatuji také, jak jsem přišel k Jandovům na Trnkovku. Měli na stole Bibli. Vyprávěli, že ji měli na stole i tehdy, když k nim přišli sovětsí vojáci. Lekli se, když voják Bibli prohlížel, ale on řekl: „Čítajtě, eto charošaja kniga.“ /56 / Měli z toho velkou radost. Ti jmenovaní byli všichni již staří lidé, ale i s těmi mladšími jsem měl vřelý vztah. A mám velkou radost, když ještě dnes, po šedesáti letech, mi někteří z tehdejších dětí píší.

První světová válka

Slibně se rozvíjející život Čechů na Volyni bezohledně přerušila světová válka. Kdekdo ji sice předvídal, ale přesto přišla zcela náhle. Všechno jako by se zastavilo a život dostal jiný směr. Byla vyhlášena mobilizace. Na frontu odcházeli nejen mladí, svobodní hoši, ale i živitelé rodin. Většina lidí však tehdy věřila, že válka nebude mít dlouhého trvání, protože velká ruská říše si s každým lehce poradí.

Obyvatelé Kupičova se s válkou setkali tváří v tvář 16. července 1915, kdy Kupičov obsadilo rakousko-uherské vojsko. Bylo to po porážce ruských vojsk u Gorlice. Rusové při ústupu zapalovali všechny vysoké budovy, například větrné mlýny, aby nemohly sloužit rakouské armádě jako orientační body. Zároveň vybízeli místní obyvatele, mezi nimi i Čechy, aby utekli před nepřítelem, který podle nich byl velice krutý. Šířili zprávy, že Němci a Rakušané uřezávají lidem jazyky, uši a ženám prsy. Místní ukrajinské obyvatelstvo ve velké většině těmto zprávám uvěřilo a začalo se stěhovat hlouběji do Ruska. Rusům šlo o to, aby odešli také Češi, protože nechtěli nepříteli ponechat hospodářsky tak silný živel.

Kupičovští Češi zvažovali svou situaci a poměrně dlouho se rozmýšleli, co udělají. Nakonec se přece jen rozhodli. Naložili nejcennější věci ze svého majetku na povozy a vyrazili do neznáma. Daleko se však nedostali, někteří jen do Dažvy a jiní to otočili hned za vsí. Celý ten zmatený úprk zastavil příchod rakouské armády. Podařilo se odjet pouze rodinám Rudolfa Bendy, Vincence Čurdy, Adolfa Horáčka, Viléma Kozlíka, Štěpána Kozlíka, Václava Fialy, Jana Židlického, Vladimíra Ducháčka, Františka Ducháčka, Václava Košťála a Bedřicha Šnídla. Dostaly se až k Žitomiru. Zpočátku se jim vedlo dobře. Carská vláda jim totiž poskytovala pomoc („posobije“). Postupně se však jejich podmínky značně zhoršily. Byly pak usídleny na různých místech a domů se vrátily až po válce.

Z vyprávění tehdejších účastníků evakuace se dozvídáme, že i v těch těžkých dobách, kdy poslední „podžigatěli“ /57/ zapalovali větrné mlýny, docházelo ke komickým situacím. Lidé v tom zmatku nevěděli, co si vzít dřív a kam co dát. Stalo se, že někdo měl nástěnné hodiny pověšené vzadu na rozvoře a jinému zase jako nejdůležitější věc trůnila na povozu klec s veverka. Josef Kučera (Kučeráček) si za svůj povoz přivázal dvě telata. Všechno šlo hladce, dokud se s povozem nedostal pod kopeček u Hálkových. Tam milá telata řekla dost a zapřela se pevně nohama do země. Koně zastavili, a protože náklad byl těžký, povoz začal na telata pomalu couvat. Ostatní povozy musely tuto malebnou skupinku objíždět. Do toho zazněla rakouská střelba a poslední kozáci opouštěli ves. Nastal zmatek. Situace se musela rychle řešit. Hospodář kočíroval a děti popoháněly a postrkovaly telata. Tehdy asi nikomu ze zúčastněných do smíchu nebylo, ale za patnáct let po válce z toho byla legrace. Když na dolním konci některé dítě nechtělo hned poslechnout, říkalo se mu: „Co se zapíráš jako Kučeráčkovic tele“.

Po obsazení Kupičova rakouskou armádou nastal doslova teror. Uši a jazyky se sice neuřezávaly, ale obyvatelé museli odevzdat armádě všechnu půdu i s úrodou a pro všechny od 18 do 65 let byla nařízena pracovní povinnost. Někteří káceli v lese stromy, jiní chodili pracovat na pilu a nejvíce lidí pracovalo na stavbě úzkokolejné dráhy z Turijska do Kupičova. Stavba byla dokončena v r. 1916, ale v r. 1922 byla polskými úřady zrušena, protože byla vybudována na soukromých pozemcích Ukrajinců, a ti se postavili proti ní. Byla to velká škoda, protože se mohla stát základem řádné železnice, která by byla přidala Kupičovu na významu.

Mzda za nařízenou práci byla ubohá, pouhá jedna marka denně. Také přiděl potravin byl velice nízký. Když si jedna z českých děvčat přišla pro svůj přiděl, rakouský voják, který přiděl

vydával, taky Čech, se jí zeptal: „To vám, slečno, není hanba si pro to přijít?“ Dívka mu bez váhání odpověděla: „Když vy se nestydíte za to, že jste nám všechno sebrali a ožebračili nás, proč bych se měla stydět já?“ Byla to skutečně velmi těžká doba pro lidi, kteří se doslova z ničeho vypracovali na samostatné hospodáře a teď jim nezbývalo nic jiného, než krást brambory na vlastním poli.

Krádeže, byť na vlastním, se nemilosrdně trestaly. Vojenský velitel Kupičova byl totiž neobyčejně krutý. Lidé mu říkali „komendant“, ale často také „Vaňka“. Za sebemenší provinění, například za nepatrně opožděný příchod do práce nebo za utržení jablka na vlastní zahradě, byl trest 25 ran holí. „Vaňka“ si vymýšlel i jiné kruté tresty. Padesátiletou Josefu Kalivodovou dal přivázat před fukar, kterým se čistilo obilí, a nechal ji tam tak dlouho, až se plevy a prachem téměř udusila. Stařenku Honcovou nechal stát svázanou obličejem proti prudkému slunci. Františka Tošnera za to, že si dovolil mít vlastní názor, švihl karabáčem do ramene. Ucho mu zachránil okraj klobouku.

Ovšem lidé v Kupičově byli vynalézaví a díky prostým vojákům i některým velitelům s nižšími hodnostmi byl i ten válečný život trochu snesitelnější. Malá Olinka Ledvinová chodila po dobu celé okupace s čajníkem k německé kuchyni pro jídlo, které jí tajně dávali kuchaři. A toho „Vaňku“, i když ji mnohokrát potkal, nenapadlo podívat se, co děvčátko v tom čajníku má. Jednou, kdy už hrozilo nebezpečí, že „Vaňka“ objeví Olinčino tajemství, schovali ji kuchaři i s čajníkem do skříně na hrnce.

Také na „arbeits“/58/ si Češi dovedli poradit a Němce šidili, kde mohli. Vyprávěli o tom strýcové V. Selinger a V. Poláček, když vzpomínali na „tamtu vojnu“ a „arbeit“. Tehdy jich větší počet pracoval na překládce proviantu. Zpočátku měli dobrého velitele, a tak jim z proviantu občas také něco „káplo“. Když ovšem nastoupil nový, všechno se změnilo k horšímu. Nebyli by to však naši koumáci, kdyby si nedovedli poradit. Nepozorovaně oškrábali a šikovně olámali chléb a v sudě potrhali slanečky a veliteli hlásili, že ve skladu jsou asi krysy. Velitel ihned nařídil poškozené potraviny a ty kolem nich likvidovat. Strýcové začali lamentovat, jaká je to škoda a že oni si je očistí a snědí. Velitel se ušklíbl a nazval je „schweine“ /59/, ale milostivě jim to dovolil. Ještě dlouho po válce vzpomínali, jak si tenkrát dali, ale potom ta žízeň! Na hašení žízně byla bohužel jen voda.

Kupičovští hoši, kteří nepodléhali mobilizaci, museli v lese kácet stromy. Také tam prováděli Němcům různé lumpárničky. Češi a němečtí vojáci pracovali společně. Když nosili klády, naši hoši jim koukali strčit do ruky kratší konec dřeva, na kterém kládu nesli. Chodili po dvou a ten, který držel kratší konec, měl břemeno daleko těžší. Kluci se pak doma smáli tomu, jak Němci nadávali „Verflucht, es ist aber schwer“/60/ a jak chtěli každou chvíli odpočívat. V tomto prý vynikal Josef Houžvic. Ten prý dovedl na Němce vždy vyzrát.

Vedle „komandanta“ a jiných důstojníků, kteří vynikali hrubostí, se našli i dobří důstojníci. Například Moravák Chromý. Když viděl, jak se Němci snaží všechno rekvírovat, přišel za Františkem Kalivodou a poradil mu, aby řekl rekvirantům, že krmí prasata pro rakouské velení. Samozřejmě to nedělal zadarmo, ale užitek z toho měli oba. Takoví však byli spíše výjimkou.

Válka byla v plném proudu, když se ke Kupičovu blížili Rakušané na kolech. To bylo něco pro kupičovské kluky, vidět tolik „velocipédů“! Houf jich běžel na kopeček, k Mikynovic třešni. Odtud bylo všechno vidět nejlíp. Vojáci kola vedli. Uprostřed houfu kluků se vyjímal svou výškou Pepík Kafkú. Upoutal na sebe pozornost jednoho vojáka. „To čumíš, Frantíku“, oslovil ho voják česky. Pepík mu pohotově odsekl: „Já nejsem Frantík, já jsem Pepík“. Ten voják se zmohl jen na to, že druhému řekl: „Ty vole, vždyť jsem ti říkal, že je to česká vesnice“.

Čeští vojáci v rakouské armádě nebyli pro kupičovské Čechy žádnými nepřáteli. Když Kupičováci zjistili, že mezi rakouskými vojáky jsou Češi, mnohý strýc přiběhl domů a volal: „Mámo, dej mi ještě buchtu nebo koláč, voni tam sou zas Češi“. To bylo ovšem v době, kdy bylo ještě z čeho dávat.

U Houžviců na Peresice ve mlýně si Rakušané zřídili zpracovnu masa. Jako hnací jednotku ke strojům používali mlýnské kolo. Maso „křtili“ vodou a na „ušetřeném“ pak vesele hodovali. Byli to Češi, a tak si s Houžvicovou rodinou i s ostatními Čechy velice dobře rozuměli. Mezi nimi vynikal šprýmař a břichomluvec Zahradka. U Makešů zase býval Josef Fořt. Uměl kouzlit, a tak se tam na

jeho „představení“ scházelo mnoho lidí. Asi se mu líbila nejstarší Makešova dcera Marjánka, a tak zůstával často i na oběd nebo na večeři. Říkal, že jí všechno, jen čočkovou polévku nemůže ani cítit. Jednou byla k obědu čočková polévka, ale nikdo mu to neprozradil. Voják jedl s velkou chutí, dokonce si přidal, a liboval si, jak je ta zabijačková polévka dobrá. Zamilovaných vojáků bylo v Kupičově více. Vojín Vokřínek byl tak zamilovaný do Valentovy dcery, že když odcházeli a on se přišel rozloučit, zapomněl u plotu pušku. Dlouho si lidé vyprávěli, jak si určiený Vokřínek pro pušku přiběhl.

Jak se válka prodlužovala, civilnímu obyvatelstvu docházelo oblečení, obuv i všechno ostatní. Muži to měli s oblečením jednodušší, vždycky se pro ně našla nějaká část uniformy. Když těch uniformovaných už bylo moc, Rakušané svolali schůzi a lidé to museli vracet. Jednou se důstojník, Čech, obrátil na kováře Václava Žitného se slovy: „Otče, řekněte mi, u kterých vy vlastně sloužíte. Čepici máte rakouskou, kabátec od pěšáků, kalhoty jezdecké a boty dělostřelecké“. Rozkázal, aby se strejda šel rychle převléci. Chudák, jak mohl ten rozkaz splnit, když nic jiného doma neměl. Vyměnil si pouze kalhoty, ty jezdecké si schoval na horší časy. Schoval je tak dobře, že je našel celé zpuchřelé až na začátku druhé světové války.

Konec války byl v nedohlednu a pracovních povinnostech pro civilní obyvatelstvo přibývalo. Většina děvčat byla nucena pracovat v sodovkárně ve Sviňárském lese, ale pracovaly i na pile a na úzkokolejné dráze. Nejhorší ze všeho pro ně byla práce v polních lazaretech, které byly zřízeny v pivovaře a v cerkvi. Praní zakrváceného prádla, pohled na zmrzačené vojáky a jejich nařikání velice působilo na psychiku mladých děvčat. Podle jejich vyprávění však byla v tehdejší armádě kázeň a běda vojákovi, který by si dovolil obtěžovat ženu.

Hlavní válečná pohroma se dostavila teprve v letech 1916 - 1917. Doposud obec trpěla jen rakouským hospodařením, ale 30. 5. 1916 se v Kupičově objevili Němci a ti byli v požadavcích na obyvatele daleko důkladnější. Zpočátku jejich zásobování bylo celkem dobré, a tak i civilní obyvatelstvo od nich sem tam něco dostalo. Brzy jim však začaly zásoby docházet. Místo pravé kávy začali vařit „meltu“ a místo vydatné stravy mívali často sušenou zeleninu („Dürr Gemüse“), které říkali „Draht Verhau“ („drátěná překážka“).

V té době se také přiblížila fronta. Začátkem roku 1916 podnikli Rusové silný útok na nepřítele poblíž Lucka, aby tak ulevili francouzským spojencům, kteří tehdy statečně bránili pevnost Verdun. Ruským vojskům se podařilo prolomit rakouskou a německou frontu a zatlačit ji až ke Stochodu. Tady se fronta zastavila a zůstala zde až do konce války. Bojovalo se tvrdě, dělostřelecké souboje byly na denním pořádku. Někteří lidé tvrdili, že za pěkného počasí bylo až v Kupičově slyšet ruské „ura“.

Již po prvním úspěchu Rusů se Rakušané připravovali na ústup. Teď se zase oni snažili likvidovat stavby, které by mohly sloužit jako pozorovatelný. První měla padnout za oběť zvonice u cerkve. Vojáci ji chtěli strhnout pomocí ocelového lana, které připevnili na jeden z oblouků. Byla to však bytelná zděná stavba, a tak jejich pokusům odolala. Zbytek lana tam visel ještě v roce 1945.

Se smíchem si lidé vyprávěli i jiné historky z té doby. Například tu o rakouském pozorovateli, který se nechal přivázat ke křídlu Šebestova „větráku“/61/. V tom spěchu si nikdo neuvědomil, že až vyjede na vrchol, bude hlavou dolů. Pak měli veliké starosti s tím, aby byl už zase dole. Lidé se jen uculovali tomu, co jsou to za vojáky ti „mandelíci“, jak nazývali rakouské vojáky kvůli barvě uniformy.

Kupičov se stal přífrontovou obcí., Byly zde umístěny silné vojenské oddíly a tíha války dopadla na obyvatele ještě více než předtím. Koncem roku 1916 v důsledku četných dělostřeleckých přestřelek vypukl požár, kterému padlo za oběť 8 hospodářských usedlostí. Zkáza byla dovršena 22. května 1917, kdy vyhořela celá hlavní ulice. Popelem lehlo asi 30 usedlostí a pivovar. O tom, jak požár vznikl, byly vedeny dlouhé debaty. Jedni tvrdili, že požár založili Němci úmyslně, druzí, že v pivovaře praskl kotel. V té době tam byl zřízen polní lazaret a kotelná byla přebudována na parní lázeň. A právě v ní měl požár vzniknout. Václav Žitný, kovář, který pivovar dobře znal, protože měl kovářnu vedle a často tam byl zván k nutným opravám, tvrdil, že požár vznikl v truhlářské dílně od hoblin. Hobliny se prý vzňaly od rozpálených kamen a pak už šlo jedno stavení za druhým, protože

stavení byla vesměs ze dřeva. Podle očitých svědků chování Němců nasvědčovalo tomu, že mohli jít i o úmysl. Těsně před požárem prý vyklidili ošetřovnu a rakouským vojákům bránili v hašení. Všechno jsou to však pouhé dohady a pravdu se už asi nikdy nikdo nedoví.

Válka trvala již třetí rok. Byli jí unavení jak vojáci, tak civilní obyvatelé. Po demokratické revoluci v Rusku v únoru 1917 začalo docházet k rozkladu carské armády. Naděje, které se vkládaly do Brusilova, ztroskotaly a fronta se zhroutila. České legie u Zborova předvedly Rusům, co je to hrdinství. Tehdy ještě Kupičovští nevěděli, že u Zborova jsou také jejich krajané.

Konečně došlo k tomu, že Němci uzavřeli mír s Ukrajinou, a v Kupičově vykřikovali: „Mit Ukraine ist Frieden!“ /62 / Také Rakušané začali likvidovat svoji základnu v Turijsku. Byli mezi nimi většinou Češi, a tak naši Kupičováci od nich dostali nebo koupili, pokud platila nějaká platidla, různý proviant a jiné potřebné věci. Naši hospodáři totiž už zase začali myslet na to, jak budou znovu svobodně sedlačit. Při tomto „obchodě“ se stávaly různé příhody. Jednomu Ukrajinci vojáci nabídli pytel cukru s podmínkou, že si ho sám hodí na záda. Nabídka to byla lákavá, a tak ji přijal. Skutečně to dokázal, ale za několik dnů byl chudák mrtev. Naši strejdové také nemohli zapomenout, jak se Ukrajinci dělili o hnací řemeny k mlátičkám. Ve skladu dlouho ležely dvě velké, ploché bedny. Jednou někoho napadlo odtrhnout víko, a tu se objevil na tehdejší dobu poklad v podobě zmíněných řemenů. Lidé se na to vrhli jako diví, a kdo měl nůž, řezal řemen neřemen, ruka neruka. Prostě se porvali, pořezali a řemenice zničili. Z pokladu tedy nezbylo nic. Určitě lépe na tom byl Václav Žitný („Levák“). Ten si od jednoho Rakušana, taky Čecha, přivedl krávu. V té chvíli jistě ani jednoho z nich nenapadlo, že se spolu ještě někdy sejdou. Stalo se to však až po té druhé válce, když se Češi z Kupičova přestěhovali do Čech. Ten Rakušan byl pan Maška a s panem Žitným si v roce 1947 pěkně zavzpomínali.

Konečně nadešel 11. listopad 1918 a válka skončila. Neplatilo to ovšem pro Volyň a Kupičov. Po odchodu Němců se tam začali střídát různí místní „vladaři“. Přítrž tomu udělali 25. 3. 1919 Poláci, ale ne na dlouho. V červenci 1920 obsadila Kupičov „Krasnaja armija“/63/. Už dlouho předtím se říkalo, že přijde „krásná armie“, a tak se kupičovští kluci nemohli dočkat, kdy už přijde a jaká bude, když každý říká „krásná“. Když se konečně objevila, jeden z kluků zklamaně poznamenal: „Tak pořád říkali, že přijde krásná armie, a dyť tohle sou votrhaný šklubani.“ Podle vyprávění očitých svědků však i mezi nimi byli dobří lidé. Jedna mladá maminka byla sama doma se svým maličkým synkem, manžel musel s rudoarmějci na „oboz“/64/. Bála se, že jí vojáci ublíží a strachy plakala. Vojáci ji utěšovali, že jí neublíží a že jí ani nic nevezmou, a splnili to. Koně krmili jen vlastním krmením, a dokonce mezi sebou sebrali cukr a dali ho té mladé utrápené mamince pro jejího chlapečka.

Na přelomu roku 1920 - 21 obsadili Kupičov zase Poláci. Byli to „Hallerčící“, vojáci generála Hallera, který byl velitelem polského legionu ve Francii. On to byl, kdo vjel do Baltického moře na koni a vhodil do něj zlatý prsten na znamení zasnub Polska s mořem.

Po příchodu polského vojska byla ustavena civilní vláda a život se pomalu začal vracet do normálních kolejí. Když si uvědomíme, kolik se zde vystříдалo vlád a jaké to byly vlády, a přičteme k tomu všechny útrapy války, nesmíme se divit, že ten mírový život se vracel těžce. Týkalo se to ale Čechů, a ti si dovedli svou pílí vždy poradit.

Na začátku války byli do zbraně povoláni tito krajané: Josef Birnbaum, Josef Benda, Rudolf Benda, Štěpán Brázda, Jaroslav Brázda, František Brož, Jaroslav Čurda, František Dlouhý, Vladimír Ducháček, Václav Fiala, Jan Hálek, Josef Hálek, Adolf Horáček, Václav Houžvíc, Jaroslav Kyselka, Jaroslav Kytl, Štěpán Kozlík, Vilém Kozlík, Josef Kafka, Josef Kalivoda, Josef Kerda, František Kozlík, Václav Kyselka, Josef Kalivoda, Jaroslav Kryml, Václav Kalivoda, František Loužil, František Matouš, Josef Mikolášek, Josef Mašek, Josef Novotný, Pavel Maleček, Josef Mezenský, Bohumil Mokrý, Otakar Mezenský, Václav Matouš, Josef Nejedlý, Jaroslav Novotný, Josef Procházka, Josef Richtr, Rudolf Řepka, Václav Skramuský, Rudolf Svoboda, Josef Šnidl, František Šnidl, Josef Toman, Václav Toman, Karel Vávra, Josef Židlický, Václav Židlický, Josef Žitný, Vladimír Černík. Z tohoto počtu tři narukovali dobrovolně: Václav Houžvíc, Josef Mikolášek a Jaroslav Novotný. Devět jich válku zaplatilo životem.

Nejstatečnějším z vojáků byl Vladimír Černík. Byl odvážný nejen při útoku, ale také při obraně. Byl prý úplně posedlý touhou vyhazovat nepřátelské granáty ze zákopů. Bohužel se mu jeden roztrhl, těžce ho poranil, ale odvážný Černík přežil. Vrátil se domů vyznamenán třemi kříži sv. Jiří za odvahu.

V Českých legiích sloužilo devět krajanů. Až na Josefa Žitného („levákova“ syna) se po zhroucení ruské fronty všichni vrátili domů. Se Žitným naposledy mluvil Josef Mikolášek a pak už o něm nebyly žádné zprávy. Když legie ustupovaly ke Kyjevu a Bachmači, důstojník Čeček řekl Mikoláškovi, aby se vrátil domů, když má domov tak blízko, oni že jdou do neznáma. Mikolášek ještě zastihl v Kupičově Rakušany.

Část kupičovských vojáků se dostala do německého nebo rakouského zajetí. Do německého se dostal například Rudolf Benda, Jaroslav Kryml, František Kozlík a Josef Kalivoda. V rakouském zajetí byl například Václav Fiala.

Muže, kteří podléhali mobilizaci, ale z nějakého důvodu byli z armády propuštěni, Rakušané internovali. Báli se totiž, že budou organizovat odbojovou činnost proti „ústředním mocnostem“. Internaci mohl údajně odvrátit tehdejší zástupce Čechů, kdyby se byl za postižené zaručil. Prý to tehdy neudělal, a tak Vladislav Bujalský, Jaroslav Kytl, Josef Makeš, Bohumil Mokřý, Václav Skramuský a František Svoboda skončili v josefovské pevnosti a domů se vrátili až po skončení války.

Nejprve je však hnali do Vladimíru Volyňského a dlouhou cestu jim prý zpestřoval Skramuský tým, že neustále vykřikoval: „Cari, preziděnty, jobvašumať davaj mir!“/65/ Cestou, v nějaké stanici na Moravě, potkali vlak, kterým jeli rakouští vojáci na frontu. Rakušané na ruské zajatce pokřikovali, že jim jedou zabít cara Nikolaje. Jaké bylo jejich překvapení, když z ruského houfu se ozvalo česky: „Ať žije car Nikolaj a ať vám tam pořádně namlátí držky!“ Autorem výkřiku byl Jaroslav Kytl. Reakci Rakušanů později komentoval slovy: „Mandelíci ztichli a pak se někdo z nich ozval ‚člověče, dyť voni sou mezi nima Češi‘.“

Na internaci v Josefově vzpomínal často Josef Makeš. Měli tam prý velký hlad. On sám byl hlady tak zbědovaný, že ho už všichni odepsali. Sedláci z okolních vesnic si ze zajatců vybírali pomocníky pro práci na statcích, ale jeho si nevybral nikdo. I dozorčí důstojník o něm prohlásil, že určitě „chcípne“. Nakonec si ho odvezl jeden Němec, hostinský a sedlák z blízké vesnice. Postavil ho na nohy a tak si ho oblíbil, že mu chtěl odkázat statek, protože sám neměl děti. Dokonce mu zatajil, že se může vrátit domů. Doma ho zatím už oplakali. Když se jedné noci vrátil, rodiče ho ani nechtěli pustit do chalupy. Mysleli si, že se za jejich syna vydává nějaký podvodník. Josef tedy strávil noc ve stáji a teprve ráno přesvědčil rodiče, že je to skutečně on. Shodou okolností se po repatriaci jeho rodina usídlila poměrně blízko Josefova a on sám se tam dožil požehnaného věku 85 let.

Válka však nepřinášela jen samé strasti. Pro obyvatele Kupičova znamenala například obohacení českého jazyka. Pokud lidé neodebírali české noviny, jejich slovní zásoba postupně chudla. Příchodem Čechů v rakouských uniformách se Kupičov rozezněl novými písničkami a bylo slyšet různá přísloví a dosud neznámé prúpovídky. Čeština se stala opět živým jazykem.

Svůj význam měla pro Kupičov i přítomnost Němců. Na obyvatele sice tvrdě doléhala německá důkladnost a důslednost, ale dovedli ji ocenit a využít ve vlastním životě. Němci také zahájili školní vyučování. Díky tomu se dost lidí naučilo obstojně německy. Ti, kteří se učení věnovali málo, toho později litovali a o to víc nabádali mladou generaci ke školní píli.

Školství a vzdělanost

Kupičov byl jednou ze čtyř prvních českých obcí na Volyni, ve kterých byla zřízena česká škola. Bylo to v roce 1872 zároveň s ustavením české volosti. Ve škole se děti od 10 let učily vedle češtiny i ruštině. Školní docházka trvala, často s dlouhými přestávkami, 3 - 4 roky. Školní rok trval 4 - 5 měsíců, a to pouze v zimě, kdy nebylo v hospodářství tolik práce. Učitelé dostávali plat od obce. Byli to dobrovolníci, neměli pedagogickou kvalifikaci, nepodléhali žádné odborné kontrole a nenesli

žádnou odpovědnost. Nebylo proto divu, že neměli, podle dnešních měřítek, ani kloudné výsledky. Přece jen však byli nositeli gramotnosti, a jejich činnost byla tedy záslužná.

První český učitel v Kupičově se jmenoval Polívka. Vyučoval ve svém bytě a vyprávělo se, že mu žáci mezi vyučováním museli péci halušky /66/. Potom odešel učit do Novosilek. Snad současně nebo až po něm působil v Kupičově také Čech Čvančara a později ruský pravoslavný kněz Pasičnyk.

Později, když pod vlivem protičeského tažení byly zrušeny české samosprávy a farnosti, byly rušeny také české školy, mezi nimi i škola v Kupičově. 28. 2. 1888 požádali kupičovští Češi Ministerstvo národní osvěty, aby směli na vlastní náklady otevřít pomocnou třídu, ve které by se děti do 10 let mohly vzdělávat v češtině. Ministerstvo to kategoricky odmítlo. V r. 1890 byl na školu ustanoven pravoslavný učitel náboženství a tehdy české nepravoslavné děti, kterých byla převážná většina, přestaly školu navštěvovat.

Od té doby se kupičovské děti vzdělávaly velmi nesystematicky, většinou soukromě nebo v různých neoficiálních školách, které si Češi zřizovali sami. Nebyly sice oficiální, ale pomáhaly udržovat gramotnost. Existovala například česká evangelická reformovaná škola, jejímž učitelem byl Jan Tomeš.

Podle některých pramenů teprve v r. 1911 byla v Kupičově zřízena jednotřídní státní škola s vyučovacím jazykem výhradně ruským. Už proto, a také pro „nevábny vzhled“ školy, jak napsal v témže roce anonymní autor v časopise Čechoslovan, navštěvovalo školu jen málo českých dětí (prý pouze 76 ze 160). Autor však zároveň konstatuje, že přes tento neutěšený stav všichni obyvatelé Kupičova „znají čísti a psátí“. V této škole až do války vyučoval ruský učitel Kyrdan, za války však byl odveden do armády a snad padl. Jeho tehdejší žáci na něho později vzpomínali jako na velmi přísného učitele, jehož významnou vyučovací pomůckou byla rákoska. Dochované vysvědčení z r. 1908 svědčí o tom, že již v té době byla v Kupičově škola a že tam již působil učitel Kyrdan.

Za války byla v Kupičově zřízena německá škola. O vyučování v ní vyprávěl Josef Ledvina. Němčině vyučoval kupičovský Žid. Jazyk ovládal perfektně, ale měl jednu chybu - při mluvení prskal. Když učil děti písničku „Kucku, kucku ruft aus den Wald“, klukům to znělo lépe „kluku, kluku, kluku uprskaná“.

Systematické vzdělávání v Kupičově začalo až po první světové válce. V roce 1922 tam byla zřízena státní čtyřtřídní škola polská. Čeština byla do školy zavedena až po čtyřech letech, v roce 1926, kdy byla škola povýšena na pětitřídní. Zásluhu na tom měla Česká matice školská v Lucku. Češtině bylo vyhrazeno 9 hodin týdně a vyučovali jí postupně učitel Antonín Hanyš, evangelický kazatel Jaroslav Opočenský a Jaroslav Židlický.

Mimořádnou kvalitu získalo vyučování češtině až od roku 1930, kdy do Kupičova přišel z Čech učitel Josef Kredba (1930 - 1933) a po něm Karel Půlpytel (1933 - 1937). Potom češtině vyučoval učitel Albl a poslední učitelkou češtiny byla Helena Altmanová. V době druhé světové války i po ní až do odjezdu Čechů vyučoval soukromě a mnozí z nás se díky jí mohli dále vzdělávat na českých školách bez znatelné jazykové bariéry. Za krátkého pobytu skupiny československých letců v Kupičově vyučoval češtině člen této skupiny Václav Jelínek.

Dnešní děti by se divily, v jakých prostorách se učily kupičovské děti. První škola byla na zámku. Také se střídavě vyučovalo v domácnostech a v bytech učitelů. Po první světové válce byla pro školu upravena bývalá krčma, která byla na tu dobu dosti prostorná a již delší dobu byla mimo provoz. Nikdy tam však nebylo místo pro všechny třídy, a tak se stále učilo i v soukromých domech. Počítalo se s tím, že se vybuduje nová škola na místě, kde stával zámek, který za první světové války vyhořel. Začal se dokonce navážet materiál, ale válečné události po roce 1939 veškeré plány zhatily. Nevyhovující stará „krčma“ tak sloužila až do odjezdu Čechů, a pokud je nám známo, až do 70. let, kdy byla v Kupičově teprve postavena skutečná školní budova na bývalé zahradě Bujalských.

Přes „nestandardní“ poměry, které v kupičovském školství téměř po celou dobu panovaly, řada českých obyvatel Kupičova vystudovala i školy vyšších stupňů. Za carského Ruska absolvovali střední a vysoké školy MUDr. Václav Fiala, pravoslavní kněží Karel Kryml a Josef Krátký, který pak působil v Žitomiru, učitel Nikolaj Kryml, diakon Pacovský, Bedřich Šebesta a evangelický kazatel Josef Holub, který vystudoval v Americe. Za polské vlády získali vysokoškolské vzdělání MUDr. Josef Krynický a MVDr. Rudolf Tošner a střední odborné vzdělání Josef Tošner, Jaroslav Židlický, Josef Toman a Václav Vrla.

Zájem kupičovských Čechů o vzdělání se však mohl skutečně rozvinout až po návratu do „staré vlasti“. Řada jich začala ihned studovat na různých typech škol a někteří dosáhli i vysokých akademických a vědeckých titulů.

„Za Poláků“

První světová válka oficiálně skončila 11. listopadu 1918 uzavřením příměří mezi státy Dohody a Německem v Compiègne. Kupičov se však ještě dlouho nedočkal skutečného míru,

přestože tam Němci již na jaře 1918 vyvolávali: „Mit Ukraine ist Frieden!“ Tehdy totiž přišli do Kupačova s ukrajinskou nacionalistickou armádou hejtmana Skoropadského a svrhli ukrajinské revoluční vedení obce, které se tam ustavilo po Říjnové revoluci v Rusku. V prosinci 1918 obsadili obec vojáci atamana Semena Petljury a v létě 1919 polští legionáři maršálka Pilsudského. V roce 1920 se Kupačov na několik měsíců opět dostal pod sovětskou vládu, ale ještě v témže roce ji vystřídali zase Poláci.

Situace se stabilizovala teprve po podpisu mírové smlouvy mezi Polskem, Ruskem a Ukrajinou 18. března 1921 v Rize. Podepsáním smlouvy získalo Polsko velkou část Volyně, a tím skončil několikaletý zápas o jeho hranice. Tak se Kupačov stal součástí Polska a to mu přineslo osmnáct let klidného života a značný ekonomický a společenský rozvoj.

Češi však museli nejprve překonat následky předchozích let, která jim způsobila mnoho těžkostí a utrpení. Válka zabrzdlila veškerý rozvoj, žilo se vlastně jen tak, aby se ty hrůzy přežily. Šlo hlavně o to dočkat se jejího konce. Válka také všechno zpusťovala. Pole byla rozryta zákopy, chmelnice pobořeny, zahrady zničeny, usedlosti spáleny. Všude byl nedostatek a nouze.

Trochu radosti vnášel do života jen návrat vojáků, zajatců a internovaných. Ojedinele se vraceli již v průběhu války, jako Josef Mikolášek, legionář od Zborova. Většina se však vracela až po skončení války, někteří již v roce 1918, jiní až v roce 1920.

Za připomenutí stojí příběh Františka Tichého. Měl rakouskou státní příslušnost, proto byl ruskými úřady internován a octl se až v Orenburské gubernii. Žil mezi tamějším obyvatelstvem, snad to byli Baškirci. V okolí bylo obrovské množství holubů. Obyvatelé je považovali za posvátné ptáky, ale pro našeho krajanu to byla vítaná pochoutka. Když je chytal a zabíjel, provázely ho zlé pohledy domorodců. Rezolutně mu také odmítli půjčit nádobu, aby si je mohl upécti. Naštěstí tam žil také starý Němec, který měl pro jeho choutky pochopení a nádobu mu půjčil. Místní lidé pak zvědavě nakukovali do jeho oken, co se stane s tím „Avstrijcem“/67/, až holuby sní. Ještě v noci se na něho chodili dívat a ráno byli velice překvapení, když vstal bez jakýchkoliv následků.

S tímto našim krajanem si však osud nakonec zle zahrál. Vinou tehdejších zmatků se vrátil domů daleko později než ostatní. V té době byl již prohlášen za mrtvého a jeho žena byla znova provdána. Oba pak prožili nejednu trpkou chvíli, aniž by si to sami zavini. Za všechno mohla válka.

Zato Jaroslav Kytl se stihl vrátit tak, že již na Kateřinu 1918 mohl mít s Marjánkou Kalivodovou v kisielinském kostele oddávky. Jaká to však mohla být v té době svatba! Kdysi bývalo zvykem, že svatební hostina trvala tři dny a stoly se pod tíhou jídel až prohýbaly. V té válečné době však nebylo co do hrnce, a tak i svatba musela být jen velice jednoduchá. Peníze v té době také neměly žádnou cenu, proto staříčkový farář dostal za obřad místo peněz pletenec upečený z „americké“ mouky /68/. Byla to pro něho taková vzácnost, že se chudák až rozplakal a pohnutím nemohl ani promluvit.

Kupačov vstával z mrtvých. Bylo potřeba obdělat rozrytá pole, obnovit zpusťované chmelnice a zničené sady. Těžko se však hledalo kloudné zvíře, které by se dalo zapřáhnout do pluhu. Zůstali jen koně, co se nehodili armádě, a těch bylo málo. Proto se na nutné nákupy chodívalo pěšky i do vzdálených měst. Toto cestování však bylo spojeno s velkým nebezpečím, zvláště pro jednotlivce. Válka a neustálé střídání vlád totiž způsobily velký úpadek morálky a vysokou zločinnost, zejména mezi ukrajinským obyvatelstvem. Někteří bývalí vojáci místo poctivé práce raději dali dohromady „šajku“, která na odlehlých místech loupila a vraždila. V okolí Kupačova zorganizoval takovou „šajku“ Ivan Sičkaruk. Jeho banditi čekávali ve sviňánském lese, který byl asi 8 km dlouhý a vedla jím cesta do Vladimíru. Také na přechodech přes řeku Stochod, kudy vedla cesta do Šepetovky, čekávali banditi. Na této cestě zahynul Václav Nejedlý se synem, když se vraceli do Kupačova. Polské policii dalo hodně práce než tyto bandy zlikvidovala, a bez spolupráce s místním obyvatelstvem by to snad ani nezvládla.

Také podnikání bylo v té době riskantní. Svědčí o tom příběh Jana Kulicha, známého mistra tesařského. Soused Kulich si chtěl přivydělat obchodem. Bylo to něco jako hokynářství. Z předku malého vozu si udělal kárku a jezdil s ní až do Kovelu. Podle jeho vlastního vyprávění mu šly

obchody dobře. S kárkou se sice nadřel, ale výsledky už začaly být vidět. Když měl slušně vyděláno a zdálo se mu, že je vše na dobré cestě, přišel „krach“ peněz. Z celého obchodování mu zbylo pouze na čepici, „akorát na šábesovku“, jak říkával.

Soused Kulich byl velmi pracovitý a vytrvalý člověk. Jednou šel pěšky k příbuzným až na Stromovku u Lucka. Měl tam možnost výhodně nakoupit selata. Koupil dvě a v pytli na zádech je zase pěšky přinesl až domů. Když o tom vyprávěl, říkal, že pěšinami to nebylo moc daleko, jen asi 50 kilometrů. Takoví bodří strejcové byli ti naši krajané.

Po určité době bylo přes všechny potíže už zase vidět výsledky poctivé práce českých rukou a myslících hlav. Je zajímavé, že z Čechů, až na jednu výjimku, nikoho nenapadlo, že by se mohl živit jinak než poctivou prací. Tou výjimkou byl jistý Šorf. Byl spolu se svými kumpány zastřelen polskými vojáky.

Čas běžel, chlupci se ženili, děvčata se vdávala a děti se rodily. Přicházely na svět silné poválečné ročníky 1919, 1920 a 1921. Už zase se jezdilo do „Koule“. Koně s povozy se nechávali u Židovky Lei. Obchodníci s obilím, většinou také Židé, už zase přicházeli Čechům naproti a snažili se něco usmlouvat. Židovka „Tetička“ opět vybíhala před krám a zvala Češky: „Tetičko, pojte no sem!“/69/

Na trhu se zase objevil „žlutý polovičník“ /70/ strejcům na spodky, „parusina“ a „cajk“ /71/ na kalhoty a pro tety už byly i kvalitnější látky než „švonapaj“ a „flaner“ /72/. Musel se ovšem dávat dobrý pozor na různé obchodníčky, kteří koukali nakupující ošidit. Jednou na jarmarku se chlubil Božánek Kytlu příbuzným, jaké koupil krásné sukno. Ti ho však hned vyvedli z omylu, když mu řekli, že je to docela obyčejná papírová látka. Chudák Bohoušek se až rozplakal. Zatímco se dohadovali, objevil se ten šikovný obchodníček znovu. Strejda Černík si to s ním hned vyřídil bičem. Látku dostal zpět a ještě rád vrátil peníze.

Naši krajané to neměli s tím střídáním vlád lehké. Ještě po válce vzpomínali na bezbřehou svobodu za carského Ruska. Polsko, které se vzpamatovávalo ze třech záborů, vyžadovalo více peněz na daních a také více práce pro stát. Minuly časy, kdy se na daních zaplatil dvakrát do roka nepatrný peníz. Na „šarvárek“ /73/ je tehdy také nikdo „nevyznačoval“. Jiné to bylo i s úředníky. Tam, kde kdysi stačili čtyři, dnes jich bylo nejméně třikrát tolik a v létě bylo z otevřených oken „gminy“ slyšet, jak „řukají na mašinkách“.

S polskou vládou přišly také nové svátky, 3.máj a 11.listopad /74/. V těch prvních dobách, když se začal slavit 3.máj, řečnil na slavnosti také rabín. Zhostil se svého úkolu takto: „Dzisiaj mamy duże święto Trzymaj, każdy go musi trzymać i szanować. Bo jak sie nie bedzie ten Trzymaj szanować, to on nie bedzie sie trzymać ...“/75/ A tak to šlo pořád dokola.

Kupičovská kapela se musela také přizpůsobit. Kdysi jí stačily české pochody a „Bože, carja chrani“ /76/ a teď se musela naučit „Jeszcze Polska nie zginela“, „Bože, coś Polska“, „Pierwsza brygada“ /77/ a jiné. Poláci také chtěli, aby česká kapela zahrála při slavnosti nějakou zbožnou píseň. Kapelník Johan Židlický to vyřešil bleskově. Zahráli tklivou melodií „Za tou naší stodoličkou“ a Poláci prý jen zbožně sklonili hlavy.

Léta ubíhala, zemědělská výroba už zase byla v normálních kolejích. Do popředí vystupoval opět chmel, i když s jeho cenami to bylo všelijaké. Se zlepšující se situací si hospodáři začali pořizovat nové stroje. Byli jsme hrdí na to že na těch strojích byly nápisy „Knotek a spol. Jičín“, „Melichar...“, „Wichterle“, „Kovařík“ nebo „Škoda“ (na pařákách).

Když chtěl někdo v Kupičově koupit zemědělský stroj, už nemusel nikam jezdit. Koupí zprostředkoval soused Václav Houžvic.

V té době se objevily také velké mlátičky s benzínovými motory „Lorenz“ a pluhy „dvojáky“ z Poznaně od firmy Wentzki. Různé náhradní díly se objednávaly u firmy Dratt ve Lvově. Ani jízdní kola už nebyla žádnou zvláštností, a dokonce byla i s pomocnými motůrky.

Velká změna nastala v oblékání. Dřívější ruské vlivy vytlačila západní móda. Mizely košile se stojatými límečky a kdekdo nosil „šálku“ /78/. Někteří dědové však zůstali u furiantských šátků, hezky v rozhalence uvázaných. Na oblékání a vaření mělo vliv odebrání českých novin a časopisů,

jako Světozor, Pražský ilustrovaný zpravodaj, Hvězda, Ozvěny apod., které také rozšiřovaly slovní zásobu, a trochu ovlivňovaly i správnou výslovnost.

Tento slibný rozvoj zabrzдила světová hospodářská krize v letech 1929 - 1933. Klesly možnosti odbytu, bylo málo peněz a muselo se hodně šetřit. Ovšem kuň stál pouhých 15 zlotých, ale už ho nebylo možno koupit na kupičovském jarmarku, protože trhy v Kupičově byly zrušeny. Pro Kupičov to byla degradace. Život byl opravdu těžký, ale to neznamená, že lidé hladověli. Češi si dovedli vždycky nějak poradit.

Krize konečně pominula a život se zase začal rozjíždět. Kupičovští si budovali nové, prostornější domy. Sice byly většinou dřevěné, ale téměř všechny měly nehořlavou krytinu. Většinou to byl pozinkovaný plech z „Królewskiej Huty“ /79/. Už se nemuselo tak často do města. V Kupičově bylo tolik obchodů, že se tam dalo koupit vše, zápalkami počínaje a jízdním kolem a mlátičkou konče. Obchodů bylo v té době 23 a většina obchodníků byli Židé.

Když chtěl někdo jít na pivo, také měl docela dobrý výběr. Mohl jít ke krajanovi Ducháčkovi nebo k Jojnovi Zumermanovi, Vigdorovi Lorbergovi, a svého času také k Joslovi Tanenbaumovi. Pila se Zemanova „Sakura“ nebo pivo z jiných pivovarů jako Haberbusch a Okocim. O tom posledním Poláci říkali: „Jaki jest dlugi dziejów naszym tok, Okocim pijal król i chlop“ /80/. Na „kalíšek“ se v té době chodívalo k Penzikovi nebo k Ukrajinci Petrovi Iščukovi.

Řemesla byla téměř všechna v českých rukou. Mezi řezníky dlouho vedl Urban. Po jeho smrti živnost vedla jeho žena. Později už nastoupila nová generace. Nejdříve to byl Jaroslav Veltruský a po něm jeho švagr Václav Skramuský. Ten byl opravdu mistrem svého oboru. Spolu s manželkou si postavili pěkný dům s prodejnou a dílnou. Prodejna byla hezky vybavená a obložená bílými kachličky z Československa. Pouhé nahlédnutí bylo potěšením. Za pultem se otáčela paní Mária, vždy pečlivě upravená. Byli skutečně dobrými reprezentanty českého podnikání.

Dalším takovým pravým českým podnikatelem byl Josef Brázda (Pepiček). Také si postavil takový moderní dům jako Skramuský. Říkalo se těm domům s plochou střechou „americké“. Pan Brázda měl galanterii a obchod s látkami. Povoláním byl krejčí. Na jeho obchod byl zrovna tak krásný pohled jako na obchod Skramuských.

Naše obec měla nejen plno obchodů se spotřebním a průmyslovým zbožím, ale také svou lékárnu. Majitelem lékárny byl Aron Kahan. Byl to sympatický, bělovlasý pán s bradkou. Byl Žid, ale mluvil pěkně česky. Vždy se ptal dětí, zda poslouchají své rodiče a „dávají pozdravení“ starším lidem. V té době žil již životem ortodoxního Žida, ale jak vyprávěl strejda Poláčků, kdysi mu prý velice chutnal chléb se sádlem a škvarky.

V Kupičově byl také lékař. Po válce to byl Antoni Lukasiwicz. Češi mu říkali Antoš a jeho příjmení snad ani neznali. Antoš vzniklo z polské zdrobněliny Antoś, což bylo pro Čechy těžko vyslovitelné. Dalším lékařem byl Kostik. Nezapomenutelný však zůstává „náš“ doktor, „felčar“ (mnozí říkali „ferčál“) Miron Antonovič Nemoškalenko a jeho paní, „akušerka“ /81/ Sofie. Děti neměli, ale „paní doktorová“ říkávala, že je matkou všech kupičovských dětí.

Pan doktor byl skvělý člověk. Byl to pravý Ukrajinec, který se nikdy nenaučil česky, ale Čechy měl velmi rád. Chodíval s nimi na „ochotu“ /82/, byl to vášnivý myslivec. Rád s nimi také poseděl a popil. Miloval české „brabce“. Vyprávěl František Matouš, jak jednou tak družně seděli a pan doktor s nimi. Bylo to po zabijačce, a tak přinesli plný pekáč těch znamenitých „brabců“. Pan doktor prý seděl nad pekáčem, jen „kačal golovoj“ /83/ a stále opakoval: „Ajajaj, šo to za jílo, oto tiji česki brabci“ /84/.

Pan doktor chtěl jít s dobou, a tak si také koupil kolo. Aby prý nemusel chodit po Kupičově pěšky. Když se na něm trochu naučil, vytlačil ho na kopeček k cerkvi, nasedl a namířil si to dolů ke škole. Když se kolo rozjelo a začalo nabírat rychlost, náš pan doktor zapomněl, jak se brzdí. Začal tedy volat na kolemjdoucí: „Trymajte, trymajte!“ /85/ Lidé se jen usmívali, protože mysleli, že si dělá legraci. Když viděl ten nezáměr, zoufale vykřikl: „Ne taky jejbohu trymajte!“ /86/ Ale to už byl připlácnutý na školním plotě.

Když přišel k nemocnému, který měl nějaké problémy se žaludkem nebo slepým střevem, již ode dveří pronášel diagnózu: „Znov knedlikiv abo skubankiv navaryly.“ /87/ Podle svátků již věděl,

jaké léky si má předem opatřit. Když to bylo před „Paschou“ /88/, věděl, že musí mít dostatek ricinového oleje. Ukrajinci byli velice zbožní lidé a přísně dodržovali velký půst. Říkávali: „Toj, chto netrymaje velekyj pist, to toj trymaje ve žnyva.“ /89/ Ti nejzbožnější již tři dny před Vzkříšením nic nejedli. A staré babičky držely přísný půst většinou celý týden. Bylo pochopitelné, že se potom všichni přejedli, především vařených vajec. Byla z toho pořádná zácpa a na tu platil ricinový olej. Dvojice Nemoškalkenových byli opravdu báječní lidé.

V Kupičově také byli postupně různí veterináři. Někdy to byl jen laik, jako třeba strejda Kryml. Ten měl ve zvyku na mnohé podobné příznaky nemoci dávat antimonium neboli „antimonii“. Za nějaký čas z toho vznikla přezdívka. Stalo se, že přišel Ukrajinec a v dobrém sháněl „dochtora Antimoniu“. Jeden z veterinářů však ke Kupičovu přímo přirostl. Byl to Arsentij Mačejev, donský kozák a ruský emigrant. Veterinář to byl na slovo vzatý. Za jeho působení zahynulo v Kupičově skutečně jen velice málo dobytka. Jak byl dobrým veterinářem, tak byl také dobrým Rusem a hrdým kozákem z donských stepí. Jednou, bylo to před pravoslavnými Vánocemi, byl volán do Lityna k šlechtici Sumowskému. Při té příležitosti ho požádal o stromek. Sumovský mu odpověděl, že žádný nemá. Tehdy měl přes tisíc hektarů lesa. Mačejev jen „zajobkal“ /90/ a stromek si koupil od Ukrajince. Když pak v létě pro něho přijeli, že se jim nadýmají krávy, Mačejev řekl, že nepojede, protože má jiný případ. Přijeli znovu, tentokrát s prosbou od samotné paní, ale znovu odmítl. Někteří Poláci totiž svým sklonem k nacionalismu a šovinismu dělali pro Polsko na „kresach wschodnich“ /91/ více zla než užitku.

Veterinář v důsledku této nacionalistické politiky musel přestat provozovat své povolání a odstěhovat se do Dubna. Tam pracoval v továrně na masné výrobky (v tzv. „bekoniarnie“) jako veterinární dozor. Polským úředníkům, z nichž někteří mu ublížili, se později odměnil dobrem. Když Sověti začali vyvážet lidi na Sibiř, měla být vyvezena také Mačejevova rodina. Lidé z okolí se však postavili proti a důrazně řekli ne. Sověti ho tedy vzali alespoň jako kočího při svázení lidí do vagónů. Jednou šel kolem vlaku připraveného k odjezdu a ze zamřížovaného okénka se ozvalo „panie Mačejev“. Díky zmatku, který tam panoval, se mu podařilo k okénku přiblížit. Z okénka na něho koukal jeden z kupičovských policajtů Szulebacher. Mačejev mu stačil podat něco k jídlu a Polák mu velice děkoval. Kdoví, jak to s chudákem dopadlo.

Když začala německo-sovětská válka, Mačejev se ihned vrátil do Kupičova. Později bydlel v Turijsku, měl tam domek, ale do Kupičova zajížděl při každé příležitosti. Vždycky říkával, že jakmile je u tuličovského větrného mlýna, říká si: „Uže nědaleko moja rodina, kupičevskije Čechi.“ /92/.

V Kupičově žili i lidé jiných profesí, na které by se nemělo zapomenout. Měli jsme svého kanafasníka, byl to pan Hofman, Čech ze Zelova. Hofmanovi bydleli u Bohumily Novotné. Měli syna a dceru Milenu. Pan Hofman tkal kanafas přímo v místě a to byla velká výhoda. Tety měly takový kanafas, jaký si jen přály, na povlaky i na „kanafasky“ /93/.

Také s fotografováním to bylo v té době snadné. Už se nemuselo do Kovelu. Prvním fotografem, který se objevil v okolí, byl nějaký fotograf v Novém Dvoře. Mezi válkami byl skutečným kupičovským fotografem pan Bernacki. Přišel do Kupičova z Ruska. Byl to potomek polských povstalců, ale polsky již neuměl. U něho se učilo fotografovat několik českých hochů, ale skutečným mistrem svého oboru se stal Bedřich Gregora. Snímky od něho nebyly jen tak ledajaké „podobanky“, nýbrž krásné fotografie s rámečky v podobě různých listů a jiných ornamentů. Díky těmto dvěma, ale hlavně Bedřichu Gregorovi, máme tolik vzácných snímků, které nám život v Kupičově dodnes připomínají.

Holič a kadeřník také v Kupičově byl. Bývali to většinou Židé. Hlavně v posledních letech před druhou světovou válkou už nemusely kupičovské ženy jezdit za „andulací“ bůhví kam. Poslední holič se jmenoval Falek. Při vyražování Židů byl nalezen na konci zahrady souseda Jindřicha Makeše. Ležel tam mrtvý a pistoli měl u hlavy. Prý to byla sebevražda. Spíše to však vypadalo na špatně naaranžovanou vraždu. Jinak střihání vlasů měli někteří sousedé jako koníčka. Na jednom konci střihali Ledvinovi hoši, Bohoušek a Pepa, na druhém František Dlouhý, ale střihali i jiní.

Kupičov měl též obecního ponocného, bubeníka a kominíka a byl tam i stálý hrobař. Ponocným byl svého času soused Otokar Ledvina. Měl všechny pravomoci i patřičné vybavení českého ponocného. Obecními bubeníky postupně byli Jan Bucek, Otokar Ledvina, Josef Šlégr, Antonín Bucek a posledním byl Josef Procházka.

Jan Bucek začal bubnovat v první světové válce za Němců. Do té doby zřejmě v obci bubeník nebyl. Za carského Ruska se asi moc neschůzovalo, ani pracovní povinnosti nebyly, a tudíž nebyl potřebný ani bubeník. Nasvědčovalo by tomu i to, že Buckův švagr, když ho uviděl a uslyšel bubnovat, volal na manželku: „Marjánko, pod' se podívat, švagr Bucek se zbláznil!“

Za Poláků byl dlouhou dobu bubeníkem a poslíčkem Josef Šlégr. Byl to filuta a dovedl si sem tam z někoho vystřelit. Když si jeden ze sousedů několikrát stěžoval, že nejel na „šarvárek“ proto, že neslyšel bubnovat, vyřídil si to s ním po svém. Jednou přiběhl k dotyčnému sousedovi s velkým spěchem a dal mu podepsat listinu, že prý se zítra zase někam jede. Soused v dobré víře podepsal, aniž by si listinu prohlédl. Byl ovšem velice překvapen, když mu za nějaký čas přišlo oznámení, že má zaplatit pět zlatých zápisného do polské polovojenské organizace „Strzelec“.

Posledním bubeníkem byl Josef Procházka. Bylo to již za druhé světové války, v době evakuace. Bohužel, neměl bubnu, a tak „bubnoval“ na koláčový plíšek. Když ho uslyšeli sověští vojáci, udiveně se zastavovali, ale jeden je poučil, že je to „sumašedšij“ /95/. Pak byli velice překvapení, když „sumašedšij“ ohlašoval, že lidé musí opustit obec a přemístit se za frontu do týlu. Soused Procházka byl svého času také kominíkem.

Hrobařem byl soused Antonín Šulc a po něm jeho syn Václav. Byla to spořádaná evangelická rodina, které si musel každý vážit.

Zemědělskou osvětu a zavádění nových metod v zemědělství mělo za úkol polské „Kółko Rolnicze“ /96/. Tento „kroužek“ působil také v Kupičově, ale lidé se na něj dívali s nedůvěrou, protože byl polský. Většina si raději o zemědělství přečetla v americkém „Hospodáři“ a v novinách a časopisech z Čech. To byly ovšem často rady, které se mohly uplatnit v jiných podmínkách, než jaké byly v Kupičově.

Každý ze sedláků, nebo jak se říkalo hospodářů, koukal mít pole obdělané co nejlépe, aby získal co nejvyšší výnosy. Průkopníky v tom byli Josef Vávra, Tošnerové, Houžvicové, Makešové, Balounové a mnozí jiní. Kolik bylo v těch třicátých letech diskusí kolem umělých hnojiv! Kluci se chodili dívat na Vocáskovu řepu, jak vypadá, když je pohnojená „potašem“. Někteří staříci po rozmluvě s Ukrajinci z Lityna nedůvěřivě kroutili hlavami nad traktorem, který si pořídil litvinský pan Sumowski. Rozhodně ten „čoud“ musí jít do země a z toho nekouká nic dobrého. Už tehdy vlastně předvíдали ekologické problémy.

Všichni věřili koním. A jak byli ti „naši furianti“ na ně hrdí! Většinou to byli koně „spárované“ podle barvy, vždy bezvadně vyhřebelcované. Hospodáři na ně měli chomouty, „pušory“ nebo jen obyčejné šle. Ať však to bylo cokoliv, bylo to vždy vyčištěné, puklice a zvonky nablýskané. Podle koní se již zdálky poznalo, kdo jede.

Krásné a idylické to bývalo v zimě, když se jezdívало na sáních pro dříví. Kupičovem zněly hlasy zvonků a rolniček. Zvláště bylo co obdivovat, když přijel radovičský Rudolf Svoboda. Měl překrásný pár strakatých koní, hezkou „upraž“/97/ a sáně „korbu“. Již zdálky byl slyšet zvuk jeho rolniček a zvonků. Předčil ho jedině šlechtic Sumowski, když jel v neděli do kostela. Mladší z těch „našich furiantů“ si nechávali své povozy okovávat zvláštním způsobem. Ty pak vydávaly neobvyklý klepavý zvuk.

Naši hospodáři neseděli jen doma za pecí. Jezdili na výstavy a sbírali vědomosti. Byli třeba na zájezdu až v Poznani. Velice se jim tam líbil pořádek a čistota města.

V Kupičově už nikdo nejedl s kravami. Mladší generace ani nevěděla, že je to možné. Jaké to bylo zvláště pro děti překvapení, když ze vrat Václava Žitného („leváka“) vyjel žebříňák tažený jeho nádhernými lesknoucími se stračenami. Mezi dětmi se to rozneslo jako blesk, takže když soused Žitný zahýbal z ulice na Rynk, už ho doprovázely v celém houfu. Všechny záviděly Věňovi Krajbichovi, že sedí na voze. Václav Žitný byl jeho dědeček. Každý z kluků se snažil svězt se aspoň kousek, protože se jim zdálo, že to musí být „zevším jinačí“ /98/ svezení než koňmi.

Vyvrcholením úmorné práce na poli byly dožínky. V Kupučově bývaly svého času velké dožínkové oslavy. Obcí procházel dožínkový průvod. Šli ženci, jely vyzdobené žebříňáky, sekačky a „žnivárky“ /99/, neslo se a vezlo žňové nářadí. Všechno končilo taneční zábavou. Kupučov se při takových příležitostech vždy vyšňořil, a byl proto středem pozornosti okolního obyvatelstva.

Již bylo řečeno, že Kupučov byl za Poláků centrem gminy. Wójtem gminy /100/ až do začátku druhé světové války byl pan Grabowski. Zástupcem wójta byl obvykle Čech. Po jistou dobu jím byl soused Adolf Ledvina. Pan Grabowski pocházel odněkud od Peresiky. Podle vyprávění to měl být levoboček starého pána Henryka Sumowského. Paní Grabowské prý dal větší hospodářství a mladého Grabowského vydržoval na studiích. Grabowski byl „zavilý“ Polák a nelíbilo se mu, že Češi tolik vzpomínají na Rusko. Když přišli Sověti, byl také vyvezen na Sibiř. Odtud se mu podařilo dostat do Andersovy armády a v Palestině se setkal s naším krajanem Josefem Kytlem, také vojákem Andersovy armády. Pan Grabowski se nezapomněl jizlivě zeptat, zda se už Češi nabažili Ruska.

Další příhoda s Grabowským je ještě předválečná. Protože byl z Peresiky, Češi si pro něho vymysleli přezdívku „pán vod tryskavek“. Na tamější písčité půdě se totiž pěstovalo velké množství zahradních jahod, které se polsky nazývaly „truskawki“, česky zkomoleně „tryskavky“. Jednou s ním Češi měli nějaké jednání a soused Vilém Kozlík v ráži prohlásil: „Co nám má co poroučet pán vod tryskavek.“ Ta urážka ho tehdy stála pět zlotých.

V Kupučově byl také „posterunek“ /101/ státní policie. Nejznámějšími „komendanty“ byli Žuterek a Witkowski. Velice v dobrém vzpomínali Češi na Žuterka, prý to byl rozumný a tolerantní člověk. Na Witkowského se také nevzpomíná ve zlém, zahynul v Katyni /102/. Z Čechů nebyl nikdo polským úředníkem ani nesloužil u policie.

Protože byla v obci gmina, probíhaly zde také odvody branců. V posledních předválečných letech se konaly v sále na Rynku. Brance z jednotlivých obcí přiváděli starostové. Bývala to krásná podívaná. Vpředu kráčel starosta se starostenským odznakem na řetízku a za ním pochodovali branci. Byli jsme hrdí na to, že z Peresiky je přivádí Čech Václav Černík.

Byla to vždy velká sláva. U sálu je vítala kapela říznými pochody. Čeští odvedenci se pak procházeli Varšavskou ulicí a v povznesené náladě zpívali: „Copak je do buchy, která není s mákem, copak je do hochy, co není vojákem.“ Při posledních předválečných odvodech vynikal zvláštní veselostí Bedříšek Šulc. Byl menší postavy a měl obavy, že ho neodvedou. Byl však odveden, a měl tedy k radosti důvod.

Z našich hochů bylo jen málo těch, kteří se nevrátili s nějakou hodností. Někteří to dotáhli až na četaře, a to tehdy bylo něco. Bylo to asi tím, že Čech byl v porovnání s tamější úrovní přece jen o stupínek výše. Zajímavý případ vyprávěl František Kerda. Když na vojně učili vojáky mířit, naprostá většina to dělala špatně, jen on vynikal. Důstojník ho dával za vzor slovy: „Kdybychom měli takové vojáky jako Kerda, tak už bychom mohli jít na Čechy.“ František si to nenechal líbit a pohotově ohlásil: „Melduje poslusnie, że jestem Czechem!“ /103/. Důstojník byl tak překvapen, že jen zamumlal něco jako, že sám by asi nic nedokázal.

Ve vzpomínkách na Kupučov se nikde nemluví o poště. Pouze kazatel Vladimír Míčan se zmiňuje o Josefu Balounovi jako o poštovním. Před druhou světovou válkou byla pošta u Houžviců na Rajčurě. Poštovním byl Polák Siekierski. Jeho paní, Maria Siekierska, byla učitelkou. V posledních letech před válkou byl listonošem také Polák. Svého času ho však dělal Josef Jankovec. Na konci války, až do reemigrace, byl listonošem soused Mikolášek. Pošta se dovážela z Turijska koňmi. Dovoz obstarávali vždy sjednaní dovozci. Byly to party po třech. Jednu z nich tvořil Vladimír Černík, Václav Kafka a František Chvalovský. Velmi často jezdil také Josef Mikolášek, Václav Jankovec, Jaroslav Kozlík, Josef Žitný a jiní. Jezdívalo se třikrát týdně. Ten, kdo jel pro poštu, byl vždy ozbrojen pistolí. Nebezpečí cíhalo především v radovičském lese. Tam se jednou pokusil nějaký darebák přepadnout Vladimíra Černíka, ale se zlou se potázal. Nebylo zapotřebí ani pistole, na obranu stačilo obrácené bičště.

Za Poláků nastal v Kupučově nebývalý rozmach spolkového života. Největší popularitě se těšil sbor dobrovolných hasičů, který vznikl v roce 1921. Posledním popudem k tomu byl velký požár,

který v roce 1920 ze msty založil jeden z mužiků ve statku Jana Makeše. Požár se rozšířil na velkou část vesnice a Češi se tehdy domnívali, že nebyl určen ke zničení jednoho hospodáře, nýbrž celé české obce.

Ani předtím nebyly požáry v Kupičově žádnou výjimkou. V roce 1899 zničil požár asi 15 usedlostí, v roce 1904 pět a v první světové válce vyhořelo asi 20-30 usedlostí. Oheň se vždy šířil velkou rychlostí, protože většina budov byla ze dřeva a krytinou byly slaměné došky. Tehdejší hasiči neměli k likvidaci rozsáhlých požárů ani účinné vybavení, ani potřebný výcvik. Teprve sbor založený po válce měl pevnou organizační strukturu a pravidelný výcvik. Proto se mu dařilo likvidovat každý požár už v zárodku, a to nejen doma, ale i v širokém okolí. Největší akcí byla záchrana Turijska před úplným zničením v roce 1932. Nejznámějšími organizátory hasičů byli Josef Mokry, Jaroslav Novotný, František Matouš a Alexandr Ducháček.

Pravidelně se konala hasičská cvičení a všichni se jich účastnili s nadšením. Cvičení přitahovala zejména mladé chlapce, pro které byli hasiči vzorem. Avšak i dospělí horlivě hasiče podporovali a byli na ně patřičně hrdí. Kupičovský hasičský sbor si totiž pravidelně přivázel přední umístění z různých soutěží, které se konaly v Kovelu a v Holobech. To nelibě nesli někteří polští funkcionáři, kteří si přáli, aby vítězili Poláci. Většinou však zůstávalo jen u těch přání. Na těchto soutěžích bývali kupičovští hasiči vždy středem pozornosti. Jednou v Holobech prý nějací Židé ve snaze co nejlíp vidět pobíhali kolem cvičiště a neustále opakovali: „A Čeches, a Kepičev!“

Hasiči také tvořili jednu z hlavních složek obce. Měli i svou kapelu s kapelníkem Josefem Židlickým. Když pochodovali, bývala to nádherná podívaná. Vpředu šla kapela v „rogatywkach“ /104/ a za ní hasiči v naleštěných helmách. Pochodovali pochopitelně za doprovodu „Kolíne, Kolíne“, „Jenom ty mě, můj koníčku“ a jiných všeobecně oblíbených pochodů. Slavné byly i hasičské bály, na kterých kapela také hrávala. Hasiči si zachovali své postavení elity i později, kdy v Kupičově už byla řada jiných spolků.

Vedle hasičské kapely se proslavila i druhá kupičovská kapela, kterou řídil nejprve Václav Toman a později Jaroslav Židlický. Tato kapela hrála i koncertní hudbu. Jaroslav Židlický byl velmi nadaný hudebník, který také komponoval. Složil například symfonickou báseň Wanda na téma polské pověsti a hudbu k operetě V poutech lásky na libreto učitele Karla Půlpytla. Některé písničky z této operety byly populární po celé Volyni. Za druhé světové války byl Jaroslav Židlický úspěšným kapelníkem vojenské hudby 3. brigády československé vojenské jednotky v Sovětském svazu.

V roce 1925 byla v Kupičově založena Česká matice školská. Tvořilo ji asi 100 členů bez rozdílu náboženského vyznání, ale její činnost byla na začátku téměř nulová. Jejím hlavním posláním bylo budování českého školství na Volyni a zvyšování počtu vyučovacích hodin češtiny. V Kupičově se jí sice podařilo zavést do školy češtinu již v roce 1926, ale hlavní rozvoj její činnosti nastal až v roce 1930, kdy do Kupičova přišel jako učitel češtiny Josef Kredba. Za jeho působení nastal také přímo rozkvět vyučování češtině, přestože čeština musela být pouze jazykovým předmětem bez jakýchkoliv reálií. Tehdejší „kierownik“ /105/ školy, Polák Jan Kunysz, na toto omezení důsledně dbal. Často chodil na hospítace, aby zjistil, zda učitel Kredba náhodou žákům nevypráví něco z českých dějin.

Pan učitel pochopitelně využíval každé příležitosti, aby v dětech probouzel vlastenecké city a národní hrdost. Dělal to ovšem velmi diplomaticky a do konfliktu s Kunyszem vstupoval jen tehdy, když si byl jist vítězstvím. Pan „kierownik“ těžce nesl lásku a obdiv dětí k učiteli Kredbovi a jejich přesně opačný vztah k sobě.

Pan učitel Kredba povznesl i Českou matici školskou v Kupičově. Kupičovské Kolo ČMŠ bylo tehdy na Volyni mezi prvními. Výši pořádaných sbírek se dostalo hned za Československou besedu ve Varšavě. Sbírkou organizovanou výborem ČMŠ se pořádaly při různých příležitostech. Nejvíce peněz vybrala skupina, ve které byli Jaroslav Benda, Bedřich Gregora, Václav Houžvic, Václav Jankovec, Josef Tošner a Jaroslav Tošner. Nejlépe fungujícím výborem Kola ČMŠ byl výbor ve složení Josef Tošner (předseda), Bedřich Baloun (pokladník), Václav Houžvic (jednatel),

Josef Kredba, Václav Jankovec, Jaroslav Benda, Jaroslav Tošner, Václav Kafka, Jaroslav Židlický a Josef Tošner. Kolo ČMS mělo velkou knihovnu učebnic pro různé ročníky a také dětskou beletrii.

Kredbův nástupce, učitel Karel Půlpytel, napsal o svém předchůdci tato krásná slova: „Byl to dobrý člověk, zkušený a poctivý učitel, jakých je málo. U občanů byl velice oblíben a dětmi přímo zbožňován. Zanechal hluboké stopy svého působení jak ve škole, tak ve veřejném životě. Vštěpoval žactvu i mládeži vlastenecké city, čehož důkazem byly památníčky, které jsem viděl u dětí a do nichž si stále zapisovaly. Byl štíhlý, vyšší postavy, poněkud přihnuty, tak asi ve 30 letech, výrazných modrých očí. Byl vždy rozvázný ve svých rozhodnutích. Svým upřímným jednáním si dovedl každého naklonit.“ V těch památníčcích byly skutečně vlastenecké zápisy od učitele Kredby: „Vždy věrným Čechem, Slovanem po všechny časy zůstanem.“ „Česká nesvornost dovedla Čechy k Lipanům. Tam bojoval Čech proti Čechu, otec proti synu, bratr proti bratru. Necht' jsou nám dějiny poučením a zároveň výstrahou.“

Pro Kupičov bylo zejména druhé napomenutí přiléhavé. Soužití jeho obyvatel se v té době totiž nevyznačovalo právě velkou tolerancí. Kromě narůstajících rozporů národnostních, ve kterých byli Češi pasivní, se projevovala i jistá netolerantnost mezi samotnými Čechy, katolíky a evangelíky. V běžném, každodenním životě pro ni sice nebylo místo, v něm byli Češi dobrými sousedy a ochotně si navzájem pomáhali, ale projevovala se v některých důležitých momentech života obce, například při stavbě Lidového domu a evangelického kostela.

Ani mládež neměla společnou organizaci. V Kupičově působilo Sdružení katolické mládeže (SKM) a Sdružení evangelické mládeže. Každé mělo svůj pěvecký sbor, pořádalo svá vlastní setkání i jiné akce. Mládež však našťastí byla mnohem snášenlivější než dospělí. Dokázala se bavit i společně a některým jejich víra nezabránila ani v uzavření „smíšených“ manželství, ačkoliv to nebylo obvyklé. Nesnášenlivost podněcovali hlavně někteří ambiciózní jednotlivci, kterým nešlo ani tak o víru, jako o vlastní prestiž.

Velkou zásluhu na urovnání rozporů mezi katolíky a evangelíky bezesporu měl evangelický kazatel, pozdější farář, Jan Jelínek. Přišel do Kupičova v roce 1938 z polského Zelova jako potomek tamějších českých pobělohorských exulantů. Byl tehdy mladý, ještě svobodný, a jak sám říká, bylo mu jedno, jestli je někdo katolík, evangelík, pravoslavný, Polák, Žid, Němec, Rus nebo Ukrajinec, především mu záleželo na tom, jaký je to člověk. A když někdo potřeboval pomoc, už se neohlížel vůbec na nic. Podle toho se také po celou dobu svého působení v Kupičově choval a získal si tím respekt a úctu všech.

Ke katolicko-evangelickým potýčkám v Kupičově Jan Jelínek napsal: „Problém vzplanul ohledně stavby Lidového domu. Myslím, že některým lidem šlo o to, že kulturní dům na náměstí měli stavět všichni čeští občané. I můj předchůdce, vikář J. Opočenský se do té šlamastiky dostal. A bylo zle. Přilil do ohně hořlavinu. S jeho názory jsem nesouhlasil. Když někdo staví, má se mu spíš přát, nikoli ho brzdit. Ale i faráři jsou jenom lidé a někdy zapomínají na své poslání.“

Situace se opakovala, jen s opačným znaménkem, v roce 1938, když měl být začátkem října slavnostně otevřen nově postavený evangelický kostel. Dejme zase slovo Janu Jelínkovi: „Některý nemoudrý občan kupičovský spolu s náčelníkem polské policie Witkowským intervenovali na okrese v Kovelu, aby evangelíkům překazili velkou slavnost - otevření kostela. A tak těsně před slavností přišel z okresního úřadu zákaz jejího konání. Po válce, když k nám přijel bývalý polský partyzán, MUDr. Grzegorz Fedorowski, řekl jsem mu to. Mrzelo ho to a řekl mi: ‚O této ostudě byste neměl nikde psát.‘“

My, kteří jsme tenkrát byli dětmi, dnes můžeme těžko situaci nějak hodnotit. Můžeme se jen snažit ji objektivně zachytit a udělat všechno pro to, aby ta dávná nesnášenlivost zůstala záležitostí pouze historickou.

Jednotčímí organizacemi v Kupičově byly nejen hasičský sbor a Česká matice školská, ale dalším jednotčím prvkem bylo také družstevnictví. První pokus o založení spotřebního družstva se objevil hned po první válce, ale tehdejší družstvo nemělo dlouhého trvání. Úspěch slavila až druhá vlna družstevnictví, jejímž propagátorem byl Josef Tošner, syn Františka Tošnera. Po celou dobu, než se odstěhoval do Kovelu, byl také hlavním pokladníkem družstva. Pozdějšími pokladníky byli

Jaroslav Benda a Josef Čurda. Družstvo mělo představenstvo, které volili členové družstva, kteří získali členství tím, že složili členské podíly. Celý podíl tvořil 20 zlotých, ale bylo možno složit poloviční, nebo i čtvrtinový podíl. Od výše podílu se odvíjela výše dividendy.

Při zakládání družstva se přihlásilo 108 členů. Dostí nízký počet přihlášených byl zaviněn nepochopením družstevní myšlenky, špatnými zkušenostmi s prvním družstvem a „šeptandou“ místních obchodníků. Když se lidé přesvědčili o výhodách družstva, počet členů stoupl na 200. Velkým argumentem při přesvědčování dalších byla výplata dividend. Někteří lidé nevěřicně koukali, že je možné něco dostat, aniž by se za to muselo platit. Přesto některé babičky zůstaly věrné Heršlovi, od kterého si odnášely v zástěře nákup výměnou za zástěru vajec.

Družstvo si vedlo dobře a vykazovalo téměř 2 500 zlotých zisku. Roční obrat činil až 60 tisíc. Rozšířila se i síť prodejen. V Kupičově byly tři. Hlavní prodejna byla v ulici Ks. Grassa, v domě paní Šimkové (později u Václava Vrly), druhá ve Varšavské ulici u Václava Mikoláška a třetí na Rynku u Jaroslava Šulce. Vedoucími prodejen a obchodními příručími byli Václav Vrla, Alexandr Ducháček, Bohuslav Hálek, Bohuslav Ledvina, Jaroslav Kytel, Josef Židlický, Vladislav Fiala, Josef Jankovec, Josef Ledvina Václav Zápotocký a Josef Židlický, syn Josefa. V těchto prodejnách bylo možno koupit vše, kromě oděvů, látek a bot.

Neuvěřitelnou novinkou, zejména pro ty starší, byl v té době rozhlas. Zprvu to byly jen „krystalky“, ale už i ty umožňovaly poslouchat z Prahy Libuši nebo Prodanou nevěstu čtyřem lidem, když si rozdělili sluchátka. Později už začaly „glošníky“ /106/, tj. normální lampové přijímače, i když jich nebylo mnoho. Někteří starší lidé neměli k těmto novotám důvěru. Mysleli si, že mládež si zase vymýšlí nějaké šprýmy. Václav Žitný („levák“) tomu uvěřil až v květnu 1935. Tehdy zemřel maršálek Pilsudski a u Ledvinů to věděli dříve, než to bylo v novinách. Do té doby říkával, že to Bohoušek Ledvinů za oknem mluví a Pepa něčím z legrace kroutí a dělá, jako by to mluvilo.

Češi v Kupičově byli velmi pracovití, ale po práci se rádi pobavili. Kromě dožínek a posvícení se hlučně slavival konec masopustu. Maškarní průvody tam byly odjakživa velkolepé. Maškarám se říkalo „maškaráci“ a jejich průvod vedl „Laufr“. Býval to vysoký, štíhlý hoch, jako třeba Pepík Kafku z Rynku. Za Poláků někteří lidé neslavili konec masopustu, ale po polském vzoru „spravovali Bakusa“.

Na svatého Václava bývala v Kupičově pout'. Všichni se na ni těšili, hlavně děti a mládež střídaly peníze už dlouho před ní. Bohužel, byla to záležitost jen katolíků a pravoslavných, evangelíci poutě neuznávali. Ovšem děti a mládí lidé na to měli často jiný názor. Mařenka Kozlíková, rozená Mezenská z Černilova ještě dnes na tu pout' vzpomíná.

Poslední pout' byla v roce 1938. Bylo to těsně před zábohem „Zaolzia“ /107/. Mši svatou sloužil farář Burzmiński a ještě jeden polský kněz. Za celou dobu jejího trvání nepadlo ani jedno slovo o svatém Václavu, knížeti českém. To vyvolalo mezi Čechy napjatou atmosféru. Nakonec všichni povstali a kostelem zaburácelo: „Svatý Václave, vévodo české země...“ Mohutným zpěvem a slzami žen dali Češi najevo, co cítí.

Neméně slavná byla pravoslavná pout'. Bývala na „Spasa“, to je asi v polovině srpna. Zúčastňovalo se jí mnohem více lidí, protože Ukrajinci byli téměř všichni pravoslavní. Po slavnostní bohoslužbě se dav z cerkve přesunul na Rajčur. Bývalo zde velké množství krámků různých obchodníků, cizích i místních. Své zboží nabízeli hlavně Židé. Měl zde svůj stánek, nebo spíše jen stůl, Eser Pfefer, Icek Bober a Schwarz Šíja se Šejvou. Byl zde samozřejmě i kolotoč, který roztáčeli kluci, a za to se mohli svézt zdarma. U kolotoče hrávali ukrajinští hudebníci, bubeník a houslista. Někdy také zpívali „tuličovskou“ „Zaprosyla hosti na syru kapustu...“ /108/. Pout' končila vždy taneční zábavou, v poslední době v sále na Rynku. Zábava bývala pouze záležitostí Ukrajinců, hudba však hrávala česká.

Do Kupičova přijížděl i cirkus. Je zajímavé, že byl také český. Ten nejznámější byl Němečkův. Byl takový „kupičovský“, protože Němečkovy děti byly tak staré jako poválečná kupičovská generace a Jarouš Němečků si hrával na Rynku s kupičovskými kluky. Děvčata byla asi také šikovná. Do jedné z nich se zamiloval jistý kupičovský hoch. Odjel za ní do Vladimíru, ale

vrátil se domů s nepořízenou. Druhý cirkus byl „Cyrk dyrektora Rudolfigo“. „Dyrektor Rudolfi“ nebyl nikdo jiný než Čech Rudolf Novotný.

Kupičov navštěvovaly také různé kočovné divadelní a kabaretní společnosti . Byli to jak Poláci, tak i Ukrajinci, kteří hráli třeba „Natalku Poltavku“ nebo „Tarase Bulbu“. Velký dojem udělal na lidi silák Rozkvas. Později o něm přišla zpráva, že ho roztrhli voli. Velmi byl také obdivován lilipután „Liliput Pinkuš“.

Kupičov byl už téměř přelidněný, a tak začaly rozkvétat české kolonie v okolních vesnicích. Rozrostla se hlavně Dažva, Řepín, Trnkovka a Radoviče. Všude tam žili naši krajané, a to hezky „po česku“. To ukrajinsko-polské moře je omývalo ještě více než nás, ale zůstávali Čechy. Jaké to bylo milé překvapení přijet do Radovič a uvidět tam kousek Čech. Byla zde krásná hospodářství Svobodů, Mašků, Kučerů, a to nejen těch prvních generací, ale už i jejich dětí. Jak nádherný byl pohled na hospodářství krajanů v Dažvě a na Řepíně. Byly to prostorné usedlosti s ovocnými sady u Bajerů, Kulichů, Kyselků, Brázdů, Novotných, Kalivodů, Jankovců, Mezenských, Kačerovských, Řepků, Pasovských, Špačků a Pokrupů. Dobře si vedli také berestovští. Usedlost Vitebských bylo vidět už z dálky. Rodiny Mezenských a Kerdových v Černilově byli také dobrými hospodáři a vlastenci. Jak krásná uprostřed zahrad byla Trnkovka. A kolik zde bylo našich krajanů: Jandovi, Kalivodovi, Mezenští, Skramuští, Novotní, Hálkovi, Žatečtí, Valentovi. Ve Vitoníži byli Kocourkovi, Machačovi a Hrdličkovi, v Makovičích Polívkovi, na Osse rodina Zápotockých, ve Vrbičně Kalivodovi, na Siňavce Polívkovi, v Boblech Čvančarovi, na Alexandrovce Jeníkovi, na Peresice Novotní, Šebestovi, Houžvicovi a Černíkovi, v Nerách Jan Žitný a v Tuličově rodiny Josefa, Václava a Jaroslava Maška, Františka a Richarda Vrly a Víta Pestkovského.

V meziválečném období se někteří odhodlali vystěhovat až do zámoří. Do Argentiny se vystěhovaly rodiny Josefa Richtra, Josefa Nejedlého, Václava Ledviny, Františka Svobody a Mezenských. Jako svobodní odjeli Bedřich Brázda a Bohuslav Chour. Do Kanady se odstěhovala rodina Kerdova, Jaroslava Krymla a Košťálova a z jednotlivců Alexandr Bajer, Anastázie Pokrupová, dcery Pokrupy z Baribandy, Marie Krymlová, Josef Kryml, Procházka a hoši Vondráčkovi. Do USA odjeli Holubovi, Vratislav Gregora a Marie Vocásková, dcera paní Ducháčkové z prvního manželství.

Když skončila první světová válka, lidé věřili, že teď bude dlouho mír. Lidi přece už nikdo nedostane do takových řeží. Zatím však ve 30. letech všechno začínalo znova, i když to zatím bylo daleko. Přičiňovali se o to Japonci v Číně a Italové v Habeši. Naši strejdové se něco nanadávali těm „umazaným Italům“, co prý v té „Abisini“ pohledávají. Znali je totiž ze zajetí a zprávy o nich měli z Československa a z „Hospodáře“ z Ameriky. Kolik diskusí se točilo kolem Společnosti národů v Ženevě a jak byli všichni hrdí, že jí předsedá Čech, dr. Edvard Beneš.

Přes četná jednání začaly pomalu, ale jistě růst válečnické choutky mnohých. Také Poláci začali s protičeskou propagandou. Že prý jejich krajanům je na „Zaolziu“ ubližováno. A už z nás byli „Czerwoni Pepicy“ /109/. Bylo až zarážející, kdo všechno to říkal. Když tak vystupoval „kierownik“ Kunysz, nikoho to nepřekvapovalo, to byl známý žrout každé jiné národnosti. Zvláštní nenávist měl však k Čechům, a přitom jeho manželka byla Češka. Nepochopitelné ovšem bylo, že i Ratajski, primář nemocnice v Kovelu, již v roce 1935 prohlásil, že „przyjdzie czas dać tym Czechom batem“. /110/. Vystudoval totiž na Karlově univerzitě a ve své kanceláři měl krásný obrázek Hradčan.

Ta nenávistná, šovinistická propaganda rozdmýchávala obrovské vášně. Kupříkladu Józek Pasiiecki, Polák, který hrál celou dobu v české hasičské kapele, neustále začínal debatu o „Zaolzie“ a velice si „vyskakoval“. Dočista zapomněl, že od českých muzikantů se něčemu naučil, že díky tomu má možnost vydělat si s kapelou nějaký groš, zadarmo se najíst, a občas i něco vypít. Jednou u Ducháčků při muzice zase začal rozumovat. Když pak odešel ze sálu, pan Král, strojník ze mlýna, prohlásil, že „už mu jednu dá po tý rogatywce“. Najednou se ve dveřích zamodrala „rogatywka“ a pan Král udeřil. Ta „rogatywka“ však patřila „komendantovi“ policie Witkowskému. Že to byl on, všechno dobře dopadlo.

Národnostní spory v Kupičově se vinou Kunysze vyhrotily tak, že české děti přestaly chodit do školy a stávkovaly. Stávka byla na podporu českého učitele Karla Půlpytla, známého vlastence a velice aktivního činitele i mimo školu. Šovinista Kunysz těžce nesl Půlpytlovu buditelskou činnost. Vyhledával s ním spory, jen aby ho mohl zlikvidovat. Došlo to tak daleko, že učitel Půlpytel byl přeložen a zároveň odsouzen k nepodmíněnému trestu. Část polských učitelů byla nadšena, ale zdaleka ne všichni. Jedna z těch nadšených, Anna Woźniak se Kunysze úlisně zeptala: „Panie kierownika, napewno pan jest zadowolony, że to bydło dostalo sześć miesięcy?“ /111/. To byly velké urážky a Češi to těžce nesli. Věřili jsme však, že Československo se nedá a všem to ukáže. Na urážky polských kluků „Pepicy czerwoni“ čeští kluci odpovídali „Antcy zasrani“. Jednou se jim to nevyplatilo. Jeden český kluk dosvědčil, že Polákům nadávali a nějakou jim vrazili. Nato si Pepička Dombrowského, Věnu Maška a Věnu Kytla pozval po vyučování do třídy učitel Stefański, tam jim opět vynadal „Pepíků“ a každému dal takovou facku, že jim tvář jen hořela. Tento učitel byl také velký „čechožrout“. Když někdo zlobil, aniž by zjistil, o koho jde, hned křičel: „To napewno jakiś Pepik czerwony.“ /112/ Doma měl neustále připravenou uniformu a chlubil se, že už si ji žehlí na Pepíky.

Tento učitel ovšem již neměl oporu v „kierownikovi“. Češi totiž zažili krásný den. Kunysz z Kupičova odjížděl. Kluci za ním běželi a házeli po něm vším možným. Splnilo se tedy to, co někteří úředníci předpovídali. Místo něho nastoupil Wilhelm Skomorowski. To byl úplně jiný člověk, a snad i díky tomu se mu později podařilo přežít i sovětské vyvážení na Sibiř. V této době v Kupičově působil český učitel Josef Albl, který předtím učil v Českém Malíně.

Nebývalé nadšení mezi zfanatizovanými Poláky propuklo 2. října 1938, protože „dzień drugiego października zapisał sie zlotymi gloskami w historii Polski odrodzonej, bo w dniu tym z ust Wodza Naczelnego padł rozkaz: Maszerować!“ /113/ Tak nadšeně psal tehdy časopis „Morze i kolonie“. Ne všichni Poláci však takto uvažovali. Ti rozumní naopak s hrůzou očekávali, co z toho přátelství s Hitlerem vzejde.

Češi těžce nesli zmrzačení Československa po Mnichovu a neomalený výsměch některých Poláků. Vzpomíná Monika Śladewska: „Byli jsme pozváni na posvícení k Vrlům. U oběda přišla řeč na „Zaolzie“. To velice rozrušilo jejich syna Pepču. Vstal a rozechvělým hlasem řekl: „Za to, co Polsku udělalo našemu Československu, ponese velkou odpovědnost a trest.“ O pravdivosti jeho slov jsme se přesvědčili, a ani to tak dlouho netrvalo“, dodává Monika.

Čas běžel dál a téměř každý den byl nabit nějakými událostmi. Němci obsadili litevskou Klajpedu, zabrali si tehdy už polský Bohumín a žádali, aby jim Poláci umožnili vybudování koridoru do Gdańska. V březnu 1939 jsme my, Češi museli spolknout tu nejhořčejší pilulku. Padl zbytek vlasti a byl vytvořen Protektorát Čechy a Morava. Ještě jsme byli terčem posměchu, ale na posměváčky už začínalo docházet.

Při této příležitosti bychom neměli zapomenout na jednoho statečného vlastence, který byl velkou oporou ostatním. Byl to majitel kavárny v Kovelu, pan Hloušek. U něho každý našel oporu, pokud měl zájem o národní věc. Češi zůstávali Čechy i v Kupičově. Ještě více a navzdory všemu zněly Kupičovem české písničky, nic nemohlo zastrašit českého ducha. I to poslední loučení na hřbitově bylo vlastenecké a znělo při něm „Kde domov můj“. Češi žili na Volyni již téměř 70 let, ale svými city byli neustále spojeni s vlastí. Pro všechny to byla země zaslíbená.

Technický pokrok

Technická a technologická úroveň v Kupičově byla silně poznamenána celkovou zaostalostí této geografické oblasti za vývojem v Čechách. Proto česká menšina ještě dlouho vystačila s úrovní, která byla v Čechách v letech 1860-1870, a byla přítom na Volyni nositelkou pokroku. Pomalejší vývoj byl dán také umístěním Kupičova a komunikačními možnostmi. Obec ležela v nejzápadnější části Volyně, asi 25 km od nejbližšího města a nebyla s ním spojena žádnou větší komunikací. Nejbližší železnice a hlavní silnice byly ve vzdálenosti asi 15 km.

Nezanedbatelnou skutečností bylo i malé spojení našich krajanů s centry české menšiny na Volyni, která byla kolem větších měst, Lucka, Rovna a Dubna. Nejbližší české obce byly vzdálené od Kupičova 60-100 km, což bylo vzhledem k dopravním možnostem velmi daleko.

Ze všech těchto důvodů si kupičovští Češi museli pomáhat tím, že si zaváděli drobnou rukodělnou výrobu. Vzájemně využívali svých nápadů, šikovnosti a zkušeností a během času byl Kupičov téměř ve všem soběstačný.

Nakupovat modernější stroje, nábytek a stavební materiál bylo ve větší míře možné až v letech 1925-1938. Tehdy Češi nakupovali i modernější zemědělské stroje od firem z Čech, např. od firmy „Knotek a spol., Jičín“. Někteří si tehdy pořídili i velké mlátičky s benzínovými motory od firmy „Lorenz“.

V Kupičově se v té době objevila i jízdní kola, někdy i motorová. Nikdo z Čechů však nevládnul automobil. Češi spíše neustále zvelebovali svá hospodářství a také se snažili je chránit před požáry. Objevovalo se stále více střech z pozinkovaného plechu a taškových místo dřívějších doškových.

Velkou nevýhodou bylo, že do této oblasti nebyla zavedena elektřina. I k tomu by však jistě bylo došlo, kdyby znovu nepřišla válka. Tím se veškerý pokrok zastavil a až do dojezdu Čechů byla úroveň života po této stránce velmi nízká.

Druhá světová válka

Německo-polská válka

Téměř od začátku roku 1939 byla válka na spadnutí. Fašistické Německo mělo vůči Polsku stále neomalenejší požadavky. Polsko se na válku připravovalo, ale podle našich strejců to byla divná příprava. Byla více plakátová a slovně vychloubačná než opravdová. Všude visel ten známý plakát s nápisem „Nie damy sie odepchnac od Baltyku“ /114/. Byl na něm obrázek poloostrova Hel, který bránil voják s kulometem. Mladí, bojovně naladěni tvrdili, že „ani jedného guzika od plaszcza nie damy“ /115/. Jiní tvrdili, že Německo je sice vyzbrojeno, ale že německý voják se bojí „bílých zbraní“ /116/. Až prý Němci uslyší polský zpěv „Hej, kto Polák, na bagnety“ /117/, poženou zpět. Starší to viděli trochu jinak, hlavně ti, co byli v první světové válce. Vlastenecké nadšení je však překřičelo. Při tom vlasteneckém vření a předpovědích, jak válka dopadne, byla 31. srpna vyhlášena mobilizace.

Vraťme se do těch dob a vzpomínejme s krajanem Janem Jelínkem: „Nastal rok 1938. Poláci šilhali po „Zaolzí“, a tak nejen trochu, ale hodně „přicmrdávali“ Němcům. Někteří polští občané dělali zle našim krajanům. Nadávali nám „wy czerwoni Pepicy, idzcie do Pragi“ /118/. Psali Čechům na okna ošklivé nápisy, znečišťovali a rozbíjeli okna. Radovali se, když Němci okrajovali naši republiku, a sami se na tom přizívali tím, že si vzali Těšínsko. Nebudu se zde rozepisovat o tom, jak se polská vláda chovala vůči našemu prezidentovi, dr. Edvardu Benešovi.

Ale jejich zpupnost se jim nevyplatila. Prvního září 1939 Němci přepadli Polsko. Nemáme přát neštěstí bližnímu, v tuto chvíli Polákům, ale přece jen jsme si říkali, že se dočkali odplaty. Chtěl bych citovat slova z bible: „Odpłata za hřích je smrt“.

Němci však napadli Polsko ne jako vojáci, ale jako bandité. Ničili polská města a obce, vraždili ze vzduchu i ze země civilní obyvatelstvo. To prchalo na východ. Polská armáda počítala, že na východním území, které Poláci nazývali „kresy wschodnie“, se proti Němcům opře. Ale chyba lávky. Ukrajinci se v té době začali Polákům mstít za jejich nedemokratické zacházení a diskriminaci v době polské vlády.

Během deseti dnů války uprchly na Volyn státisíce Poláků, ubožáků bez oblečení a bez kusu chleba. V Kovelu bylo několik tisíc těchto uprchlíků, a také do Kupičova přišlo několik rodin z Těšína a Krakova. Mezi nimi bylo i deset českých vojáků, kteří bojovali po boku polské armády.

Tím však nebyl všemu utrpení konec. 17. září 1939 překročila sovětsko-polskou hranici Rudá armáda a Poláci se octli v kleštích. To byla zkáza a konec Polska. Nejdříve jsme to Polákům přáli za to, jak se chovali k Čechům a za Těšínsko. Když jsme ale viděli, jak trpí, litovali jsme je, pomáhali jsme jim a chovali se k nim laskavě. Polská vláda uprchla přes Rumunsko na Západ a ti ubožáci za

ni museli platit těžkou daň. Dalo by se mnohé napsat o té vojenské hře, jak dva, v nitru nepřátelé a napovrch přátelé, Hitler a Stalin, pohřbili Polsko. „Tolik Jan Jelínek.

Válka začala, ale Kupičova se zatím žádné válečné akce nedotkly. Zato kupičovští muži bohužel už ve válce byli. Byli to jednak vojáci základní služby Miloslav Bajer, Rudolf Birnbaum, Josef Mokrý, Bedřich Šulc a Jaroslav Žatecký, jednak mobilizovaní Josef Čurda, Bohuslav Houžvic, Josef Kačerovský, František Kerda, Antonín Ledvina, Josef Mašek, Bohuslav Novotný, Josef Veltruský, František Zápotocký, Josef Žitný a dva Václavové Žitní. Do německého zajetí se z nich dostali Miloslav Bajer, Josef Kačerovský, Antonín Ledvina, Bedřich Šulc, Josef Veltruský a Ladislav Židlický a do sovětského zajetí se dostal Josef Žitný. Utéci ze zajetí se podařilo Josefu Kačerovskému a Bedřichu Šulcovi. Domů se však dostali až tehdy, když Němci už měli obsazenou velkou část Sovětského svazu. Ladislav Židlický také ze zajetí utekl, ale ještě v době, kdy západní Volyň okupovali Sověti. Ti ho zatkli jako špióna a dali do vězení ve Lvově. Tam byl podle svého vyprávění podroben těžkým výslechům. V Sovětském svazu tehdy platil zákon, že při výslechu je možno „prinimat' měry fizičeskogo nakazanija“ /119/. Židlickému nepomohlo k propuštění ani to, že jeho tchán Vladimír Ducháček byl členem „silrady“. Dostal se domů až po přepadení Sovětského svazu Německem. V tom zmatku měl velké štěstí, že ho nezastřelili. Orgány NKVD /120/ totiž tyto lidi při ústupu střílely. Ze všech našich zajatců přišel o život pouze Antonín Ledvina. V roce 1945 se dostal z německého zajetí do sovětského. Zahynul během transportu do Ruska. Tím jsme však trochu předběhli událostem.

Válka byla v plném proudu. Různými zprávami se to jen hemžilo. Podle těch zpráv hned vítězili jedni a hned zase druzí. Kolovala tehdy zpráva, jak polský vlak zajal německý letoun. Letadlo totiž místo toho, aby stojící vlak ostřelovalo, přistálo vedle něho. Pilot vystoupil a vzdal se Polákům. Byl to Čech a nechtěl bojovat za Hitlera. Jeden z našich strejců, ovlivněn polskou propagandou, to komentoval: „A teď se to všechno vzdá Polákům.“ Ostatní strejcové mu to neslušnými slovy vyvraceli.

Někteří Poláci stále tvrdili, že nakonec vyhrají a že Polsko bude „od morza do morza“ /121/, ale zatím následovala jedna tvrdá porážka za druhou. Bránilo se již jen Pomoří (Westerplatte, Oksywie, Hel) a Varšava. Kvůli železničnímu uzlu byl několikrát bombardován i Kovel. Německá fronta se přibližovala. Dokonce se už vědělo, že Němci jsou u Vladimíru. Kupičovem projížděly spousty uprchlíků, mezi nimi mnoho Židů. Někteří v Kupičově zůstali, protože viděli, že jim lidé pomáhají a že jsou tady v bezpečí. Jiní spěchali dále na východ. Přijel dokonce autobus plný lidí, ale pro nedostatek paliva jej museli odstavit. Zůstal v zahradě „hořeního“ Balouna.

Obec opustil i „wójt gminy“ Grabowski a někteří úředníci. Také policie odjela. V té době bylo mnoho mužů určeno na hlídání telefonního vedení. Wójt, nežli odjel, určil také některé lidi na udržování pořádku v obci.

Polsko stíhal jeden neúspěch za druhým. Toho využili někteří aktivní Ukrajinci a začali odzbrojovat polské vojáky. Staly se případy, že se vojáci nechali odzbrojit, a bezbranné je pak civilisté povraždili. O odzbrojení vojenské jednotky se pokusili také v Kupičově. Byla to nějaká kulometná jednotka. Ta se ovšem nedala. Suverénně projela Varšavskou ulicí a vojáci vystřelili několik salv do vzduchu. Bylo to odpoledne, pásli jsme krávy a bylo nám divné, proč z českých zahrad utíkají lidé. Při výstřelech vždycky padli, pak se zvedli a zase běželi. Jeden doběhl přes Balounovic louku až k nové cestě. Tam, proklínaje vojáky, vyprávěl, co se stalo. Přitom se pořád rozhlížel, zda za ním nejdou.

Také v sousední vsi Tuličově se o odzbrojení pokusili. Výsledkem toho bylo, že na plotě z ostnatého drátu dlouho visely cáry z oblečení, jak je vojáci hnali. Jednoho večera dorazila do Tuličova vojenská jednotka. Ať o této události vypráví František Matouš, „untěr“ /122/ z první světové války. „Stojím na vartě a než jsem se stačil pořádně ohlédnout, už mi voják bral vintovku /123/ se slovy ‚Panie poruczniku, tutaj znów jeden cyvil z karabinem‘ /124/. Bezevšeho jsem mu vintovku dal. Zatím už poručník volal: ‚Dawaj go tutaj!‘ /125/ Přivedli mě k němu a on mě začal vyslychat. Řekl jsem mu ‚v tom a v tom sprava, wójt mě vyznačil.‘ /126/ Nedůvěřivě se na mne podíval a zeptal se: ‚Pańskie nazwisko?‘ /127/ Nestačil jsem ani říci celé. Řekl jsem jen ‚Franciszek

Ma', když zaznělo „Oddací karabin' /128/. Matoušovi vrtalo hlavou, jak poznal, že mu může pušku vrátit.

To, že Češi hlídkovali a plnili i různé jiné povinnosti, vyplývalo z jejich státní příslušnosti. Myšlením ovšem zůstávali Čechy a hltali každou zprávičku o českém a slovenském legionu, který povolil organizovat na území Polska svým dekretem polský prezident, prof. Ignacy Mościcki. Organizoval jej československý generál Lev Prchala. Uvažovalo se o tom, že tam možná budou přijímáni i Češi z Volyně. Bylo však již příliš pozdě. A tak se bojů v německo-polské válce zúčastnil jen nepatrný počet Čechoslováků.

Za „prvních Sovětů“

V tom překotném sledu událostí přišla událost největší. 17. 9. 1939 Rudá armáda dostala rozkaz překročit polské hranice a „osvobodit“ západní Ukrajinu a Bělorusko. Krmit koně měli v Žitomiru a napájet v řece Styru. Polský velvyslanec v Moskvě se o této události dozvěděl ve čtyři hodiny ráno. Stanoviště některých polských pohraničních sborů byla však napadena již ve tři hodiny, ale hlavní „osvobozování“ začalo v šest hodin.

Kupičov čekal na příchod Sovětů trochu déle. Slavobrána v ukrajinském Kupičově však byla postavena již několik dní předtím. Určení lidé jim šli k té slavobráně několikrát naproti. Oni ale přišli bez uvítání v noci ze soboty na neděli. Podle ukrajinských pramenů to bylo 23. září 1939. Té noci byl zaslechnut zajímavý rozhovor jednoho Ukrajince se sovětským důstojníkem. Místní občan tvrdil důstojníkovi, že tady si mohou dělat, co chtějí, protože zde bydlí Češi. Byl velice překvapen důstojníkovou odpovědí, že Sovětský svaz nedělá rozdíly mezi národnostmi.

Nedělní ranní pohled na Rudou armádu předčil všechna očekávání. To, co přišlo do Kupičova, bylo skutečně „něco“. Naši bývalí carští vojáci se smávali polskému vojsku, když chodilo z Vladimíru do Pawurska a Manievicz na manévry. Podle nich měli daleko k ruské „armii“. Jeden strejda, bývalý ruský voják, vzal syna Pepu a honem mu běžel ukázat, jak vypadá pravá „armie“. Chudák, když to uviděl, řekl: „Pod' domu, tady není na co koukat.“ A přece bylo na co koukat. Bylo tam hodně zajímavostí. Na postrojích místo přezek kolíčky, ve spřežení jeden kůň velký, druhý malý. Kus deky pod chomoutem nebyl zvláštností. Nejzajímavější pohled však byl na ty vyhublé, jakoby umouněné, vylekané vojáky. Na otázku „Kak tam u vas na sčot žizni?“ /129/ odpovídali nacvičeně: „Oj, u nas vsjo jest'.“ /130/ Tu noc, kterou u nás přenocovali, spali ve vyrytých zákopech pro ležícího střelce. Druhý den odešli jinam a zbyla tam po nich sláma, plechovka od ryb a ještě něco.

Dejme znovu slovo Janu Jelínkovi: „Do Kupičova přišla Rudá armáda 23. září 1939. Podle plotu poznáte hospodáře, podle ubohých rudoarmějců a jejich koní jsme poznali bídu v Sovětském „sojuzu“. Jejich příchodem jsme byli všichni vystrašení. Seděli v Kupičově na příkopě a já, sice s bázní, jsem si k nim šel sednout. Ubohost! Najednou jsme poznali ten leninský a stalinský ráj. Vojáci nám neubližovali, byli stejně zdeptáni jako my. Navíc byli hladoví a byli překvapeni kulturou a výstavností takové obce jako byl Kupičov. Asi po dvou měsících přišli sověšší úředníci. To už bylo horší. Tehdy jsme začali poznávat nejen ubohost, nýbrž i teror.

Ukrajinci, ale především Židé, se jim brzy přizpůsobili a začali jim sloužit. Nepřítel Židů, vždyť my Kupičováci jsme je měli rádi, ale v té době skutečně dovedli rychle „převléknout kabát“ a sloužit stalinismu. A co naši lidé? Sověšší úředníci je měli za kulaky a kapitalisty. Naši lidé stále chodili do kostelů, ale již ne s takovou radostí jako dříve, ale se strachem. Scházeli se do cvičení zpěvu, ale síla ducha byla stísněná. Mládeži, co to v té době s tebou stalo? Nevím, kdo z kupičovských občanů se sešel v Kovelu s deseti českými legionáři a přivedl je do Kupičova. Byla to však pro nás vzpruha. Jeden z nich, četař Václav Jelínek, v Kupičově učil české děti češtině. Někteří se přihlásili do armády do Anglie. S jedním z nich, plukovníkem Štěpánkem, jsem po válce mluvil, ale o ostatních nic nevěděl.“

Hned tu neděli, po odchodu Rudé armády, se strejcové sešli na Rynku. Přišel i strejce Selinger od Tošnerů. Hodně diskutovali a kroutili hlavami nad tím, co nás asi čeká, když nás obsadil stát s

takovou ošuntělou a nepořádnou armádou. Všude se povalovaly zbytky sena a slámy. Strejcům nešlo do hlavy, jak mohli věřit, že tato armáda by mohla pomoci Československu.

Netrvalo dlouho a lidé už začali poznávat, co je čeká. V obchodech bylo ještě něco k dostání, dokud se nevyčerpaly zásoby. Pak už bylo slyšet jen otázky: „Nětu u vas slučajno ...?“ nebo „Či nema časom u vas ...?“ /131/ a záporné odpovědi. Čeho bylo dost, to byla vodka, ale hlavně „Alaš“, „koryški“ a „duchi“ /132/. Těžko se zvykalo na takové poměry. Už se nenakupovalo, ale shánělo. Kdysi býval výběr mýdla a teď se najednou lidé museli spokojit s neforemnou kostkou, která „Schichtovo“ mýdlo připomínala skutečně jen velmi vzdáleně. Krém na boty se zdaleka nedal přirovnat k „Dobrolinu“ nebo „Erdalu“. Toto zboží i poměry se ovšem musely ještě chválit. V opačném případě zazněla otázka: „A čto tčebě ně nraivitsja sovětskaja vlast?“ /133/ a hned na to následovalo něco o „bílých medvědech“ /134/.

Kdysi bývalo v Kupičově přes dvacet obchodů. Teď se s velkou slávou otevřel „kooperativ“ /135/. Byl sice v bývalé družstevní prodejně u Vrlů, ale už to byl úplně jiný obchod. Dříve byl plný zboží, teď byl poloprázdný a to, co tam bylo, nestálo za nic. Před obchodem byla věčná fronta, kdyby přece jen něco přivezli. Někdy se podařilo, že to byla skutečná fronta, která se táhla bůhvíkam. Většinou se to ale zvrhlo ve strašnou a bezohlednou tlačenicí, hlavně tehdy, když skutečně něco přivezli a bylo toho jako obvykle málo. Při jedné takové tlačenicí porazili starého strejce Mikynu. Když se mu podařilo vstát, odplivl si a více se tam neukázal. Podruhé zase ten chumel lidí roztrhal strejci Richtrovi „burku“ /136/ tak důkladně, že jen límec ji držel pohromadě. Strejc totiž byl takový klidný dobrák a měl velkou sílu. Lidé doufali, že když se chytanou jeho „burky“, snadněji se dostanou dovnitř.

To, co hnětlo lidi, nebyly jen ty nákupy, ale především to nesmyslné žvanění na „mítinkách“. Pořád se vedly řeči o vysvobození z kapitalistického jařma a o světlých zítřcích, ke kterým lidi dovede veliký Stalin. Někteří z těch agitátorů skutečně působili velice „přitažlivě“ a budili velkou „důvěru“, že „dovedou lidstvo ke světlým zítřkům“. Zvláště důvěryhodně působili, když se vysmrkali do hrsti nebo do kouta na jevišti a pak si ruku otřeli o kalhoty. Avšak i toto se dalo snést. Naši hoši z toho dovedli udělat docela slušný kabaret.

Nejtěživěji na lidi působilo neustálé nebezpečí vyvážení na Sibiř. Kolik nocí lidé probděli strachy, že pro ně přijdou. Přicházeli totiž vždy v noci. Rodiny, které se dozvěděly, že se octly na seznamu, nebo alespoň tušily, že by tam mohly být, přespávaly u spolehlivých přátel a od jara mimo vesnici v obilí nebo v lese. Strach se zvýšil hlavně po únoru 1940, kdy bylo vyvezeno mnoho polských rodin, např. Rodina Pomorských a Witkowských. Witkowski zahynul v Katyni. V té době byla vyvezena také česká rodina Václava Lešnera. Rodina přežila, on zahynul. Vyvezli také židovskou rodinu Rivinových. V tomto případě to nestihli v noci, eskorta na koních ji doprovázela, až když šli školáci do školy.

Lidé žili v neustálém napětí a strachu. Každou chvíli se přesvědčovali, zda někdo neposlouchá pod oknem nebo za dveřmi. Téměř v každé rodině byly připraveny suchary a věci na cestu. Ať vypráví pan Alexandr Ducháček, jak byl donucen asistovat při jedné takové události: „V noci mě probudil tajemník „Rajkompartii“ /137/ Alexandr Ničiporenko, že půjdeme vysídlit dvě polské ženy s děckem. Jednalo se o šlechtičny Pomorské. Bydlely u Josefa Kozlíka (Pepička). Bylo to až na konci vesnice. Bydlel u něho také katolický farář Burzmiński. Když jsme zakleпали a hospodář nám otevřel, prvního jsme uviděli faráře. Byl vylekaný, krve by se v něm nadořezal. Uklidnil jsem ho, že nejdeme pro něho. Vešli jsme k těm ženám. Ničiporenko jim sdělil, že budou vysídleny „v oddal'onnyje kraja“ /138/ a že musí být za půl hodiny připraveny. Nastal nepopsatelný nárek a zmatek. Chuděry nevěděly, co si vzít dřív a zmateně pobíhaly sem tam. S Kozlíkem jsme jim pomáhali. Ničiporenko se mi vysmíval : „Vot kak sovětskij predsedatel' pomagajet panskim b'lad'am.“ /139/ Ohradil jsem se, že pomáhám jen nešťastným ženám.“

Tenkrát dal pan Kozlík těm ženám mimo jiné i mouku. Ničiporenko to blahosklonně dovolil. Podobně asistoval Václav Vrla při vyvážení rodiny Lešnerových. Dodnes na to nemůže zapomenout.

Kdo byl Alexandr Ničiporenko? Byl tajemníkem „Rajkoma KP(b)U“ /140/ v Turijsku. Byl to neúnavný a zároveň mazaný agitátor, který dovedl řečnit dvě hodiny i více. Organizoval nucené práce na výstavbě letiště v Lubitově, opevnění v Dolsku a všechna možná „zagotzerno“, „zagotles“, „zagotseno“ atd. /141/ Dovedl to všechno zorganizovat tak, aby se s potahem muselo jet, když bylo nejvíc práce na poli. Měl to vše dobře promyšlené. Znemožňoval zemědělské práce a pak rolníky kritizoval, že nestačí svá pole obdělávat, že kolektivně by to šlo lépe. Bohatší sedláky navíc trestal různými dodatečnými daněmi. Hospodáři byli nuceni prodávat hnací řemeny od mlátiček, jen aby zaplatili daně. Řemeny šly dobře na odbyt, byly z nich kvalitní podrážky. V získání peněz jim pomohl také Václav Kačerovský tím, že našel odbyt na chmelnicový drát.

Sovětské orgány, aby mohly občany lépe kontrolovat, zavedly systém „desjatychatnykov“ /142/. Ti měli za úkol lidi hlídat a také podle potřeby organizovat pracovní nasazení. Z této funkce se nejlépe vyvlékl Josef Ledvina (Baťa). Když ho vzali na zkoušku gramotnosti do „silrady“ a dali mu číst jména na portrétech, četl je tak šikovně, že nad ním mávli rukou a poslali ho domů jako negramotného. Za „desjatychatnyka“ vybrali také Antonína Pokrupu. Protože Ničiporenko neustále slídlil, tak si strejcové v neděli i s „desjatychatnykem“ vylezli na půdu, aby si mohli nerušeně popovídat. I tam je však vyčmuchar a hned jim rozdělil práci.

Nesmíme zapomenout ještě na jednu funkci, kterou Sověti zavedli. Byl to „selvykonavec“ /143/. Byli to čeští chlapečci okolo dvaceti let, kteří měli vždy čtyřicetihodinovou službu v „silradě“. Jejich povinností bylo roznášet po vesnici různé příkazy. Ti, kteří ještě žijí, si jistě vzpomenou, že nebylo lehké třeba ve dvě v noci jít budit hospodáře Štence, aby se šel zpovídat, kolik čeho má. Někteří z hochů to dělali šikovně a hospodáře, který měl jet třeba na stavbu letiště, upozornili, aby odjel na pole. V „silradě“ pak řekli, že dotyčný není doma.

Pomocí všech možných metod se Ničiporenkovi nakonec podařilo kolchoz založit. Podle ukrajinských pramenů to bylo v červenci 1940. Každý, kdo vstupoval do kolchozu, psal „zajavu“ /144/, že dobrovolně žádá o přijetí. Je jasné, že hospodáři, kterým hrozilo vysídlení na Sibiř, o přijetí do kolchozu přímo prosili. Ti chudší, a hlavně ti, kterým bylo v důsledku scelování pozemků pole vyměněno, se tvrdě bránili. Dlouho měli sousedé legraci z toho, jak sousedka Karolína Ledvinová („Otokárka“) Ničiporenka převezla. Když jí, tehdy již vdově, vyměnili pole, pochopitelně s tím nesouhlasila. Brzy ráno, jak se říkalo „dodne“, s nejmladším synem Láďou zapráhli a jeli na své původní pole sít. Když k nim přiběhl Ničiporenko, už byli téměř hotoví. Ten prý úplně šlel, běhal sem a tam s rukama nad hlavou, ale nebylo mu to nic platné. Co si také mohl vzít na vdově. Bylo jí tehdy už 55 let a syn Láďa byl nezletilý.

Dalším činem, který Češi těžce nesli, byl zábor Lidového domu. Byl postaven z darů a výtěžků ze zábav a divadel a teď si jej zabral komsomol, ve kterém žádní Češi nebyli. Otcové a dědové tehdejších komsomolců si za celou dobu nedovedli nic podobného vybudovat a teď se v českém roztahovali.

I když to sovětské zřízení mělo pro nás tolik záporů, je potřeba objektivně říci, že sovětské učitelé měli daleko lepší přístup k žákům než většina polských. Dovedli se nám věnovat bez jakékoliv nadřazenosti. Nebylo to s námi lehké. Kolikpak z nás znalo azbuku? Přejít na ni byl velice obtížný. Vzpomínáme, jak trpělivě nám ukrajinštinu vysvětlovala Olha Pidhirská, ruštinu Dunička (Bejla) Kahanová, Fedenko, Derlemenko a jiní. Polští učitelé, kteří ve škole zůstali, byli také dobří, třeba paní Siekierská, tehdy oslovovaná Marija Kazimírovna. Po celou dobu „prvních Sovětů“ zůstal ředitelem Wilhelm Skomorowski. Byl to dobrý člověk. V sovětské škole se nevyučovalo náboženství. „Vojenruk“ /149/ Těšinskij chodil v neděli na kontroly do cerkve a do kostelů, zda tam není někdo ze žáků. Podle toho pak v pondělí zkoušel. Běda tomu, kdo neuměl a předtím byl v kostele. Byl to velký rozdíl od předválečné doby, kdy bylo v kupičovské škole čtvero náboženství. Ve škole se potkávali báťuška Vasyl Zakidalskyj, katolický kněz Bonawentura Burzmiński, evangelický kazatel Jan Jelínek a židovský učitel náboženství David (Duvid) Scheucher.

Zima roku 1939 - 40 byla velice studená. Vyučování ve škole bylo přerušeno, protože nebylo čím topit. Venku běhalo mnoho opuštěných psů a mnoho jich bylo vzteklých. Velmi často vybíhali sousedé s vidlemi, aby je zlikvidovali.

Tu zimu se odehrával také jeden válečný konflikt na severu. Byla to sovětsko-finská válka. Vypukla 30. listopadu a teprve za tři měsíce, 1. března se Rudé armádě podařilo prolomit Mannerheimovu linii a 12. března válka skončila.

Mezi Sovětským svazem a Německem však stále kvetlo „nerozborné přátelství“. Sovětské noviny byly plné německých úspěchů. Tehdy Německu vzdorovala již jen Anglie. Lidé, kteří se dostali do příhraničních měst, vyprávěli, kolik „šalónů“ /146/ obilí a jiného zboží jde od Sovětů do Německa. Ve škole nepadlo ani jediné protiněmecké slovo. Pomalu to vypadalo, jako by Hitler byl ochráncem všech národů a mír s ním byl uzavřen navěky. To by znamenalo i trvalý pobyt Sovětů v Kupačově. Ukrajinské báby však prorokovaly něco jiného. Až prý „kartopla píše z země, to komuna píše v zemi“ /147/.

Jak sovětská „vlast“ přituhovala, stále více Ukrajinců střízlivělo a místo zpívání písní o Stalinovi začali recitovat: „Sydyť baba na radni, ta ščitaje trudodni, ni korovy, ni svini, tiľky Stalin na stini.“ /148/ Stále více říkali: „Ta ce toj samyj pan, tiľky ščo henša šapka.“ /149/ Začala se šířit šeptanda o samostatné Ukrajině pod patronací Velkoněmecké říše. Na jednom mítinku však Ničiporenko prohlásil, že „ně mozet byť nikakoj samostijnoj Ukrainy, mozet byť liš sovětskaja Ukraina“ /150/. V té době došlo ve sviňárském lese k přestřelce mezi NKVD a skupinou ukrajinských nacionalistů. Jeden z té skupiny byl zabit. Přivezli ho do Kupačova a zmrzlého pohřbili do zmrzlé země na polském hřbitově.

Za „prvních Sovětů“ narukovalo do Rudé armády i několik českých hochů. V roce 1940 narukoval Jaroslav Žitný a další byli povoláni v květnu 1941. Byli to Josef Bajer, Josef Hálek, Ladislav Jankovec, Jaroslav Kučera, Josef Kytľ, Josef Regner a Jaroslav Vocásek. Z nich padli, či spíše „propali bez věsti“ /151/ Josef Bajer, Josef Hálek a Josef Regner. Brzy po přepadení Německem se domů vrátil Ladislav Jankovec a Jaroslav Vocásek.

Jaroslav Vocásek jako syn zámožnějšího hospodáře narukoval ke „strojotdělu“ /152/, který byl jakýmsi trestním útvarem. Když vypukla válka, útvar rozdělili. Ty důvěryhodnější ozbrojili a ostatním dali najevo, že jsou určeni k likvidaci. Při ústupu je hnali na východ. Při bombardování a nastalém zmatku se Jaroušovi podařilo zmizet spolu s Tomášem Velgatem, Polákem z Osiečnika. Velgat se později stal příslušníkem Armii Krajowej a statečně bránil Kupačov proti banderovcům. Jaroslav Vocásek narukoval do československé armády a byl osobním strážcem gen. Satorieho. Dnes je Tomáš Velgat v Kanadě a je členem Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel.. Jaroslav Žitný se zúčastnil ústupových bojů Rudé armády a bitvy u Stalingradu. Válku skončil jako československý voják.

Jaroslav Kučera a Josef Kytľ se dostali s polskou armádou generála Anderse do Palestiny. Jaroslav Kučera bojoval u Monte Casina a po válce se do ČSR nevrátil. Josef Kytľ v Palestině přešel k československé jednotce podplukovníka Klapálka. Po invazi se s československou obrněnou brigádou zúčastnil obléhání Dunkerque. Po válce se vrátil do ČSR.

Za „prvních Sovětů“ přišli nešťastnou náhodou o život dva sousedé, Otokar Ledvina a Václav Selinger. Soused Ledvina spadl s fůry a na následky zranění zemřel. Soused Selinger podlehl zranění, které mu způsobil vzepjatý kůň, když zlomil oj a vrazil mu ji do prsou.

Návštěva z Československa

Život v Kupačově se za „prvních Sovětů“ nevyvíjel příliš radostně. Přesto se stala jedna událost, která přinesla do Kupačova trochu radosti a povzbuzení.

Když po prvním září 1939 došlo k tak velkým přesunům obyvatelstva, Josef Ledvina (Baťa) potkal v Kovelu skupinu utečenců z Československa. Byli mezi nimi letci, vojáci i civilisté. Celou skupinu vedl poručík Miloslav Štěpánek. Josef Ledvina, člověk zapálený pro českou věc, je přivedl do Kupačova. Kromě poručíka Štěpánka byl ve skupině Lubomír Volka, četař aspirant Václav Jelínek, desátník Jaroslav Vyhnis, Alois Stoček, Robert Procházka, Václav Nykl, slovenský voják

Rudolf Valientka, Karel Hrkal, dělník, který se dobrovolně přihlásil do Německa na práci a okamžitě přeběhl do Polska, a Artur Steinhauser, pražský Žid. Byli to vesměs mladí lidé, zapálení pro boj za vlast. Kdysi byli nadšeni Sovětským svazem, ale po jeho poznání rychle vystřízlivěli.

Každý z těchto lidí měl nějaké řemeslo a kromě toho vynikal ještě v jiné činnosti. V Kupičově dali hned dohromady kabaretní skupinu a v sále na Rynku uspořádali slavnostní večer. Štěpánek koncertoval na housle, Volka sršel vtípem a téměř všichni zpívali. Mysleli si, že jsou ve slovanské zemi, a tak zazpívali také „Hej Slované...“ a byl z toho malér. Místní orgány jim vytýkaly, že dělají národnostní rozdíly. Jak vyprávěli účastníci, byl to nádherný večer, plný smíchu i slz. Dovedete si představit, jak bylo našim maminkám, když poprvé slyšely písničku „Maminko, mámo...“? Kolik měly tehdy pochopení pro ty české kluky, kteří šli bojovat do ciziny za vlast. Vždyť nikdo z nich nevěděl, zda tu svou maminku ještě uvidí. Byly to hezké chvíle, když Kupičovem znělo „Stuhu československou...“, „Bříza zelená“, „U našich kasáren“, „Vám, letci, vám...“, „Travička zelená“ a mnoho jiných. Čeští hoši samozřejmě přivezli také písničky Jaroslava Ježka, Voskovce a Wericha, ale nejvíce nám všem přirostla k srdci „Ta naše písnička česká“.

Byli ubytováni v jednotlivých rodinách a nikoho ani nenapadlo, že by to mohlo být jinak. Několik kupičovských hochů se dalo dohromady, Josef Mikolášek zapráhl a udělali sbírku obilí a peněz na pomoc našim hostům. Sbírkou byla na tehdejší poměry bohatá, i když ne všichni jí byli nakloněni.

V té době, kdy byli letci v Kupičově, pracovala tam také německá komise pro přesídlení Němců do Německa. Letci jako českoslovenští občané měli nařizeno moc se jim neukazovat a do řeči se s nimi vůbec nedávat. Bylo to v zájmu sovětsko-německého paktu o přátelství.

I sebekrásnější chvíle však mají svůj konec, a tak jednoho dne skončil také pobyt letců v Kupičově. Odjeli do Kvasilova, kde byla skupina podplukovníka Lišky, pozdějšího generála. Z kupičovských hochů s nimi odjeli Josef Židlický a Jaroslav Kytla, a druhý den také Josef Vrla. Není pravda, že mužů odjelo mnohem víc, jak se uvádí v některých dílech. Po prvním odjezdu se naši hoši ještě jednou vrátili, ale pak už od nich přicházely jen dopisy ze Suzdal a Ivanovské oblasti. Chystali se na Západ, ale sovětské úřady Volyňským nedovolili opustit Sovětský svaz. Odjeli tedy pouze Čechoslováci, a ještě než odjeli, podařilo se některým navázat spojení s domovem, třeba Aloisu Stočkovi přes Tošnerovy. Bitvy o Anglii se nezúčastnili. O jejich osudech se lze dočíst i v literatuře, např. to, že Alois Stoček byl v roce 1944 sestřelen u Norska .

Za svého pobytu v Kupičově Miloš Štěpánek vyučoval hře na housle, i když sám měl poškozený sluch. Při bombardování letiště v Deblině utrpěl kontuzi. Václav Jelínek zase vyučoval češtině. Věrnými přáteli Kupičováků zůstali Miloš Štěpánek a Lubomír Volka. Nikdy nezapomněli zdůraznit, jak jim Kupičov pomohl.

Kromě těchto letců byl v Kupičově ještě interbrigadista kpt. Miloš Brožík, který s tímto československým odbojem nechtěl mít nic společného, Bohuslav Mokroš a Horáček, který byl odhalen jako německý špión. Dále tam byla rodina Fišerových z Českého Těšína a rodina československého honorárního konzula z Krakova, pana Františka Veselého. Českoslovenští hosté bydleli v těchto rodinách: Miloš Brožík u Bohuslava Mokrého a Miloslavy Veltruské, Horáček u Marie Přišovské, Karel Hrkal u Jaroslava Kytla a Václava Houžvice, Václav Jelínek u Jaroslava Šulce, Bohuslav Mokroš u Františka Tošnera, Václav Nykl u Antonína Krymla, Robert Procházka u Václava Vrly a Jaroslava Tošnera, Artur Steinhauser u Jaroslava Šulce, Alois Stoček u Josefa Tošnera, Miloš Štěpánek u Jaroslava Ledviny, Rudolf Valientka u Josefa Mokrého (u cerkve), Lubomír Volka u Františka Chvalovského, Jaroslav Vyhnis u Václava Zápotockého a František Veselý s rodinou u Jana Jelínka.

Za Němců

Psal se rok 1941 a stále ještě se propagovalo přátelství s Německem. Brzy však došlo na „prorocství“ ukrajinských bab o bramborách a komunismu. Stalo se to 22.června. A zase tu byla válka.

Hned tu neděli odpoledne Ničiporenko svolal mítink a na něm prohlásil: „Eto budět vojna, kakoj mir ně vidal, pojďot železo na železo.“ /153/ Byl to jeho poslední projev. Měl pravdu, že šlo železo na železo, ale také hodně lidí muselo padnout. Byli jsme svědky toho, že Rudá armáda místo „gromit' vruga na vražej zeme“/154/, jak se zpívalo, panicky ustupovala a za ní se Ukrajinou hnala armáda nemilosrdných hrdlořezů. Hned v pondělí jsme se přesvědčili o síle „stalinských sokolů“. Jedno německé letadlo jich sestřelilo pět.

Na tu dobu vzpomíná pan Jan Jelínek takto: „V těchto dnech jsem byl zrovna mimo domov, v české obci Mirostíně u Zdobunova. Těžce jsem se dostával přes frontu zpět domů, bylo to 150 km. Silnice Rovno-Luck byla plná rozbitých sovětských tanků a obrněných vozů a na nich spousta mrtvých rudoarmějců. Bylo to hrozné pohřebiště sovětské bojové techniky a nešťastných vojáků. Během necelého týdne obsadili Němci rychlým tempem západní Ukrajinu a hrnuli se do hloubi Sovětského svazu. Při ústupu vykonaly sovětské příslušnice NKVD zkázu na věznicích v Lucku. Postřílely je ze strojních pušek, jen málokdo se zachránil. Mezi zachráněnými byl majitel pivovaru v Lucku, kpt. Malinský, který nám to vyprávěl. Mnozí, především rolníci a obchodníci, se radovali, že nemusí mít strach z vyvezení na Sibiř a že mají pokoj od kolchozů.

Co my, česká menšina na Volyni? Na jedné straně jsme byli .rádi, že bolševici odtáhli, Ukrajinci říkali: „Chaj hirše, aby hynše.“ /155/ Na druhé straně zase ti, kteří okupovali naši „starou vlast“, nyní byli zde. Bylo to z louže do bláta. Byl sice kousek naděje na lepší život, ale morálně to byli naši nepřátelé. K nám se chovali Němci slušněji než bolševická vláda, nepletli se do našich záležitostí. Nepřátelští byli jedině vůči Židům a trochu méně vůči Polákům. Mohlo se jezdit do okresního města i do jiných míst, ale vlakem se nesmělo, vlaky obsadili Němci a německá armáda.

Ukrajinci se těšili přízni Němců a sloužili jim. Němci jim slíbili svobodnou Ukrajinu a Ukrajinci se cítili pány situace. My jsme neměli k Ukrajincům důvěru. Jak Němci, tak i oni nenáviděli Židy. Židům zvonila hrana. Ukrajinou zněla hymna „Šče nevmerla Ukrajina“ /156/. Němci obsadili města a městečka, zvláště podél státních silnic a železnice. Ostatní území měla v rukou ukrajinská milice. Ukrajina měla i svou měnu, tzv. karbovance.

Ukrajinská milice měla ve své moci všechno, byli to páni nad životem a smrtí. Jednou jsem šel Varšavskou ulicí, jde proti mně ukrajinský milicionář, ukazuje mi nůž od krve a říká: „Tím jsem zabil čtrnáct Židů.“ Při těch slovech mi šel mráz po zádech.

Poláci se také chvěli hrůzou před krutostí Ukrajinců. Když jsem studoval dějiny západní Ukrajiny, zjistil jsem, že během několika staletí tam neustále přecházela vláda z ruky do ruky. Kdysi celé území až k Lucku patřilo Litvě, pak Rusům, Tatarům, Polákům, Ukrajincům (Bohdan Chmelnický), pak zase Rusům a po nich Polákům. Svého času i Turci se sem dostali. Krev se lila potoky, vraždilo se po tisících. Mnohokrát bylo toto území bez vlády. Nyní dostali díky Němcům vládu do rukou Ukrajinci, aby hlídali Židy, Poláky, a také nás. Ukrajinci Židy nenáviděli, neboť oni ve svých obchodech rádi šidili negramotné, a mezi staršími Ukrajinci bylo takových mnoho. Vzpomínám, jak dovedli od Ukrajinců kupovat lacino obilí a jak draho jim prodávali ošacení. Ukrajinci si to pamatovali a teď měli možnost se mstít. My zase víme, že mstít se, zabíjet a vraždit není humánní. Je možno porazit nepřítele morálně, pak není tolik nenávisti.“

Většina obyvatelstva v okolních ukrajinských vesnicích i v ukrajinském Kupičově se nemohla dočkat příchodu nových osvoboditelů. Hned bylo strháno vše rudé, vyházeny knihy z knihovny, třebaže většina z nich byla díla světových klasiků. Jak se v této situaci měl zachovat český Kupičov, ten ostrůvek v cizím moři? Rozhodnutí starších bylo do ničeho se nemíchat. Jistě všichni, kdo si pamatují příchod Němců, vědí, jak byli na západní Ukrajině vřele vítáni. Zástupy lidí je vítali i s hudbou. Něco podobného chtěli zorganizovat také v Kupičově. Kapelník Josef Židlický však tehdy prohlásil, že on Němcům hrát nebude. Obešlo se to tedy bez kapely.

Němci už byli v Tuličově. V Kupičově je čekal houf lidí na konci varšavské ulice, mezi Kremlovými a Kubešovými. Velké nadšení bylo mezi místním obyvatelstvem a velká rozpačitost mezi Čechy. I když končila éra mítinků, „kultsborů“, různých „zahotovok“ a vyvážení na Sibiř podle seznamu, který se našel v „silradě“, nebyl žádný důvod k oslavám. Přicházel totiž nepřítel „staré vlasti“. I když v Kupičově nebyl Sokol, sokolské pochody přirostly k srdci všem. Slova o

tom, že Čechie vyorává naše dávná práva, která zakopali Němci, až příliš povznášela českého ducha. Němce jsme si nedovedli představit jinak než jako nepřátele. Teď byli zde. A byla zde tedy i otázka, jak s nimi žít a přežít a dočkat se vítězného konce, o kterém nikdo nepochyboval. Cesty se musely teprve hledat.

V obcích se organizovala nová ukrajinská samospráva pod německou patronací. Byly utvořeny „silski rady“ /157/. „Holovou“ nebo „solysem“ byl Martin Miščuk, Čechy zastupoval Bohuslav Kučera. Z mladých ukrajinských hochů byla vytvořena pomocná policie. V Kupičově měla sídlo ve zděném domě Václava Mokrého (němého) v ulici Ks. Grassa. Velitelem byl jistý Šaranovič. Velitelem Kovelu a kovelského okresu byl Fedor Šabatura. Tato pomocná policie (někde se uvádí milice) byla označena modro-žlutou páskou na rukávě a měla za úkol udržovat pořádek a kázeň na okupovaných územích podle německých zákonů.

První, kdo se stal terčem perzekuce, byli Židé. Byli něčím druhořadým, jen těžko trpěným. Když bylo po prázdninách zahájeno školní vyučování, židovští učitelé i žáci byli ze školy vyloučeni. Ředitelem už nebyl Wilhelm Skomorowski, ale Mykola Ševčuk z Dažvy. Patříčné vzdělání měl, byl dobrým hudebníkem, ale hlavně velkým ukrajinským vlastencem. Čítával žákům z ukrajinských knih s vlasteneckou tematikou o bojích s Tatary nebo Poláky, např. „Zachar Berkut“, „V zapali borotby“ nebo „Pid žovtymy vodamy“ a jiné /158/. Jeho žena byla také učitelka.

Za německé okupace začala škola jako sedmitřídka, ale po čase byla povolena pouze čtyřtřídka. Starší děti byly tedy bez možnosti dalšího vzdělávání. Rodiče to těžce nesli a snažili se zařídit vyučování mimo školu. Kromě jiných předmětů se po domech vyučovalo němčině. Vzhledem k tomu, že němčině vyučovaly Židovky, paní Rosenfeldová a dcera Icka Bobera (Icka „Srulovýho“), bylo to dosti nebezpečné. Němčinu učil také farář Burzmiński.

Jakmile přišli Němci, nebylo kde semlít mouku, ačkoli v Kupičově byly dva mlýny. Němci totiž mlýny uzavřeli do té doby, dokud nebudou splněny dodávka. Naši krajané si ovšem dovedli poradit i v této situaci. Jako houby po dešti se začaly objevovat tzv. „žorny“. Byly to vlastně malé mlýnky o dvou kamenech, jeden byl pevný a druhý se otáčel. Z takto semleté mouky však byly buchty nejen tmavé, ale sem tam i s pískem. Proto se začaly dělat „kameny“ dřevěné. Byly z tvrdého dřeva a v nich byly natlučené zuby z pily. Němci se snažili zlikvidovat i toto zařízení, ale nedařilo se jim to. Kupičov pro ně měl jednu velkou nevýhodu, nikdo tam nic neviděl a nic neslyšel. Již malé děti byly za války vedené k tomu, že když vidí někoho neznámého, mají se dívat jinam.

Za Sovětů toho bylo v obchodech málo, ale teď nebyl obchod žádný, hlavně ne oficiální. Vše bylo v rukou překupníků, hlavně železničářů a německých vojáků. Peníze neměly téměř žádnou cenu, i když byly dvojí - německé marky a ukrajinské karbovance. Velice dobrým platidlem však byla „samohonka“ /159/. Protože měla tak velkou hodnotu, začalo pálení ve velkém. Když se šlo v pozdních večerních hodinách Kupičovem, bylo vidět, jak z mnoha komínů stoupá slabý kouř. Slabý proto, že při větším přiložení by to mohlo vybuchnout. Kdo se u takového domu zastavil, mohl slyšet charakteristické bubláni. Ukrajinská policie sice slídila po obci, ale nestalo se, že by za tuto činnost byl někdo pokutován nebo zatčen. Vyprávělo se, že v jedné ukrajinské vesnici udělali kontrolu Němci, a nejenže všechno rozstříleli, ale lidi namočili do „bráhy“ /160/. Když však na pálení přišla ukrajinská policie, stačilo pořádné výkupné.

S tím pálením to nebylo jednoduché nejen kvůli kontrolám, ale i z bezpečnostních důvodů. O něco víc se přiložilo a „bída byla hotová“. Jednou přišel jeden strejc navštívit švagra. Když ho neviděl v místnosti, ptal se sestry: „Marjanko, kdepak máš Jaroslava?“ „Jó, Josefe, to já nevím, někam vedeš.“ Ještě chvíli si povídali, pak Marjánka vyšla ven, ale za chvíli přiběhla s nářkem: „Pépo, prosím tě, pod' se tam podívat, vono to Jaroušovi bouchlo!“ Když přiběhli do kůlničky, „bráha“ byla na stropě a Jarouš v koutku, našťastí neopařen.

„Samohonka“ způsobovala i smrtelné nehody. V jedné rodině byly velké přípravy na svatbu. Ukrajinský policista Jurko, známý kruťas, si měl brát schovanku Petra Biruka. Pro „samohonku“ do rodné vsi ho vezl Čech Josef Čurda. Byl velký mráz. Jurko se jednak loučil se svobodou, a jednak pil proto, že mu byla zima. Na zpáteční cestě se zavrtil do slámy a řekl Čurdovi, aby ho před

Kupičovem vzbudil. Bohužel, buzení bylo marné, Jurko byl už studený. Bylo také nebezpečné kupovat „samohonku“ od neznámých lidí. Stalo se, že v ní byl přimíchán louh sodný.

Život v té době byl neustále plný nebezpečí. Do Kovelu se sice mohlo jet kdykoliv, ale projet tak, aby se nevzbudila pozornost německých stráží, nebylo lehké. Někdy se to dělalo tak, že na vůz se dala peřina a pod ní ležel „nemocný“. Od takového povozu šly stráže raději dál, zvláště když se řeklo, že je to tyfus. Takto to líčí pan Jan Jelínek: „Když jsem vezl do Kovelu do ghetta vůz potravin jednomu kupičovskému Židovi (brambory, mouku, kroupy, slaninu a jiné), na kraji města stál voják, křikl „Halt“ a ptal se, co vezeme. Řekl jsem, že kontingent. Němec to spolkl a já jsem šťastně dovezl potraviny až do ghetta. Také mi vyprávěli Kupičovští, že vezli na prodej nějakou drubež a jiné věci. Když je zastavila německá „varta“, řekli, že to vezou „dem Pfarrer“ (faráři), a tak je Němec nechal na pokoji.

Osud Židů

Život za Němců byl pro kupičovské Čechy plný problémů, ale měli alespoň osobní svobodu. Mnohem a mnohem hůře na tom byli židovští spoluobčané. Němci a jejich přísluhovači v ukrajinské policii je pronásledovali a deptali, jak to jen dovede krutý nepřítel. Židé byli vyřazení z normálního života, museli chodit označení a běda, kdyby byl někdo přistižen při shánění potravin. Z čeho ale měli žít, když byli zbaveni všeho, co jim zajišťovalo obživu? Trochu snazší to měli ti, kteří chodili pracovat do Tuličova, na velkostatek polského šlechtice Dobrowolského. Tam chápali jejich utrpení a zacházeli s nimi lidsky. Tak o tom vyprávěla „Janklovka“, manželka Jankla Langer a Šulim Silberfarb.

O co těžší by byly poslední chvíle této židovské komunity, kdyby nežila zrovna v tom našem „městečku mezi lesy, českém Kupičově“, kde se tolik věnovali lidem nešťastným a pronásledovaným. Češi rychle zapomněli na urážlivé výroky některých Židů, které měli po příchodu Sovětů. Češi je kromě nevinných legráček nikdy neuráželi. Proto našim lidem bylo proti srsti, když tehdy některý vybafl, že „už bylo dost toho vašeho poroučení, teď budeme vládnout my“. Stalo se, že Duvid Bren měl s koňmi službu u požární zbrojnice. Koně vedl napojit k Miloslavu Šulcovi. Viděl, že je žlab plný vody, a tak koně klidně napojil, ale novou vodu ze studně nenavázil. Když Šulc přijel z pole, musel to udělat sám. Když to dotyčnému vyčítal, ten mu odpověděl: „Teď to tak bude pořád, my budeme napájet a vy budete vážit.“ Šulc na to raději nic neřekl. Asi nechtěl slyšet něco o „bílých medvědech“. Na to všechno se rychle zapomnělo a těm ubohým lidem se pomáhalo, jak jen to bylo možné.

V té době často přijížděli do Kupičova různí němečtí mocipáni v čele se „Sonderführerem“ /161/ a Židy doslova ždímalí. Židé byli velice opatrní a cenné věci měli schované u sousedů a dobrých známých. To velice zajímalo ukrajinskou policii a snažila se tyto spoje odhalit. Při jedné razii došlo k tomu, že u sousedky Urbanové objevili více galošů, „deščuvek“ a „sněhovců“ /162/. Možná, že jich ani tolik nebylo, když v domě byly dvě ženy. Žida, který u nich byl na bytě, vzali k výslechu, nemilosrdně ho zbili, ale nakonec ho pustili. Zabavené věci na prosbu veterináře Mačejeva vrátili, ale zdaleka ne všechny. Teror proti Židům se stupňoval, až vyvrcholil v srpnu 1942.

Bylo to začátkem srpna 1942, byla zrovna sobota, když do Kupičova přijel větší počet Němců a jejich ukrajinských pomahačů. Lidé tušili, že se bude dít něco hrozného, ale že to bude taková hrůza, na to nepomyslel nikdo. Hned v sobotu byla obec obklíčena a nikdo z Židů ji nesměl opustit. Někteří bláhově doufali že uprosí stráže, aby je pustily, ale bylo to marné. Hlavní zásah však začal časně ráno v neděli. Němci spolu s ukrajinskou policií vyháněli židovské obyvatele z jejich domovů a soustřeďovali je na školním hřišti. Bylo strašné se na to dívat a slyšet ten nárek a štěkavé povely Němců: „Los, los, du judische sau Hund“. /163/ Starci a nemocní byli popoháněni holemi. Velkou „módou“ byla jízda na kole a popohánění starého Žida jeho vlastní holí. Do Kupičova byli svezeni Židé i z okolních ukrajinských vsí. Pak byl celý houf těchto nešťastníků seřazen a hnán do městečka Ozerany, které bylo od Kupičova vzdáleno asi 8 km a kde žili převážně Židé. Tam bylo zřízeno provizorní ghetto. Podmínky v něm byly hrozné. Hlad byl nesnesitelný.

Ve snaze zbavit se židovského obyvatelstva, Němci a jejich pomahači založili v ghettu oheň a svedli to na Židy. To byl jeden z hlavních důvodů, který posloužil Němcům, aby 24. srpna 1942 postříleli všechny Židy, kteří byli v ghettu. Tato hromadná vražda se konala u ukrajinské obce Sušibaba ve starých pískovnách. Podle některých zpráv se lidé museli vysvléci, lehnout si do jámy a pak byli postříleni ranami do týla. Jiní tvrdí, že je stříleli z kulometů. Také zprávy o počtu zavražděných se různí. Bylo jich pravděpodobně 700-800. Lidé, kteří potom viděli tu hromadu mrtvol, říkali, že to vypadalo, jako by ti lidé ještě dýchali. Tak se ta hromada mrtvol pohybovala. Byl to prý strašný pohled. Zdálo se, že ti mrtví tam dole žalují nebi za zločin na nich spáchaný. Hromadný hrob byl zasypán jen ledabyle, a tak již následující dny prosakovala na povrch krev a šířil se strašný zápach. Na rozkaz ukrajinských pochopů museli mladí čeští chlapi hrob několikrát znovu zasypávat. Dodnes na to nemohou zapomenout.

Přes velká bezpečnostní opatření ze strany Němců, a hlavně jejich místních pomahačů, přece jen se podařilo některým Židům utéci. Mnoho ji však bylo na útěku dopadeno. Přispěli k tomu hlavně místní Ukrajinci za slib, že dostanou věci po dopadené osobě. Tak byla například dopadena rodina obchodníka Bargmana (Bartmana). Bylo to celkem pět osob: starý pán s paní, jejich adoptivní dcera s manželem a dcerkou. Objevili je v sobotu a přes vesnici je vedli zrovna v době, kdy Češi dělali sobotní úklid. Mnoho lidí tedy bylo venku, protože bylo zvykem dělat sobotní úklid i před domy. Byl to strašný pohled na ty ubožáky a jejich krvelačné strážce. Češi se bohužel mohli jen soucitně dívat. Pan Bargman pronesl několikrát větu: „Proščajte dobryje ľudi Čechi.“ /164/ Byl jeden z mála, který neuměl česky. Celá rodina musela prožít hrozné utrpení. Jejich mučitelé se chtěli dozvědět, s kterými Čechy je pan Bargman ve spojení a u koho má schované věci. Ačkoli ho mlátili tak, že mu vyrazili oko, tento statečný člověk nic neprozradil. K večeru celou rodinu odvezli do bývalé cihelny Zápotockého a tam je postříleli. Do pěti osob prý vypálili 16-19 ran. V tu dobu nedaleko cihelny páslo několik hospodářů koně. Když se vrátili, vyprávěli o hrozném nářku mučených. V první chvíli vlastně ani mluvit nemohli, tak byli touto událostí šokováni.

I když lidem hrozil za pomoc Židům trest smrti, stejně těmto nešťastníkům pomáhali. Někteří kupičovští Židé, kteří přežili masakr v Sušibabě tím, že se jim včas podařilo utéci, se ukrývali v litvnském lese. V noci chodili do českých rodin prosit o potraviny a šatstvo. Nenašel se jediný Čech, který by tuto pomoc odmítl, nebo je prozradil.

Václav Mašek z Tuličova ukrýval rodinu Moška Schwarze. Moško byl velice šikovný a nadaný člověk. Byl to obchodník. Když se oženil, přestěhoval se do Kovelu. V roce 1942, když vrcholilo pronásledování Židů, domluvil se s Václavem Maškem o ukrytí celé své rodiny. Maškovi bydleli na samotě, a tak se zdálo, že zde žádné nebezpečí nehrozí. Úkryt připravili ve stodole a celá rodina se tam nastěhovala. Vše probíhalo hladce. Schwarz byl na tehdejší dobu dosti zámožný a měl hodně cenných věcí. Ty však zůstaly v jeho bytě v Kovelu. Chtěl se Maškovi nějak odvděčit, a tak mu navrhl, aby si z bytu odvezl cenné hodiny. To se však stalo celé rodině osudným. Lidem, kterým Moško byt pronajal, se nelíbilo, že mají hodiny odevzdat, a ohlásili to ukrajinské policii. Ta Maška sledovala, obklíčila jeho usedlost a ve stodole Schwarzovy objevila. Vyvlekla je ven a Moško musel pod okny Maškovy kuchyně vykopat jámu. Všichni se museli svléci, lehnout si do jámy a tam je postříleli. Hned na místě se vrazi podělili o jejich věci. Mašek musel hrob zaházet a pak ho policie odvezla na stanici do Kupičova. Vypadalo to, že také přijde o život. Surově ho zmlátili a před zastřelením ho, prý zachránil dobrý ukrajinský soused Jovko. Na jeho radu Maškovi vrahy podplatili spoustou mouky, slaniny, a hlavně „samohonky“. Mašek tedy přežil a později bojoval jako voják Svobodovy armády.

Každá pomoc však nekončila nezdarem. Následující případ skončil více než dobře. Blízko obce Sušibaba měl Čech Václav Houžvic vodní mlýn. Byla to rodina, která se snažila žít skutečně křesťanským životem, a tak u nich nešťastníci vždy našli útočiště. V době vyvražďování Židů se Houžvicův mlýn stal útočištěm a přestupní stanicí při útěku Židů do okolních hlubokých lesů. Ukrývala se tam také jedna rodina z Ozeran. Když mlýn začal být středem pozornosti, rodina musela odejít jinam. Otec Moško, syn řezníka Falka z Ozeran, přinesl Houžvicovi pytlík zlata, prý asi 2 kg, a chtěl mu jej dát za jeho pomoc. Houžvic ale odmítl s tím, že je to od Moška laskavé, ale

ať si zlato nechá na horší časy, on že mu nepomáhal z touhy po odměně, ale z křesťanské lásky. Rozloučili se a čas běžel dál. Houžvicovi byli svědky mnoha událostí spojených s bojem za Ukrajinu čistou jako „šklanka vody“ /165/, který byl tak krutý, že proti používaným druhům zabíjení byla kulka milosrdná. O tom je však jiná kapitola.

Když se v roce 1944 blížila fronta, Houžvicova dcera Anička s kamarádkou vyprovázely své chlapce, kteří byli příslušníky 27. volyňské divize pěchoty Armii Krajowej /166/ odcházející v té době na západ. Vojáci dali děvčatům pušku a fotoaparát. Ta věci ukryla na voze do slámy. Mezitím se již přiblížily oddíly Rudé armády a sovětsí vojáci dívky zadrželi. Když objevili pušku a fotoaparát, zatkli je jako špiónky. Dopravili je do Houžvicova mlýna, kde úřadovala sovětská vojenská rozvědka. Rodiče však nesměli s dcerou ani promluvit. Vojáci jim jen sdělili, že obě děvčata dopraví do věznice v Lucku, a dovolili jim připravit nějaké suchary a prádlo. V této tragické situaci, kdy všichni plakali a naříkali, se ve mlýně najednou objevil Mořko. Zářil štěstím, že s rodinou přežil. Byl velmi udiven, že lidé, kteří mu tak nezištně pomohli, se neradují s ním a zeptal se, co se stalo. Když mu to pověděli, šel okamžitě za velitelem s otázkou, jak je možné, že zatkli dceru člověka, který jemu a mnoha jiným tolik pomohl. Velitel se ho však zeptal: „A skoľko zolota ty dal jemu?“ /167/ Mořko mu tedy vyprávěl svůj příběh a tím zachránil Aničku od „Gulagu“ /168/, a možná i od smrti.

Totální nasazení

Za německé okupace byla neustálá hrozba nasazení na nucené práce do Německa. V Kupičově to začalo hned v lednu 1942. Jako jediná z děvčat musela jet, a nebylo jí pomoci, Anna Kafková, narozená 26.12.1920. Byla odvezena do Vídně 21.1.1942 a domů se vrátila až 26.10.1945. Po skončení války si ji totiž vzali Sověti do vojenské nemocnice jako ošetřovatelku. Transportem, do kterého byla zařazena, měl jet také Vladimír Urban, Jaroslav Mezenský a Václav Horáček. Těm třem se však podařilo utéci. Z Kupičova byli na nucených pracích v Německu také Josef Mezenský, Jaroslav Šnidl, Jaroslav Jankovec, Josef Novotný a Josef Procházka. Josef Novotný pravděpodobně zahynul a Josefa Procházku odvezli Britové do Anglie. Jeho sestra Libuše Zárubová s ním měla spojení do roku 1952. Před totálním nasazením do Německa byli zásluhou faráře Jelínka zachráněni Vratislav Baloun a sestry Mezenské z Černilova.

Zvláštní případ představoval Jaroslav Žitný (Jájínek). Byl duševně chorý, prý z nešťastné lásky. Chodil vždy perfektně oblečený, v černém obleku a v klobouku. V roce 1943 se najednou ztratil. Později vyprávěli krajané z Ivanič, že se objevil u nich. Na hranicích prý říkal německým pohraničnickům, aby zahodili kvéry a šli s ním do Čech. Domů se vrátil až po válce. V prvních měsících byl úplně normální. Vyprávěl, za jak těžkých podmínek odklízěl trosky v Berlíně. Po čase se jeho nemoc obnovila a začal si žít zase jen ve svém světě. Zůstal v Kupičově a tam také zemřel.

Mnoho českých chlapců v rámci totálního nasazení pracovalo na bývalých panských statcích v okolních vesnicích, které spravoval Oberleiter Schütz. Říkalo se tehdy, že má zásluhu na tom, že tolik českých chlapců pracuje v Kovelu. Dnes můžeme těžko posoudit, zda to dělal z prospěchu nebo měl i svědomí. Někteří hoši pracovali u stavebních firem, např. Václav Krejbich, Alexandr Kerda a František Kerda. Vykoupený a Němci nakradený dobytek ošetřoval Jaroslav Houžvic, Jaroslav Kafka a další hoši. Řada jich pracovala na nádraží v „Entlausung Anstalt“, což byla velká prádelna, umývárna a odvěšivovací středisko. Pracoval tam Václav Brož, Jaroslav Holub, Jaroslav Kytl, Ladislav Ledvina, Oldřich Makeš, Václav Procházka, Josef Židlický a Oldřich Žitný. Řezali dříví, kterého byla velká spotřeba, protože se tam topilo výhradně dřevem.

Z děvčat v Kovelu pracovala Božena Houžvicová-Balounová, Marie Žitná-Bendová a Emílie Přišovská. Původně pracovaly jako uklízečky v restauraci, později byly zaměstnané v železničním depu. Zařídil jim to nějaký vysocepostavený Němec Fuchs prostřednictvím rodiny Františka Houžvice. Práce v depu nebyla lehká, ale byly blízko domova. Paní Božena Houžvicová vyprávěla, že odtamtud jednou utekl nějaký chlapec. Němci ho však chytili, prohlásili za partyzána a za povinné účasti všech pracovníků ho veřejně popravili.

Kupičovští hoši pracující v Kovelu se prostřednictvím Jaroslava Veltruského seznámili s českými hochy z Čech. Byli kdysi zaměstnání u židovských firem, které pak zabrali Němci. Byli nuceni pracovat tam, kam je Němci poslali. Někteří z nich byli několikrát v Kupičově, hlavně Jaroslav Kříž. S Jaroslavem Veltruským udržoval styky ještě dlouho po válce. Pro Kupičov to byla zase kulturní injekce. Přinesli s sebou řadu písniček Jaromíra Vejvody, Josefa Toncara a Karla Vacka, jako „Čtyři páry bílých koní“, „Jetelíček u vody“ a další. Je zajímavé, že nezpívali „Škoda lásky“.

V té době byl v Kovelu německý velitel, kterému říkali Mantel. Nevíme, zda to byla přezdívka či skutečné příjmení. Podstatné však bylo, že to snad nebyl ani člověk, ale jakási zrůda. Střílel do lidí, kdy se mu zachtělo. Prý mu nechutnala ani snídaně, dokud někoho nezastřelil. Jednou se stalo, že někoho jen poranil, a byl tak důkladný, že svou oběť vyhledal a zastřelil ji v posteli. František Kerda vyprávěl, že ho jednou potkal na ulici. Mantel se na něho jen surově podíval a nechal ho přejít. Frantík čekal, že ho střelí zezadu, ale neudělal to. „Ještě že mě nešacoval,“ liboval si Frantík. Měl totiž v kapse pistoli.

Při vzpomínkách na totální nasazení stojí za zmínku případ manželů Fonkových. Přišli do Kupičova ve válce. Pan Oskar Fonek byl zubař. Tvrdil, že je Slovák, ale zřejmě byl Žid. Češi dělali všechno pro to, aby oba manžele zachránili. Pan Jelínek měl již vše připravené k tomu, aby je odvedl ke známým za Stochod. Čeští hoši prosili ukrajinského funkcionáře Kolju Myslinského, aby je nechali na pokoji, že jsou to Čechoslováci, ale nepomohlo to. Myslinský spolu s „holovou“ Martinem Miščukem je poslali na práci do Německa. Fonkovi se však dostali jen do Kovelu a tam je Němci popravili.

O tom, jak horliví byli někteří proněmečtí ukrajinští funkcionáři, svědčí i následující případ. K Jindřichovi Makešovi přišel malý chlapec a tvrdil, že je Polák. Makešovi neměli děti, a tak se o něho starali. Nezáleželo jim na jeho národnosti. Když začala likvidace Židů, jeden z příslušníků ukrajinské policie ho přinutil, aby se svlékl a ukázal, zda není obřezán. Když zjistil, že je, vyvedl ho ven a zastřelil.

Za banderovců

Čas běžela a první vlna velké radosti Ukrajinců ze slibu „samostijné“ Ukrajiny pominula. Na velké oslavy na Rajčure zbyly jen vzpomínky. Jak vesele tenkrát vlály modro-žluté prapory vedle těch s „Hakenkreuzem“. Hudba hrála „Šče nevmerla Ukrajina“ a Martyn Miščuk řekl rozechvělým hlasem, že „až serce drožyt' na cej hymn“ /169/. Pop Vasyl Zakidalskyj kázal, že došlo na ukrajinské přísloví „Bez Boha ni do poroha“ a nabádal, aby „narodna iskra ne pohasla“ /170/.

Češi Ukrajincům přáli, že budou mít konečně svůj stát. Jen se jim zdálo, že si na to vybrali špatného spojence, a ten „Hakenkreuz“ se jim už vůbec nelíbil. Ukrajinci však nadšeně diskutovali, kdo asi bude prezidentem nebo „het'manem“.

Němci však nějak otáleli s vyhlášením takové „samostijné“, jakou si představovali Ukrajinci. Došlo i k zatýkání těch nejhorlivějších národovců. Němci potřebovali takovou „samostijnou“, která by dobře plnila kontingenty obilí a dodávala lidí na práci do Německa. Na to jim stačili „holovové“ a ukrajinská pomocná policie. Té se její pravomoc velmi zamlouvala, pokud měla co do činění s bezbrannými lidmi, hlavně Židy, po kterých bylo možno i něco narabovat. Horší to bylo, když museli s Němci na výpravy proti sovětským partyzánům na sever od Kovelu. Předtím k výkonu funkce stačila brutalita, ale proti zkušeným vojákům to bylo málo. Jeden z ukrajinských pomahačů, Pogrebnoj- „Koršun“ říkal, že se špatně útočí, když ti povely dává Němec a proti tobě velí nepřítel tvou rodnou řečí.

Vztahy mezi Němci a Ukrajinci byli stále napjatější. Policie už nebyla tak horlivá jako tu první zimu 1941-42, když se sbíralo ošacení a sáně pro německou armádu. Přešla i další zima, 1942-43, během které neúnavně pracovala politická „Orhanizacija Ukrajinskych Nacionalistiv“ (OUN) /171/. Její práce vyvrcholila kolem velikonoce 1943, kdy Ukrajinská pomocná policie v plné zbroji odešla z německé služby do lesů a stala se základem Ukrajinské povstalecké armády UPA /172/. Odešlo tehdy 3 500- 4 000 mužů. Pod heslem „Ukrajina jen pro Ukrajince“ zahájila

vyhlazovací boj proti ostatním národnostem. Trnem v oku jim byly především zbytky Židů a hned potom Poláci. Banderovci, jak se jim říkalo po vůdci hlavního směru Stepanu Banderovi, začali s vyvražďováním jednotlivých rodin a skončili vyhlazováním celých vesnic.

Pro Čechy vyvstal zase nový problém. Jak se zachovat v této nepřehledné situaci. Nechají nás na pokoji, když stále prohlašují, že „Ukrajina musyt' buty čista, jak šklanka vody“ /173/, a někteří začínají tvrdit, že jsme jim vzali půdu? Plakáty, které se v Kupičově objevily, byly vyhlášením války celému světu.

V Kupičově bylo dvojvládí. Nejen „samostijna“, ale také Němci, kteří v té době zase přijeli, a zkuste jim nedat to, co žádají. Němci objeli bývalé velkostatky v Nerách, Novém Dvoře a Lityně, odvezli si z nich, co se jim hodilo, odehnali i dobytek a zase odjeli. Místní Ukrajinci ostatní rozkradli a zbytek zapálili. Rozebrali i traktory. Jeden z nich, když se ho ptali, co si vzal, odpověděl, že jen tři šrouby od traktoru. Chytřejší byl Naum z litynských „chutorů“ /174/. Vzal si sice jen pár článků z traktorového pásu, ale pak je prodával Čechům na pluhová želízka, zvaná „lemeše“.

Ukrajince zachvátila vlna nového nadšení. Všichni věřili, že teď už bude Ukrajina skutečně samostatná a že si ji vybojují sami. Ke spolupráci vyzvali i Čechy. Ve svých projevech hovořili o tom, že nikdy nezapomenou na pomoc, kterou jim poskytlo Československo, a hlavně dr. Edvard Beneš, po první světové válce. Spolupráce kupičovských Čechů prý by mohla být vzorem pro celou Volyn.

Český názor však byl jiný. Především opatrnost a do ničeho se nevměšovat. Jsme sice zde, ale naše vlast je jinde. Ať nás nechají žít a my se jim do jejich věcí nebudeme míchat. Slibů totiž bylo mnoho, ale jak jim věřit, když někteří Ukrajinci říkali, že už brzy budou spát v peřinách a jíst škvarené sádlo, a to všechno měli jen Češi. Takové zprávy nezbuzovaly důvěru. Lidé si říkali, že „není šprochu, aby na něm nebylo pravdy trochu“. Někdo to těm obyčejným lidem musel slibovat a určitě to nebyl jen prostý „d'ad'ko“ /175/.

Zároveň s těmito zprávami se začaly dít podivné události. Bývalí policisté z Kupičova si přijeli pro Slávku Novotných, která jim kdysi vařila. Odvezli ji a dlouho tvrdili, že někde pracuje. Za nějaký čas byla nalezena v Sušibabském „torfáku“. Zastřelili ji a pak ji hodili do vody.

Také Láďa Urban zmizel. Zase byly fámy, že pracuje jako řezník v kuchyni štábu na Volčáku. Pro banderovce v jejich štábu na Volčáku totiž byli často nuceni pracovat různí Češi, hlavně řemeslníci. Pracovali tam např. krejčí Václav Mikolášek a Josef Mokřý a truhlář Josef Brož. Láďa tam však nebyl. Již dávno chudák hnil v litynském lese. Je těžké vylíčit, co prožívala jeho maminka a sestra. Ten den, co ho sebrali, byli Kupičovští v litynském lese pro dříví. Doba byla nejistá, a tak jich jelo hodně pohromadě, včetně Ládi. Mezitím přišli k Urbanovým neznámí lidé a ptali se po něm. Matka netušila nic zlého. Myslela si, že shánějí „samohonku“, a tak jim řekla, že syn jel do lesa. Odešli a čekali u nové cesty, až se lidé budou vracet. Když uviděli Láďu, poručili mu, aby sházel dřevo, protože je musí někam odvézt. Jeli zpět k litynskému lesu. Domů pak přišel kuň s vozem sám a pod otýpkou slámy na voze byla sekýra umazaná od hlíny. Na Urbanovy padla již tehdy zlá předtucha. Pes Dunaj přestal žrát a neustále vyl. Matka marně plakala a prosila kdekoho o nějakou zprávu. Našel se poctivý Ukrajinec, který jí poradil, aby vzala psa a šla na určité místo. Skutečně tam syna našla. Z ledabyly zaházené jamky mu koukaly nohy a kus hlavy. Byl střelen zezadu do „fleku“ od lišeje. Děda Krajbichů, J. Kafka, J. Kytl a A. Ledvina ho vykopali a dali do rakve. Byl už ve značném stupni rozkladu. Pohřeb proběhl bez incidentu, ačkoli se očekávalo, že vrazi něco zorganizují. A proč musel zemřít? Kdysi hráli U Ducháčků kulečnick. Byl tam také syn Ukrajince Talimona. Při hře se nepohodli a Láďa mu dal facku se slovy: „Tady máš samostijnou Ukrajinu.“ Za to byl odsouzen soudem UPA k trestu smrti. Lidé si říkali, že to Láďa neměl lak říkat, ale nikdo neočekával takový konec.

V litynském lese byli zastřeleni také Václav Šnidl a Ladislav Jankovec. Oba byli velkými kamarády ukrajinské policie. Když jejich kamarádi odešli do lesů, ti dva je šli navštívit. Tam se dostali do potýčky s Němci a ti je zastřelili. Obdiv si zaslouží ti, kdo je šli vykopat a důstojně pohřbit. Byli to A. Ducháček, J. Zahradník a jiní. Němci v Lityně zrovna něco oslavovali a nenapadlo je, že by se mohlo něco takového dít.

V té pohnuté době byli povražděni i jiní Češi, hlavně ti, kteří nežili přímo v Kupičově. Byl zabit stařec Václav Horák, Josef Zápotocký a Václav Hůla. Dne 23.4.1943 byla vyvražděna rodina Viléma Rudnického a rodina Antonína Hradce. Zavražděna byla také rodina Michala Polívky, Josef Svoboda a jiní. Celkem bylo v té době zavražděno přes 20 Čechů. Přes všechny tyto vraždy, které sa staly na území ovládaném banderovci, jsme byli neustále ujišťováni, že se nám nic nestane. Věřte v bezpečnost, když to kolem dokola vře. Proto se téměř všichni Češi z okolních vesnic soustředili v Kupičově, kde byli přece jen lépe chráněni.

V té době probíhala jedna z oslavných ukrajinských akcí pořádaných Organizací ukrajinských nacionalistů a UPA. K uctění památky padlých za „samostijnou“ Ukrajinu nacionalisté sypaním hlíny vytvářeli velké mohyly a na nich vztyčovali kříže. „Povstanci“ si při tom zpívali bojovou píseň „Oj pišly vsi chlopci za Ukrajinu“ a také písničku z Polesí „Očeret buv meni za kolysku“ /176/, která se zpívala na melodii „Bylo to tenkrát na ostrově Capri“. Nebylo dne, aby se na několika povozech neobjevili v Kupičově.

Zvláštní situace nastala po tom, co Němci vypálili a vyvraždili Český Malín. V Kupičově se o této tragedii nevědělo nic určitého. Někteří mysleli, že je to tažení proti Čechům, druzí tvrdili, že je to za pomoc banderovcům nebo sovětským partyzánům. Všechny to však utvrdilo v tom, že mají být ve střehu.

Zanedlouho po zničení Českého Malína byla vypálena i ves Tuličov, asi 2 km od Kupičova. Většinou se uvádí datum 10. 7. 1943. V Letopisu Ukrajinské povstalecké armády vydaném v Torontu je však na straně 162 je napsáno: „24. července německo-polští zločinci v uniformách v počtu asi 500 mužů na 100 automobilech spálili ves Tuličov, sousední ves Lityn a 50 usedlostí v Radovičích. Za to byli potrestáni. Nepřítel měl ztrátu 180 mužů a 20 automobilů. Místních zahynulo 32.“

Němci nejdříve ves obklíčili a pak začali vyhánět obyvatelstvo na seřadiště. Češi, kteří tehdy ještě v Tuličově bydleli, se zachránili. K Vrlům přišel německý voják a česky jim řekl, aby nechali všeho a utekli pryč, jinak že budou zastřeleni. Na samotě u Mašků, kde bydleli tři rodiny, dostali rozkaz, aby nevycházeli, že se jim nic nestane. V blízkosti byl tehdy zastřelen Ukrajinec Jakub Holub. Byl to velice charakterní člověk a dobrý hospodář. Paní Anna Pestkovská přišla na seřadiště s dětmi. Stoupla si k jedné ze dvou skupin. Přišel k ní voják a česky jí řekl, ať jde k té druhé skupině. Tu, ve které byla předtím, postříleli, druhou odvezli do Kovelu a pak propustili. Byl to tehdy horký den i pro Kupičov. Tuličovští, kterým se podařilo utéci, líčili událost hrůzně.

Kupičov se začal připravovat na nehorší. Lidé narychlo zakopávali cenné věci. Vozy byly naložené tím nejnuttnějším a v maštalích stáli připravení koně. Z Tuličova bylo neustále slyšet střelbu a bylo vidět kouř. Nad vesnicí několikrát přeletělo německé letadlo. K večeru se ozvala střelba z lehkého děla. To podle již zmíněných letopisů střílela ukrajinská „samooborona“ /177/. Když Němci opouštěli místo zločinu, UPA jim chtěla nastražit léčku. Proti vycvičeným hrdlořezům však nic nezmohla. Tehdy tam padlo asi 15 banderovců. Část jich potom pohřbili v Kupičově u cerkve, na straně k Balounovům. Do pozdních nočních hodin bylo vidět dohasínající oheň a slyšet střelbu.

Lidé v Kupičově, vyčerpaní nervovým vypětím, se nakonec uložili ke spánku. Nevěděli však, co bude zítra. V noci přišel silný liják. Ráno, když kupičovští chlapi vyháněli krávy na pastvu, na nové cestě bylo tolik bláta, že si museli vyhrnout nohavice. Protože byla neděle, nepásli dlouho, spěchali do kostela. Pozorovali banderovce, jak jezdí sem a tam.

Hned po akci Tuličov začalo ještě intenzivnější budování domácích krytů, tzv. „schronů“. Pod vlivem událostí, které se děly na území ovládaném UPA, se kryty budovaly sice již dříve, ale teď se to zdálo ještě aktuálnější. Byly to většinou rýhy vyhloubené v zemi, které se na konci rozšiřovaly. Přikryté byly prkny zasypanými hlínou a zakrytými drny. Většina lidí je měla dobře maskované v zahradách. Takový kryt zachránil nejednu rodinu.

Po přepadení Tuličova se šířila fáma, že se to vše stalo na udání jistého Poláka Kaczerowského. To pochopitelně přililo oleje do nepřátelského ohně vůči Polákům. Situace se neustále vyhrocovala. Zvláště otřesnou událostí bylo napadení kostela v Kisielině. Stalo se to

11.7.1943. Byla neděle a lidé chodili do kostela. Cestou pozorovali větší množství ozbrojenců. Když byl konec bohoslužby a lidé začali vycházet, ozbrojenci na ně zaútočili. Tehdy bylo zabito 86 Poláků. Byla to akce nazvaná „Akcija Petra i Pavla“. Mělo dojít na všechny polské kostely.

Poláci se dostávali do stále tíživější situace. Kupičov pro ně byl spásným místem uprostřed toho rozbořeného moře zločinu. Češi již dávno zapomněli na urážky z roku 1938. Hroty se začaly obrušovat hned po příchodu Sovětů. Časem se vytvořily velmi dobré sousedské vztahy. Jak již bylo řečeno, Kupičov podával ruku všem pronásledovaným a trpícím, ať to byl kdokoliv. V té době pomáhat Polákům bylo stejně nebezpečné jako pomáhat Židům. A přece kupičovští Češi pomáhali obojím. Nebyla noc, aby několik těch nešťastníků nezaklepalo na něčí okno. Vždy jim bylo pomozeno. Kupičov tehdy byl přestupní stanicí na cestě do Zasmuky. (Zasmuky byla polská vesnice vzdálená asi 10-12 km od Kupičova, která byla střediskem polské domobrany.) Ve dne byli tito lidé poschovávaní na půdách a ve stodolách. V noci jim pak stateční Češi pomáhali dostat se do Zasmuky. Při těchto záchranných akcích si nebojácně počínali Václav Kačerovský, Jaroslav Zápotocký a Václav Zápotocký. S nasazením vlastního života se zasloužili o záchranu 350-400 osob polské národnosti. Nechme o tom vyprávět paní Terezii Radziszewskou, rozenou Adamowicz. Tehdy jí bylo osm let, banderovci jí zavraždili rodiče a tři sourozence a ona s babičkou se snažily dostat k Polákům.

„...šly jsme tím směrem, kde měl být Kupičov. Konečně jsme tam dorazily. (...) V první ulici nás zastavila ukrajinská hlídka. Požádala nás o doklady. Babička s jejich ukazováním nijak nespěchala. V tom okamžiku se objevil povoz, hlídka nám řekla, ať počkáme, a šla směrem k povozu. Na nic jsme nečekaly, zahrnuly jsme do boční uličky a hned do prvních vrat. Ukázalo se, že tam bydlí Češi. Babička jim vysvětlila, co a jak. Majitelé nás velice srdečně přijali a dali nám najíst. Byly knedlíky s omáčkou, nikdy jsem takové nejedla. Babička se jich zeptala, zda nás mohou spojit s katolickým knězem. Zavedla nás k němu jedna mladá dívka. Po rozmluvě s knězem, který se nás také ptal, zda nemáme hlad, nás hospodyně zavedla do stodoly a ukryla nás do sena. Bandité totiž kněze neustále navštěvovali a prováděli prohlídky.

Po dvou dnech si nás vzala jedna česká rodina. Hospodář se jmenoval Vladimír Pokrupa. Měli syna stejně starého jako já. Ukřívání nás v seně na půdě chléva. Byly jsme tam tři týdny. Každou sobotu nás brali k nim domů, abychom si vypraly prádlo a vykoupaly se. Pokrupovi nám říkali, že polští partyzáni každý týden převádějí lidi na bezpečná místa, která jsou pod jejich kontrolou. (...)

Jednou večer nám pan Pokrupa oznámil, že už odchází poslední transport utečenců. Odcházely matky s malými dětmi a starší lidé. Rozloučit jsme se přišly dovnitř. Hospodyně nám dala chléb a slaninu. Mne objala a políbila jako vlastní dcerku. Hospodář mi na rozloučenou řekl: ‚Pamatuj, maličká, až se budeš vdávat, musíš pozvat našeho syna na svatbu.‘ Po válce se mi je však nepodařilo najít ani prostřednictvím Červeného kříže.“ Dnes, i když trochu pozdě, je paní Terezia v písemném styku s Jaroslavem Pokrupou, synem Vladimíra a Bertý Pokrupových. Na stolku ve svém bytě v Zamošciu má snímek hrobu Pokrupových a každý večer se modlí za pokoj jejich duší.

Mezi těmi, kteří pronásledovaným obzvláště pomáhali, byl Jan Jelínek se svou paní, Annou Jelínkovou. Jako evangelický farář pomáhal všem bez rozdílu národnostních i náboženských. Jeho největším činem byla záchrana Poláka Felixe Zubkiewicze z Černilova. Jeho rodina byla vyvražděna 6.8.1943. Jeho syn Wladyslaw a on se zachránili díky Ukrajinci Trochymu Danielukovi. Otec však byl těžce raněn do ramene. Přesto se mu podařilo doplížit se až ke Kupičovu. Jakmile se o něm Jelínkovi dozvěděli, vzali ho k sobě. Byl ve strašném stavu, v ráně měl už červy. Pokračuje pan Jelínek:

„Každá akce konaná v tak těžké době byla nebezpečná. Žádal jsem felčara Nemoškalka, aby šel se mnou ošetřit raněného Zubkiewicze. Zeptal se mne, zda je to Polák. Řekl jsem, že ano. Odpověděl: ‚Bojím se svých spoluobčanů Ukrajinců-banderovců, kdyby se to dozvěděli, zabijí mě.‘ Řekl jsem: ‚Beru to na sebe, řekněte, že jsem vás přinutil, bude to tudíž moje vina.‘ Měl jsem silnou víru. Věřil jsem, že mě Pán Bůh ochrání.“

Felčar tedy šel, a když procházeli dvorem Milouše Šulce, zrovna u něho byli banderovci. Přišli si pro „samohonku“. Když Šulc zahlédl, že ti dva jdou přes dvůr, usoudil, že se něco děje.

Aby od toho odvrátil pozornost svých návštěvníků, vybídl je, aby si připili. Ochotně pozvedli skleničky a ničeho si nevšimli.

Díky péči Jelínkových a „krepké samohonce“, která sloužila jako dezinfekce, se Zubkiewicz uzdravil. Když se ho lidé ptali, zda si půjde vyřizovat účty s bandity, kteří mu zavraždili manželku, dvě dcery a snachu, odpovídal, že to přenechá Pánu Bohu. Pan Jelínek mu zprostředkoval setkání s knězem Burzmińským. Ten byl velice dojat skutkem Jelínkových a moc jim děkoval.

Je spousta literatury, ve které se píše o Kupičově. V Jedné ze svých knih píše W. Slawosz Dębski toto: „Kupičov sehrál velice důležitou úlohu jako ‚přestupní stanice‘ před genocidou UPA. Tudy táhly zástupy těch, kteří se zachránili z pogromů a kteří jim unikli. Občané Kupičova jim dali najíst, poskytl jim nocleh a ochraňovali je. Odtud již pod ochranou polských partyzánů odcházeli po skupinách na Zasmuky.“

Kupičov sice poskytoval pomoc pronásledovaným, ale snažil se zůstat neutrální. Zasmuky se naopak organizovaly k „samoobronie“ /178/ a staly se posledním útočištěm a nadějí na přežití pro tisíce Poláků.

V té době tam přišla o život Nad'a Svobodová a její polská přítelkyně L. Wróblová a její bratr Mietek Wróbel. Všechny tři zastřelil Polák Kurpias, příslušník německé žandarmerie z Kovelu. Bylo to prý ze žárlivosti. Chtěl chodit s Nad'ou, ale ona chodila s Mietkem. Jsou kolem toho různé dohady. Také Josef Svoboda, bratr Nadi, byl nalezen zastřelený u Karolinky v obilí. Podle polských pramenů měl být v UPA a ti tři zastřelení měli být na Zasmykách jeho spojky. Hlavně Mietek prý měl proniknout do organizace „samoobrony“.

Okolí Kupičova se pomalu vylidňovalo, zůstávali tam skutečně jen Ukrajinci. Zasmuky se pomalu stávaly takovou „placówkou samoobrony“ /179/, se kterou UPA byla nucena vyjednávat. Rozhovory probíhaly na Hrušovce. Jezdilo se samozřejmě českými koňmi, ale bez českých kočů. Banderovci brávali s sebou kněze Burzmińského, W. Skomorowského a pana Siekierského, aby ukázali, že nikoho nemordují. Kněz pak vyprávěl, že při těch jednáních nesměli ani mrknout.

Po neúspěších těchto rozhovorů se velení banderovského okruhu rozhodlo Zasmuky zlikvidovat. Velitelem okruhu byl ataman „Rudyj“ - Jurko Stelmaščuk. Teritorium tohoto okruhu bylo ve Skulinských lesích na sever od Kovelu. Jejich délka byla asi 80 km a severovýchodním směrem byly snad nekonečné. Na jihu bylo teritorium banderovců ve sviňárském lese. Jeho délka byla asi 20 km a šířka asi 8 km. Kupičova se nejvíce týkal sviňárský les, ve kterém byl štáb banderovců na Volčáku.

Jako blesk se roznesla zpráva, že sám ataman „Rudyj“ bude velet útoku na Zasmuky a že konečně bude u konce „očiščovalna akcija“ /180/. Poláků bylo málo a zbraně měli špatné. Jen jejich odhodlání, a také znalosti a inteligence velitelů budily u nepřítele dojem ohromné síly. Dokonce se tvrdilo, že na věži zasmyckého kostela mají čtyřhlavňový kulomet, který střílí na všechny strany. Pokud se Poláci ještě stýkali se sousedními Ukrajinci, na jejich dotazy odpovídali v záhadách. To také budilo dojem obrovské síly. Polákům se to však mohlo zle vymstít. UPA se na ně patřičně připravovala a shromažďovala také obrovské síly. Hlavně se však pořád operovalo atamanem „Rudým“. S tímto „esem“ banderovců se setkali i naši lidé. Hle, co o něm vyprávěl jeho bývalý „pantáta“, Bohuslav Šebesta z Peresiky:

„Zrovna jsem kopal „schron“, když začalo pochodovat vojsko. Jeli také na povozech. Bylo jich hodně, a pokud jsem mohl pozorovat, byli dobře ozbrojeni. V té koloně jsem zahlédl kočár. Zastavil před našima. Dovedete si představit, jak ve mně hrklo. Ještě víc jsem se lekl, když člověk z kočáru na mne volal, abych šel k němu. Jak jsem se k němu blížil, poznal jsem v něm svého bývalého kočího. Myslel jsem, že je to můj konec. Optal se mě: ‚A či piznajete mene, gospodaru?‘ Odpověděl jsem: ‚Tak, piznaju.‘ ‚A či vy znajete, chto ja teper takyj?‘ Zavrtěl jsem hlavou. Hrdě pronesl: ‚Ja sam ataman „Rudyj“.‘ /181/ Zeptal se mě, co dělám. Odpověděl jsem, že „schron“. Zajímal se, před kým se chci schovávat. Řekl jsem, že před Němci. Pochválil mě a odjel. Já si šel vyměnit košili, za tu chvíli byla úplně mokrá. My jsme se s ním rozešli ve zlém. Práce mu nevonia a pořád se někde toulal. To bylo ještě před válkou.“ Pak v roce 1941-42 „Rudyj“ - Jurko Stelmaščuk absolvoval výzvědnou a diverzní školu v Brandenburgu.

Zdálo se, že osud Zasmuky se začíná naplňovat. Prsteneček UPA se stále více uzavíral. 29.8.1943 dostaly Zasmuky ultimátum, že se musí vzdát do tří dnů. V noci před vypršením ultimáta však zorganizovaly protiúder. Velitelem byl „Jastrzab“. S pomocí několika Ukrajinců a zajatých banderovců, kteří posloužili jako průvodci, Poláci obklíčili ležení banderovců na Hrušovce a zlikvidovali je. Ukořistili lehký kulomet „Tokarev“ a 15 pušek, včetně munice. Tehdy to byl hotový poklad. Padlo asi 20 banderovců a asi stejný počet byl raněných. Tato akce prospěla i Kupičovu. Musel totiž tu jednotku UPA zásobovat chlebem.

Hrušovka již Zasmukám nehrozila, ale ostatní úseky byly důkladně a promyšleně obsazené. Kulometná hnízda byla pod panáky obilí. Konečný záměr banderovců však zmařili Němci. Dne 7.9.1943 vyjeli z Kovelu směrem na Tuličov. Cestu jim zastoupily oddíly UPA připravené k útoku na Zasmuky. Boj trval několik hodin. Němci byli nuceni se ztrátami ustoupit. Měli mrtvé i zajaté. Mrtvým zbyly po hodinkách jen světlé proužky. Zajatci byli postříleni. Druhý den vyrazili Němci k útoku. Bylo jich asi 600. Jako podporu měli tři obrněné automobily a pomáhal jim i obrněný vlak z Turijska. Banderovci museli nakonec ustoupit a Němci zůstali v Radovičích. Zasmuky byly zachráněny, ale v kolonii Abramowiec Němci zavraždili 26 Poláků.

A znovu s napětím očekával Kupičov, co bude dál. Zase se připravovaly povozy. Kupičovští Češi to měli obzvláště těžké. Vzdálení od ostatních českých obcí, museli spoléhat jen na sebe. V té strašné době spojení s ostatními nepřípadalo v úvahu a připojení k české odbojové organizaci Blaník bylo nemyslitelné. Osud celé obce a jejích obyvatel závisel na rozumném jednání a rozhodování takových soudných a charakterních lidí, jakými byli Václav Kožňár, Jaroslav Novotný, Jaroslav Židlický, Antonín Řepka, Alexandr Ducháček, Bohuslav Kučera, Jan Jelínek a Bohuslav Ledvina. Již na jaře 1943 se sešli v domě Jaroslava Novotného a rozhodli o postupu Kupičova vůči banderovcům a Němcům i o případné obraně Kupičova. Někteří tento aktiv kupičovských obyvatel považují za organizaci, jiní pouze za volný svazek aktivních občanů, kteří měli důvěru ostatních, a tak jednali a rozhodovali jménem všech. Byla to jakási rada starších, třebaže ji z větší části tvořili lidé spíše mladší. Tato rada starších rozhodla, že Kupičov zůstane neutrální, aby nikomu neposkytl záminku k útoku. Bude-li však napaden, bude se bránit.

Zase přišli Němci

Po střetu s banderovci Němci překvapili i Kupičov. Bylo to v neděli 12. září. Tři kluci, Pepíček Dombrovský, Věňa Mašek a Věňa Kytl šli do kostela dřívě, aby obhlédli, kde je co zralého. Vylezli i na Mikynovic třešni, aby se porozhlédli po okolí. V dálce u litynského lesa zahlédli zvedající se prach a také jakýsi záblesk. Nevěnovali tomu pozornost a šli do kostela. Když kolem jedné lidé vycházeli z kostela, ozvala se kulometná palba. Nastala panika. Lidé spěchali domů, aby něco zachránili, kdyby hořelo. Než jsme došli domů, střelba utichla, ale hořelo u Josefa Vávry, u Ledvinů (Modráků) a jinde v těch místech. Shořelo tehdy několik budov.

Proč k tomu došlo? Ten prach, který jsme viděli, se zvedal od německých obrněných aut, které směřovaly do Kupičova. Když Němci přijeli k můstku na litynské strouze, potkali prý nějakou Ukrajinku, která šla z Kupičova. Na otázku, zda jsou v Kupičově partyzáni, prý odpověděla kladně. Chtěli se o tom přesvědčit, a tak vypálili několik salv. Když střelbu nikdo neopětoval, pokračovali v cestě do Kupičova. Na konci Třetí ulice jim vyšel vstříc Václav Kožňár, podle jedněch s bílou vlajkou, podle jiných jen s rukama nad hlavou. Německy se jich zeptal, proč střílejí do pokojných lidí. Odpověděli, že se dozvěděli o banditech. Kožňár je ujistil, že v Kupičově žádní banditi nejsou, a tím se vše urovnalo. Němci ani nebránili v hašení. Jeden se prý zeptal Miloslava Kalivody, zda je Čech. Ten přikývl a Němec mu řekl, ať hasí dál.

Nájezdy Němců se opakovaly. I když nikoho nezastřelili, přece to byl stísnující pocit. Každý si říkal: „Co můžeme čekat od Němců?“ Mnozí si je pamatovali ještě z první světové války. Opět byly povozy připraveny.

Koncem týdne, asi 17. září, se Němci v Kupičově usadili natrvalo. Jednoho dne si svolali všechny dospělé na Rajčur. Po událostech v Malině a Tuličově na všechny padla hrůza. Šlo však pouze o kontrolu obyvatelstva a vydání „Ausweisů“ /182/. Němci také prováděli prohlídku domů,

zda někde nejsou cizí osoby. Jarouš Kytlu měl na policiče fotografie prezidentů Masaryka a Beneše. Uprostřed byla trikolora. Němec se zeptal, co to má znamenat. Tázaný odpověděl, že to jsou naši prezidenti a že je to naše historie. Voják odešel, aniž by nějak zasáhl.

Podle pana Ducháčka Němci tehdy oddělili několik mužů a ti sloužili jako rukojmí. Kdyby se byl někde objevil někdo cizí, byli by je zastřelili. Vojáci tehdy obsadili horní část obce a opevnili li. Krávy se musely honit na pastvu za Tošnerovými stodolami a kolem Papíkových.

Takto prožil příchod Němců a jejich pobyt v Kupičově Jan Jelínek: „Do Kupičova přijel se svými vojáky německý důstojník. Po roce 1941 byl správcem na statcích v Lityně, Nerách a Nových Dvorech. Měl hodnost „Oberleiter“ a jmenoval se Schütz. (...) Bylo to v neděli dopoledne, po žních. Při službách Božích vešel do kostela, sundal čepici. Jelikož všichni Němci znali Lutherovu píseň „Ein feste Burg ist unser Gott“, dal jsem „Hrad přepevný jest Pán Bůh náš“ zazpívat na konci shromáždění. Důstojník ten nápěv znal a zpíval také. Všichni Němci nebyli přátelé Hitlera a naši nepřátelé. Ten důstojník se postavil před kostelem a povzdechl si: „Mein Gott, Kirche.“ /183/ Pozvali jsme toho „nepřítele“ k nám. Tehdy řekl: „Pokud já budu v Kupičově, nedovolím, aby Ukrajinci dělali zle Polákům a naopak.“ Řekl mi také, že jsem schovával Žida a pomáhal mu. Jednalo se o pomoc zubaři Oskaru Fonkovi. Odpověděl jsem mu, že jsem nepomáhal Židovi, ale člověku. Tak jsme se dohadovali, až nakonec řekl: „Jste farář, možná, že i já bych to udělal, ale dejte si pozor. Já jsem věřící člověk, ale kdyby na mém místě byl jiný, přišel byste o hlavu.“

U nás na faře byla kancelář pro odevzdávání obilí armádě. Úředníkem tam byl Polák W. Byl to dobrý člověk. Sedláci chodili přihlašovat své hektary a podle toho museli odevzdávat obilí, 3,5 q z hektaru. Radil jsem jim: „Pamatujte, že kvůli banderovcům jste nemohli všechno pole obdělávat.“ A tak místo 7 ha přihlašovali 3 ha a podobně. Byl jsem rád, že jsem v tom mohl pomoci Kupičovským, bez rozdílu náboženství.“

V řadách německé armády v Kupičově byli vedle Němců také Litevci. Snad i díky jejich menší horlivosti byl život celkem snesitelný. Sice se musel odevzdávat kontingent, ale jinak byl klid a nemohli k nám banderovci. Na horním konci byli Němci a na dolním u Bohuslava Kučery hrál Jaroslav Židlický na trubku „Němci nám berou naši zem českou a nikdo si jich nevšímá...“. Bylo to slyšet po celé vesnici.

Obilí, které se odevzdávalo, bylo skladováno hlavně v sále na Rynku. Odtud je Němci odváželi do Kovelu. Ve vojenském doprovodu bylo několik kluků z Hlučínska. Mluvili dobře česky. Někdy transport doprovázeli vlasovci. Němečtí vojáci šmelili, a tak se dalo i leccos koupit. Kupoval se petrolej, sůl, kamínky a benzín do zapalovačů, a také hlavní artikl pro kuřáky, cigaretové papírky. Strejcům se hned líp kašlalo, když si nemuseli balit „machorku“ do novin. Němci však prodávali i prádlo a obuv. Paní Jelínková vyprosila u Oberleitera pohonné hmoty, aby spoluobčané mohli vymlátit. Nestalo se, že by mezi vojáky a českým obyvatelstvem došlo k nějakému incidentu.

Dejme zase slovo Janu Jelínkovi: „Naši občané se scházeli a diskutovali o tom, kdy od nás Němci asi odejdou. V té době, jak si vzpomínám, byla v Kupičově tři rádia: u pana Fialy na Varšavské ulici, krystalkové u Slávy Tošnera a pět lampovka Philips na naší faře. To rádio bylo po polském policajtovi. Jeho manželka si při útěku z Kupičova vypůjčila peníze a za to nechala v úschově to rádio. I když německé stanoviště bylo nedaleko fary u Mokřých, hned za sousedy Vrlovými, večer jsem stavěl anténu, která byla přes den skrytá v bramborách, a poslouchali jsme „Volá Londýn“ a „Govorit Moskva“. Kupičovští občané přicházeli, aby si poslechli, kde se nalézají fronta. Měli radost, když Němci dostávali na frak. Několik dní před odchodem Litevců k nám přišel Oberleiter a řekl: „My už odcházíme. Radím vám, abyste odešli s námi, banditi vás zabijí.“ Řekl jsem mu: „Nemohu odejít, musím vše snášet se svým sborem.““

Pan Jelínek pokračuje: „Krátce před odchodem Litevců se rozneslo, že německá armáda se chystá rekvírovat prasata a drůbež. A tak se začalo zabíjet. Zabíjelo se o sto šest, jen aby Germánům zbylo co nejméně. I u nás na faře jsme zabíjeli, prasátko nám zabil Jaroslav Hálek. Do Kupičova přijel Gebietskomisar /184/, prý velký lotr a vrah. Přišel také k nám na faru. Byl jsem zrovna venku. Když jsem ho viděl, jak vchází, nešel jsem domů. Počítal jsem s tím, že manželka svým mírným

hovorem si s ním poradí. Když uviděl zabité prase, zuřil a moc křičel. Manželka mlčela a pak mu řekla: ‚Bitte, setzen Sie sich /185/ a nabídla mu perník ze sirobu. Odmítl si vzít a řekl, že kdyby to prase nebylo zabité, vzal by nám je. Když se o tom dozvěděl Oberleiter, řekl: ‚Že si ten darebák dovolil přijít na faru!‘“

Během pobytu Němců a Litevců byla kupičovská mládež nucena pro ně pracovat. Pracovala při sklizni obilí a mláčení, a také jezdila vybírat brambory až do Tuličova k Holubovu lesu. I když pole bylo obšancované strážemi, stejně tam bylo nebezpečí smrti. Většina dívek chodila na výpomoc do kuchyně. Škrábaly brambory, umývaly nádoby a uklízely. Pracovala tam také Libuška Procházková (provdaná Zárubová). Německý voják ji jednou zavedl do místnosti, kde byli jen oni dva. Vytáhl pistoli, pořád ji Libušce ukazoval a zdůrazňoval, že je z české zbrojovky. Chvilí ji tam držel a pak jí dovolil odejít. V roce 1947, po reemigraci, Libuška nastoupila do továrny v Libavském Údolí. Jaké bylo její překvapení, když zjistila, že ten Němec tam pracuje jako mistr. Poznal ji také a dostal strach. Svěřil se s tím nadřízenému. Ten přišel za Libuškou a vyzvídal, co hodlá udělat. Libuška před skupinou spolupracovnic prohlásila, že má-li Pajkrť svědomí, ať ho trápí, ona že jeho rodině škodit nebude.

V té době se stala smutná událost, která v lidech vzbudila obavy o budoucnost. Na následky zranění zemřela Julie Vrllová a její syn Josef Vrla. V Tuličově, kde dříve bydleli, měli nasázené brambory a jezdili je tam vybírat. Ukrajinci je upozorňovali, aby tam nejezdili. Když je neposlechli a zase přijeli, někdo po nich střílel. Třetí den najeli na nastraženou minu. Bylo to další upozornění pro Čechy v Kupičově, co mohou očekávat, až odejdou Němci a Litevci.

V boji proti banderovcům

Němci a Litevci se ještě zdaleka nechystali z Kupičova odejít, ale banderovci se už připravovali na převzetí moci. Po celou dobu dobře věděli, co se v Kupičově děje, někteří kupičovští Ukrajinci jim pilně donášeli. Ať zase vypráví Jan Jelínek:

„Jednou jsem mluvil s pravoslavným Bátuškou Zakidalským. Řekl jsem mu: ‚Přijdou-li na nás vaši hoši z lesů, vytáhneme naše zbraně z české Škodovky a pak uvidíte, že to nebude žádná legrace.‘ A zatím jsme měli, jak jsem slyšel, v Kupičově jeden browning. Řekl jsem mu také, že z Čech tajně přijel generál Červenka, aby zjistil, jaké jsou česko-ukrajinské vztahy. Hned příští den jsem poznal, že báťuška má spojení s banderovci, neboť přišla sestra Pokrupová z Dažvy a ptala se, jak je to s tím generálem. Řekli jí to prý Ukrajinci a ujistili ji, že Češi mohou klidně spát. Milé sestře jsem odpověděl: ‚Byl to klam, ten generál už dávno nežije, ale musel jsem to říci, aby naši lidé měli pokoj.‘“

Češi se však na sliby banderovců nemohli spolehnout. Sami by se však jejich útoku neubránili, a proto hledali spojence mezi Poláky. Dne 9.11.1943 delegace kupičovských občanů jednala s partyzánskými oddíly v Zasmýchách a uzavřela s nimi dohodu o vzájemné pomoci proti banderovcům. Poláci ochotně slíbili Čechům pomoc, protože se jim tak mohli odvděčit za to, co dosud udělali pro polské utečence. Jan Jelínek o tom vypráví: „Asi dva dny před odchodem Litevců jsem byl vyzván jedním našim občanem, abych jel do štábu polských partyzánů do Zasmyk. Měl jsem se s nimi dohodovat o společné obraně proti banderovcům. V té době bylo v Kupičově schováno asi 400 Poláků. Bylo jasné, že po odchodu Litevců a německé posádky bude hrozit od banderovců nebezpečí. Jeli jsme do Zasmyk s manželkou, vezl nás pan Kožňár. Kvůli bezpečí jsme jeli oklikou, ne přes Lityn, ale přes Sušibabu. Jednání dopadlo dobře.“

Němci odcházeli z Kupičova kolem 10. listopadu. První banderovci přišli hned druhý den. Jan Jelínek na to vzpomíná: „Při odchodu z Kupičova hnali Němci dobytek, který zrekvírovali v okolních vsích, a také v Kupičově. Požádal jsem manželku, aby poprosila Němce za krávu Poláčků, kterým zemřela maminka a byli v těžké situaci. Zatímco manželka mluvila s Němcem, stačili jsme spolu se Slávkem Tošnerem zahrnat několik krav do dvorů našich hospodářů.“

Po odchodu Litevců a Němců nastalo bezvládí. Bylo dusno. Lidé byli stísnění. Co bude dál? Sešli jsme se s Jaroslavem Židlickým a Miloslavem Řepkou z Dažvy. Chodili jsme po Kupičově jako hlídka, ale beze zbraní. V noci byl klid, ale vznášela se nad ní nejistota. O půlnoci jsme pozvali

pana Židlického a Řepku k nám. Jak oni, tak i my jsme se obávali banderovců. Po půlnoci přišla jejich hlídka, aby zjistila situaci v obci. Přišli k nám se zlým úmyslem. Tato noc měla být pro nás osudnou, čekala nás smrt. Ale člověk míní a Pán Bůh mění. Řekli nám, že do rána můžeme ještě klidně spát. Ráno přišli polští partyzáni.“

Jakmile se totiž velení polských oddílů v Zasmýchách dozvědělo o odchodu Němců z Kupičova, ihned začalo organizovat přípravu k jeho obsazení. Bylo to 11. listopadu, kdy Poláci tradičně slavili výročí nezávislosti, a v Zasmýchách byla sloužena polní mše. Hned po ní se celý oddíl „Jastrzęba“ a část oddílu „Kani“ vydaly na cestu. Po nočním pochodu, za rozbřesku 12. 11. zaútočily na Kupičov a beze ztrát jej dobyly.

Hned druhý den, v sobotu 13. listopadu, zaútočily síly UPA. Útok zahájil celý sviňárský „kureň“ /186/, který se skládal ze tří „sotní“ /187/. Hlavním velitelem byl „Sosenko“ - Porfirij Antoniuk, náčelníkem štábu „Koršun“ - Pogrebnoj. Atamani sotní byli „Pochmurnyj“ („Chmara“), „Sľusar-Holod“ a Petro Vlasiuk. Dohromady to bylo asi 500-600 lidí. Útoků přímo velel „Koršun“ a také při něm padl. Byl střelen do hrda. Boj začal dopoledne a trval až do pozdních nočních hodin. Za banderovci ve zbrani šli ve druhém sledu naverbovaní civilisté se sekerami a vidlemi, připravení loupit, vraždit a pálit.

Po prvních výstřelech z minometů a protitankových děl nastala mezi obyvateli Kupičova panika. Marné bylo ubezpečování Poláků, že banderovce do obce nepustí. Najednou se na Rynku objevil naložený povoz. Byl to Josef Brázda z ulice Ks.Grassa. Tím to začalo. Kdo měl co zapřahat, zapřahal, ostatní sbalili rance a celá ta kolona vyrazila novou cestou směrem na Zasmýky. Když už byla patřičně dlouhá, od Balounovy louky začala střelba z kulometu. Ještěže to byl nějaký nepodařený střelec, který nikoho netrefil. Střely litaly vysoko, až nad telefonními dráty. V té chvíli přiběhl Josef Houžvíc z Komnátky a hlásil, že to střílí „ten parchant umazanej“, a jmenoval ho.

Češi popoháněni střelbou beze ztrát dorazili již za úplné tmy na Zasmýky. Byli velice srdečně přijati, i když Zasmýky „praskaly ve švech“. Bylo tam obrovské množství lidí. Na tehdejší pohostinnost Poláků vzpomíná Libuška Šebková-Richtrová: „Do smrti nezapomenu na tu krásně naservírovanou bramborovou kaši, i když byla bez omastku.“ Rozmístění po různých stodolách všichni do pozdních hodin poslouchali střelbu, která z Kupičova doléhala až sem. Domů se vraceli hned v neděli a v pondělí.

Poláci měli pravdu, Kupičov ubránili. Podařilo se jim zajmout i některé útočníky s kosami nebo s bodákem na tyči, jako třeba Semena Karagina, řečeného „Semínko“. Banderovci místo pokoření Kupičova viděli jen vlastní raněné a padlé. Během boje vyhořela část ukrajinské obce a na bojišti zůstalo 27 mrtvých.

Některý den po tomto útoku Tóna Bucků vyhuboval, že na určité místo se mají snést všechny zbraně, kdo jaké má. Bylo toho velice málo. Mile překvapil strejc Mikyna, když vyšel ze vrátek s rakouským kvěrem na rameni a šavlí u boku. Zbraně a střelivo bylo bezpodmínečně nutno nějakým způsobem opatřit. Kvůli koupi zbraní občané uspořádali sbírku slaniny, „samohonky“, ovoce apod. Někdo si koupil zbraň za zlatou carskou pětirublovku. Na přímluvu Oberleitera, který byl v té době v Kovelu, Češi také nějaké zbraně dostali, ale byly to různé exotické značky, do kterých bylo málo nábojů. Ale našim lidem stačil jen jeho papír, zbraň si už sehnali sami.

Zbraně se opatrovaly hlavně v Kovelu, především od projíždějících transportů slovenských a maďarských vojáků. Postupně však začali prodávat zbraně i Němci. Správce německého skladu prý prodal Čechům za sele dokonce lehký kulomet. Kupičov tak postupně získal asi 150 kusů lehkých zbraní.

Zároveň s nákupem zbraní se začala organizovat „samoobrana“. Nejdříve byli vyzbrojeni bývalí vojáci, kteří kdysi sloužili v polské armádě. Velitelem českého oddílu byl jmenován Bohuslav Ledvina. Spolu s Alexandrem Ducháčkem měli za úkol ochranu obce, tj. rozpis hlídek, jejich kontrolu a jiné povinnosti s tím spojené. B.Ledvina měl na starosti výcvik mladých chlapců.

Také se budoval a zdokonaloval obranný systém obce. Především se hloubily bunkry, dobrovolníků na práci bylo víc než dost. Celkem bylo vyhloubeno asi 20 bunkerů se střílnami, které byly propojené zákopy.

Hned na začátku jednání s Poláky byly dohodnuty určité podmínky spolupráce. Podle vzpomínek jednoho ze signatářů dohody J.Jelínka, měli Češi tyto požadavky:

1. Češi a Poláci budou při vzájemné součinnosti rovnocennými partnery.
2. Kupičovská rada starších bude i po spojení se zasmyckou základnou spravovat obec s neomezenou pravomocí.
3. Obec bude samostatně rozhodovat o svých konspirativních záležitostech a o použití bojových sil české „samoobraně“ mimo obec. V bojových operacích při obraně obce budou tyto síly podřízeny společnému polsko-českému velení.
4. Všem pokojným občanům dobré vůle (vedle Čechů a Poláků i Ukrajincům, Rusům a Židům), kteří našli v obci ochranu, bude zaručena nedotknutelnost jako dosud, aby obec i nadále byla útočištěm pro pronásledované.
5. V případě útoku banderovců budou kupičovské „samoobraně“ pomáhat polští partyzáni, s nimiž budou rovněž podnikány společné diverzní akce proti hitlerovcům.
6. Polská strana bude respektovat, že Češi s ní nebudou přecházet do útočných bojů mimo obranné úkoly obce.
7. Pro větší bezpečnost bude v obci dislokován stabilní oddíl polských partyzánů.
8. Za ochranu před banderovci Češi poskytnou v Kupičově ubytování a stravu části Poláků shromážděných v Zasmykách.

Autor knihy „Požoga“ /188/ Józef Turowski o této dohodě píše: Za nepřítomnosti plk. „Lubonia“ zastupující mjr. „Pogrom“ a kpt. „Ostojka“ chtěli Kupičov opustit. Zdálo se jim, že je to zbytečné tříštění sil, a také nevěřili, že se Kupičov podaří udržet. Proti jejich záměru vystoupil mjr. „Kowal“. Byl přesvědčen o správnosti předpokladů por. „Jastrzēba“. „Kowal“ podepsal s Čechy úmluvu, že Češi zorganizují četu vojáků, dodají potraviny kupičovské posádce a za to budou stejně ochraňováni před útoky UPA jako Poláci. Úmluvu dodržely obě strany.“

Podle polských pramenů úmluvu za českou stranu, kromě jiných, podepsali farář Burzmiński a Jaroslav Zápotocký, za polskou stranu mjr. „Kowal“, por. „Jastrzab“ a ppor. „Wilczur“.

Po podepsání úmluvy se Kupičov během krátké doby stal opevněným městečkem. Podle Poláků to byla „forteca“ čili pevnost. Dnem i nocí se v bunkrech střídaly ozbrojené stráže. Kromě toho byla stálá hlídka pozorovatelů na hasičské věži. Na „vartu“ chodili jak patnáctiletí chlapani, tak padesátiletí „fotři“, každou noc čtyři na jeden bunkr. Nocleh poskytovali odpočívající směně ti, v jejichž sousedství bunkr byl. Spalo se u Dlouhých, V.Kozlíka, V.Ledviny, J.Kalivody a jiných. Díky tomuto systému hlídek druhý útok banderovců už nebyl tak překvapivý, i když někde se dostali hodně blízko k obci. Václav Ledvina je měl až na zahradě. Od Heřkova mlýna se přiblížili až k bunkru u Vl.Ducháčka a pokřikovali na Josefa Tošnera, který tam měl hlídku.

Druhý útok na Kupičov popisuje J.Turowski v knížce „Požoga“ takto: „Uplynuly jen dva dny od likvidace oddílu UPA v Dažvě a již 22. 11. zahájili upovci druhé obležení Kupičova. Útok se zúčastnilo přes tisíc „střelců“. K dispozici měli dvě děla a „tank“, tj. opancéřovaný pásový traktor. Rozměry nebezpečí se daly odhadnout až po rozplynutí mlhy. Pozorovatel z hasičské věže hlásil, že útočí ze všech stran. Velitelem posádky byl Jan Bednarek - „Kowiński“. Měl k dispozici 40 vojáků. Velkým štěstím pro Kupičov bylo, že nepřítel neútočil na všech úsecích najednou. Jeho taktika umožnila „Kowińskému“ přemísťovat obránce z jednoho úseku na druhý. Do boje se zapojila také česká četa, které velel Bohuslav Ledvina. Požáry, které vznikaly, byly díky českým občanům ihned hašeny. Šťastně byl také z boje vyřazen ten příšerný „tank“. Pro poruchu motoru musel zastavit na kopečku u „bojny“ /189/. Upovci se jej snažili nastartovat klikou. Když to zpozorovali na polské straně, určili jednoho kulometčíka, aby je hlídal. „Tank“ již nikdo nenastartoval. Kolem „tanku“ zalehla upovská pěchota. Boj zuřil již na více místech. Nebyly zálohy ani nebylo možné přemísťování obránců na důležitější místa. Až do bojových pozic bylo slyšet nárek českých žen. Lidé se připravovali k evakuaci. Nebylo však kudy a kam utíkat.“

Obyvatelé Kupičova byli připraveni na nejhorší. Ti, kteří nebyli zapojeni přímo do obrany, hasili vznikající požáry. Díky jim shořela jen stodola Bedřicha Balouna. Starci, ženy a děti byli

shromáždění ve zděných domech nebo ve vlastních „schronech“. Ženy se společně modlily a vůbec jim nevadily náboženské rozdíly. Na případnou obranu byly připraveny vidle, sekyry a jiné domácí nářadí. Jakmile se rozneslo, že se blíží tank, hned se začal organizovat sběr benzínu, aby se mohl zapálit.

Kritická situace nastala k večeru. Proto bylo rozhodnuto podat zprávu polským oddílům v Zasmykách. Jaroslav Řepka, který se tam vydal, byl sražen z koně. Polská posila však přesto přišla. Poláci zaútočili na banderovce z týlu, a tak se jim podařilo kruh obklíčení rozbít a společně s kupičovskými obránci zahájit likvidaci útoku. Protiútok byl pro banderovce zničující. Odvetou za útok banderovců Poláci spálili ukrajinský Kupičov.

I když na Kupičov útočilo tolik „střelců“, nikdo z místních nebyl zabit, bylo jen několik zranění. Opuštěný „tank“ Češi v dalších dnech přitáhli koňmi do Kupičova a ještě dlouho „zdobil“ Varšavskou ulici. Ještě dnes vzpomínají bývalí polští partyzáni, kteří bránili Kupičov, jak jim Češi nosili do bunkrů jídlo, hlavně na české buchtičky od děvčat nemohou zapomenout.

Po zkušenostech s tímto druhým útokem banderovců byla rozbourána „bojna“ a spáleny nebo odvezeny všechny stohy, které kvůli možným požárům zůstaly na polích. Z tvárníc získaných demolicí „bojny“ byl vybudován bunkr u V.Ledviny. Bylo také rozhodnuto vybudovat kolem celého Kupičova drátěné překážky. Ano, náš Kupičov byl tehdy obehnán ostnatým drátem, jen na hlavních cestách byly odsuvné „kozly“.

Kvapem se přiblížily Vánoce. Polské partyzánské oddíly „Sokola“, „Jastrzęba“ a oddíl „Krvavá luna“ je slavily spolu s kupičovskou domobranou v Kupičově. Štědrovečerní večeře byla v sále u Ducháčků. Jan Jelínek o tom napsal: „Slavnost byla zahájena nábožensky a polský katolický kněz (partyzán) podával oplatky. Bylo to pěkné přátelství a radostná chvíle. Ještě po válce vzpomínali bývalí polští partyzáni, co všechno jim připravily české hospodyňky, kolik cukroví a buchtiček. Ale za necelou hodinu zaútočili (jak je jinak nazvat) ukrajinští banditi. Byl to boj na život a na smrt.“ Hlavní útok však o těchto vánocích podnikla UPA na polské kolonie kolem Zasmyk. Pobili tam tehdy asi 50 osob.

Na základě úmluvy s Poláky Češi přijali mezi sebe více než tisíc Poláků, 93 Ukrajince, 15 Rusů a jednu Židovku. Dbali na to, aby nikomu z těch, kdo v Kupičově hledali útočiště, nebylo ublíženo. Jelínkovi zachránili od jisté smrti rodinu Ukrajince Mychajla Luciuka z Tuličova.

Takové to tedy bylo v Kupičově. Libuška Nehasilová-Hálková nám teď poví, jaké to bylo na Trnkovce:

„V roce 1942 otec koupil menší usedlost na Trnkovce. Byla to malá česká osada vzdálená asi 3 km od Kupičova. Na Trnkovce žili báječní lidé, cítili jsme se mezi nimi velmi dobře. Má nejstarší sestra, Marie Brázdová, žila se svou rodinou v Dažvě. Druhá sestra, Anna Ledvinová, žila se svou rodinou v Kupičově. Připomínám si jeden příběh.

V roce 1943, za úplného bezvládní na Volyni, byli v německém týlu různí partyzáni, např. ukrajinští banderovci a polská „samoobrona“. Když se potkali, vzplál boj a odneslo to především civilní obyvatelstvo. Trnkovka patřila k Černilovu a blízko byl svinárský les. Hned vedle Černilova pod lesem ležela polská vesnička Osečnik. Lidé, a hlavně mládež z Osečnika, chodili v neděli do římskokatolického kostela do Kupičova. V té době podnikali banderovci výpady na polské vesnice a naopak.

Ve svinárském lese se usadili banderovci, hlavní štáb měli na Volčáku. V Kupičově byla polská „samoobrona“. Ta měla velení v Zasmykách za litynským lesem. Bylo to skutečně těžké období a nikdo nevěděl, co ho čeká za okamžik a kdo je na čí straně. Na Trnkovce žili dobří lidé a dobří řemeslníci, např. pokrývač, krejčí, švec. K tomu ševci, J.Mezenskému, jednou zrána přišel Ukrajinec vyzvednout si kůži na boty, protože prý nás, Čechy, co nevidět banderovci postřílejí.

Ten den jsem šla s Boženkou Mezenskou k sousedce Libušce Skramuské. Cítila jsem, že něco není v pořádku, že se něco děje. Ale co? Za chvíli jsme zahlédly z okna, jak přijíždějí banderovci. Dva na koních před bryčkou a dva na koních vzadu. Zastavili u Skramuských před vraty. Jeden vešel dovnitř. Zavolal hospodáře a přikázal, ať jdou všichni okamžitě domů. Po našem odchodu si

banderovec poručil pálenku. Měli jsme všichni velké sady a pálili jsme tajně z višňů „samohonku“. Pak banderovci nasedli a odjeli.

Daleko se nedostali. Zastavila je teta Jandová s tetou Valentovou a s pláčem se jich ptaly: ‚Co jsme vám udělali, že nás chcete postřílet?‘ ‚Kdo vám to řekl?‘ zlobil se banderovec. ‚Zastřelíme ho.‘ Tety však plakaly dál. Banderovec je začal uklidňovat, že nemají vůči Čechům žádné zlé úmysly. ‚Ale varujte své příbuzné a známé v Kupičově. Půjdem vyhnat Poláky a Češi ať se schovají. Těm nechceme ublížit.‘

Když jsem se to dozvěděla, rozhodla jsem se kupičovské varovat. Zároveň jsem chtěla zajít za sousedkou Maruškou, která byla s manželem a s maminkou v Kupičově u příbuzných. Maruška čekala děťátko, a tak chtěla být blízko lékařské pomoci. Její tatínek, soused Kalivoda, jí po mně poslal tehdejší vzácnost, cukr. Tetu Kalivodovou jsem měla poprosit, aby přišla brzy domů, že se strýcovi přitížilo. Byl nemocen. Chudák soused, bez lékaře a léků brzy zemřel.

V Kupičově jsem přišla k Ledvinovým a řekla jsem jim, co se chystá. Když jsem šla od sestry, potkala jsem bratry Mezenských, co bydleli vedle Mokřých, a Bohouška Ledvinu, švagra mé sestry. Požádali mě, abych u nás, až přijdou banderovci, řekla, že v Kupičově je velké polské vojsko a že je hodně ozbrojené. Šla jsem vyhledat sousedky. Maruše jsem vyřídila pozdrav od otce a předala jí cukr a tetě jsem vyřídila vzkaz od manžela. A všem přítomným jsem pověděla o úmyslech banderovců. Na podzim jsou krátké dny a sluníčko již bylo na západě, proto jsem spěchala domů. Vyprovodili mě za humna a já spěchala přes luka a pole, dokud bylo ještě vidět.

Druhý den šla varovat příbuzné Libuška Skramuská. Sousedka Kalivodová se vrátila domů. Nikdo z nás nevěděl, že banderovci mají hlídku na kopci poblíž Trnkovky. Později přijeli banderovci i se svým velitelem „Chmarou“. Zastavili před domem kamarádky Toničky Novotné, kde jsme v tu dobu předly a pletly. Vstoupili a ptali se, kdo byl z Trnkovky v Kupičově. Již několik měsíců platil nepsaný zákon, že nikdo nesmí chodit mimo obec. Řekla jsem: ‚Já jsem šla varovat sestru a její rodinu.‘ Vyptávali se, jak to v Kupičově vypadá. ‚No, je tam hodně polského vojska a zbraní. V každé ulici stojí plně ozbrojená stráž, vymýšlela jsem si, jak mě navedli Mezenští a Ledvina.‘

Banderovci pak na Kupičov zaútočili i s tankem, ale byli neúspěšní. Teď po letech si říkám, že banderovci tím, že nám umožnili varovat příbuzné, chtěli asi získat informace, jak to tam vypadá.“

Než jsme se nadáli, byl tu nový rok 1944. Hned 15. ledna polské velení vydalo rozkaz o mobilizaci a začala se tvořit 27. WDP AK (Volyňská divize pěchoty Armii Krajowej). Kvůli obavám z bombardování byl štáb divize přemístěn z Kupičova na Ossu. V Kupičově ve škole byla zřízena vojenská nemocnice a ubytovací jednotka. Šéfem nemocnice byl MUDr. Grzegorz Fedorowski - „Gryf“. Vedl také ošetřovatelské kurzy, kterých účastnila i česká děvčata a také Jaroslav Chvalovský. V nemocnici pracoval i felčar Nemoškalenko a MUDr. Josef Krynický, který opustil svoje místo v nemocnici v Kovelu.

Banderovci již tolik nehrozili. Blížící se fronta je donutila k ústupu do hlubokých lesů a dále na západ.

Kupičov na frontě

Rok 1944 byl ve znamení blížící se fronty. Útoky banderovců již nehrozily, ale začala se objevovat nová hrozba, německé nálety.

Kupičov zažil první bombardování 7.2.1944. Bomby tehdy dopadly na zahradu Josefa Šulce a další směrem k Heřkovu mlýnu. Střed Kupičova zůstal uchráněn a nikdo nepřišel o život ani nebyl zraněn.

K druhému bombardování došlo zanedlouho, 29.2., zrovna když se polští partyzáni chystali na výpravu a byli shromáždění i s koňmi na jednom místě. O život tehdy přišli dva Poláci a 18 koní.

V té době nad Kupičovem každou chvíli kroužilo německé výzvědné letadlo, tzv. „ráma“. Ve škole se neučilo, byla tam nemocnice, a proto některé děti chodily k paní učitelce Altmanové soukromě na češtinu. Říkala jim, že na sobě nemají nosit nic barevného, že by mohly posloužit

německým letadlům jako terč. Sama nosila modrou pletenou čepici „pilotku“. Na dětské upozornění, že její čepice je také barevná, odpověděla, že modrá není tak nápadná jako červená, kterou nosí často děti.

S blížícím se jarem „ráma“ létala stále častěji. K dalšímu bombardování však došlo až o Velikonocích. V té době už byli v Kupičově sovětští partyzáni z jednotky hrdiny Sovětského svazu Antona Zacharoviče Oduchova. V této jednotce byli docela slušní lidé, dokonce i několik Čechů od Žitomiru.

Na Bílou sobotu uspořádali v sále na Rynku velký mítink a estrádu svého uměleckého souboru. Měli výbornou kapelu, kapelníkem byl Gruzinec. Muzikanti si dokonce opsali některé písničky J.Židlického. Tehdy se v Kupičově poprvé hrála nová sovětská hymna. Hlavní projev měl politický komisař M.V.Kuzukov. Hovořil o společném boji slovanských národů proti německé rozpínavosti. Během slavnosti začala nad Kupičovem zase kroužit „ráma“. Partyzáni vyběhli a v dobré náladě (předtím totiž objevili v jedné mohyle, nasypané OUN-UPA, velkou cisternu lihu) začali střílet z toho, co kdo měl. Pochopitelně, že letadlo nemohli zasáhnout. Pilot udělal průzkum a odletěl.

Na velikonoční pondělí se objevily asi čtyři bombardéry a poprvé Kupičovu předvedly, co skutečně umějí. Při tomto bombardování shořelo asi pět usedlostí a o život přišli čtyři lidé. Pod lípou u Novotných byl doslova roztrhán na kusy hospodář Bohuslav Novotný a jeho host Tadeusz Dobrowolski. Jejich ostatky museli posbírat do prostěradel. Ladislav Kalivoda vykřvácel, když mu střepina urazila nohu. Bylo mu 14 let. František Jeník stál u Srulů za stěnou a tlaková vlna mu utrhla hlavu. Byly to první krvavé oběti Čechů přímo v Kupičově.

V té době se už rychlým tempem blížila regulérní Rudá armáda a s ní i skutečná fronta. V Kupičově se očekávala každým dnem. Zároveň se však vědělo, že u sviňárského lesa je připraven německý obranný val a že je tam soustředěno mnoho německého vojska. Kupičov byl stále častěji ostřelován německým dělostřelectvem.

Dne 12. 4. přišel do Kupičova předsunutý oddíl Rudé armády a hlavní vojenské síly se začaly soustřeďovat v okolí obce. Život začínal být skutečně nebezpečný. Kanonáda téměř neustávala a každou chvíli se očekával další nálet. Rodiny byly ve dne v noci připraveny běžet do krytu a už i malé děti poznaly svištění dělostřeleckého granátu. Věděly, že si okamžitě musí lehnout na zem, jakmile se ozve.

Situace začala být kritická zrovna před odchodem mužů do armády. Rudá armáda začala ustupovat. Varšavskou ulicí projížděly „kaťuše“ opačným směrem, než byla fronta, a vojákům nebylo do řeči. Během noci se situace naštěstí změnila, „kaťuše“ se vracely.

Manželé, otcové, synové, bratři, a dokonce některé dcery a setry odjeli 18. dubna do armády a pro jejich rodiny v Kupičově nastaly ještě daleko horší chvíle než dosud. Dělostřelecké ostřelování neustávalo a vrcholu dosáhlo 22. dubna, kdy svištění a následující silné rány dělostřeleckých granátů byly téměř nepřetržité. Jako by to nestačilo samo o sobě, přidal se k tomu ještě nálet. Ten den shořely tři stodoly a pravoslavná cerkev, unikátní dřevěná stavba z roku 1753. Oheň se objevil u jedné z kopulí a za chvíli vzplála celá budova jako obrovská pochodeň. Václav Kačerovský ještě s někým se snažili uříznout hořící věž, ale ta se utrhla a spadla na budovu. Hašení bylo beznadějně. Jeden ze sovětských důstojníků organizoval záchranu cenných věcí z cerkve. Nějaký vojín proti tomu protestoval, nechtěl zachraňovat „popivské majno“ /190/. Důstojník mu sprostě vynadal a vysvětlil mu, že nezachraňuje majetek popů, ale kulturní hodnoty lidu.

O té doby jsme se v Kupičově příliš nezdržovali. Matky s dětmi se ukrývaly raději v polích nebo v lese na straně odvrácené od fronty. Domů se vracely jen na noc, ale ta byla také často přerušena leteckým poplachem. Kupičov byl proti náletům úplně bezbranný. Ani v Kupičově, ani v jeho okolí nebyla protiletecká obrana. Proto se lidé chránili tím, že se snažili včas ukrýt.

Proti pátému velkému náletu se nikdo ani bránit nechtěl, a nikdo se nesnažil ani ukrýt, i když letadel bylo snad přes padesát. Letěly však nízko a krásně bylo vidět rudé hvězdy na jejich křídlech. Kupičov byl plný sovětských vojáků. Když letadla uviděli, začali jásat a volali: „Eto naši!“ Slibovali, že všichni budou koukat, jak „Stalinskije sokoly“ rozsekají fašisty. Letadla přeletěla nad

litynskými „chutory“, někde nad Tuličovem se obrátila a za chvíli všichni poznali, že své řemeslo skutečně dobře ovládají. V Kupičově se rozpoutalo peklo. Marné byly signály rudoarmějců. Letadla si vedla svou, a co zasáhla, bylo okamžitě v ohni.

Několik matek s dětmi se ten den ukrývalo na Komnátce, asi 2 km od Kupičova. Maminky obstarávaly malé děti a větší děti pásly opodál mezi křovinami krávy. Nikoho ani nenapadlo se schovat, děti dokonce letadlům mávaly. Když začalo to dopuštění, děti sebou naučeně plácly na zem, a kdyby mohly, asi by se zaryly i do ní. Letadla totiž z kulometu ostřelovala i tu samotou. Když to konečně utichlo, děti se ke svým maminkám doslova ploužily, bály, že už je neuvidí živé. Matky si totéž myslely o svých dětech.

Kupičov hořel až do noci. Matky se tam do těch plamenů s dětmi vrátit nechtěly, a mnohé rodiny už se ani neměly kam vrátit. Tehdy shořelo na 200 budov a také hodně domácího zvířectva. Zvířata neměl kdo odvázat a vypustit, když se lidé většinou ukrývali mimo obec.

Bombardování ustalo až po nepřetržitém důrazném signalizování světlicemi. Padlo při tom mnoho vojáků, nikdo ani neví, kolik. Žádný civilista o život nepřišel. Vinou katastrofálního omylu sovětského letectva však většina z nich přišla o střechu nad hlavou a o veškerý majetek.

Při jednom z bombardování byl zasažen zděný patrový dům V. Bujalského. Asi deset metrů od něj spadly těsně vedle sebe dvě bomby a poškodily jeho základy. V té době bylo ve sklepních prostorách ukryto asi 15 lidí. Všichni byli otřeseni, ale nikdo nebyl zraněn.

Kupičov byl již na frontě. Zastavila se tam na delší dobu, a tak sovětské velení nařídilo evakuaci civilního obyvatelstva. Kolem Kupičova se pak bojovalo ještě déle než dva měsíce.

Kupičovští v boji za vlast

Jakmile se kupičovští Češi dozvěděli, že na území Sovětského svazu vznikla československá vojenská jednotka, začali přemýšlet o tom, jak se do ní dostat. Když přišli do styku s prvními jednotkami Rudé armády, ihned požádali jejích velitele, aby jim umožnil poštou poslat dopis generálovi Ludvíku Svobodovi. Bylo jim to umožněno, a tak dopis odeslali. Plné znění dopisu, jak je publikoval Josef Toman ve svém Památníku, je uvedeno v druhé části knížky.

Zároveň byla radou starších pověřena delegace ve složení Bohuslav Ledvina, Jaroslav Židlický, Jan Jelínek a Jaroslav Šebesta, aby 14. dubna odjela do Lucka k jednání s československým velitelstvím o vstupu Kupičovských do armády. Delegace vše projednala s kpt. Dědičkem, přednostou 4. oddělení.

Den a večer před odchodem do armády byl velice perný. Fronta byla blízko, Makoviče byly německé. Odpoledne zesílila německá palba. Situace byla hrozivá. Němci se pokoušeli prorvat frontu. Navečer do Kupičova přijelo několik „kaťuší“. Vyjely za ves a odpálily salvy. Boj slábl, až zmlkl docela. Ukrajinci, kteří byli svědky zásahu „kaťuší“, později vyprávěli, kolik tam bylo ohořelých zbytků těl.

Nadešel den 18. dubna a kupičovští dobrovolníci rukovali. Do Svobodovy armády odešlo 237 dobrovolníků, včetně 11 mladých žen. Přihlásili se i mladiství, kterým ještě nebylo 16 let. Bylo jich šest: Josef Dombrovský, Oldřich Holub, Václav Kytl, Václav Mašek, Jaroslav Mokrý a Jaroslav Svoboda. Pepíčkoví Dombrovskému, Oldovi Holubovi a Jaroušovi Mokrému se podařilo do armády skutečně dostat, ostatní byli těmi staršími donuceni k návratu domů. Josef Dombrovský padl u Dukly jako nejmladší voják. Oldřich Holub se vyznačoval velkou odvahou a statečností. Píše o něm Václav Širc i Ludvík Svoboda. Celý Oldův příběh uvádíme dále.

Kupičovští narukovali do armády i s koňskými potahy, zásobami potravin a se zbraněmi, které jim zbyly z dob „samoobraný“. Muzikanti si s sebou vzali hudební nástroje. Někteří z nich potom působili v orchestru Víta Nejedlého a v dechové kapele 3. brigády, jejímž kapelníkem byl kupičovský rodák Jaroslav Židlický. Odcházelo se tenkrát přes ukrajinský Kupičov směrem na Holoby. Při posledním ohlédnutí na Kupičov poznamenal Vašek Mezenský: „Tak se ještě jednou ohlédněme, protože mnozí z nás už Kupičov nikdy neuvidí.“ Měl bohužel pravdu.

Vojáci z Kupičova museli nejdříve podstoupit tvrdý výcvik. Byli zařazeni do různých odborností, většinou k dělostřeleckým jednotkám. Někteří po krátkém výcviku byli nasazeni do boje již u města Torčín. Někteří, jako Bohuslav Ledvina, Stanislav Tošner, Josef Toman, Bohuslav Houžvíc a Jan Jelínek, byli zařazeni do důstojnických škol. Do letecké školy na Kavkaze jako jediný odešel Jaroslav Kytl. Jaroslav Birnbaum byl na Československé vojenské misi v Moskvě. Většina se však vydala s Československým armádním sborem, který vznikl rozšířením původní 1.čs. samostatné brigády o volyňské Čechy, na vítězný pochod přes Kamenec Podolský, Černovice, Sadaguru a Krosno k Dukle.

Byla to vítězná cesta, ale byla vykoupená velkým počtem padlých. Hned po prvních bojích přicházeli smutné zprávy o prvních mrtvých. Mezi prvními, kteří položili svůj život v boji za vlast, byl Oldřich Makeš. Zanechal po sobě mladou vdovu a asi dvouletou dcerku Slávinku, která tatínka ani nepoznala. Takových vdov zůstalo v Kupičově 15 a sirotek 34. Celkem zahynulo 28 Kupičováků a 47 bylo raněných, z toho dva, Josef Kafka a Miloslav Šulc, s trvalými následky.

Z řady rodin z Kupičova a okolí odešlo do války i několik osob. Z rodiny Josefa a Karolíny Ledvinových to bylo pět synů a z rodiny Otokara a Korolíny Ledvinových tři synové a dcera. Z rodiny Maškových z Radovič odešli čtyři bratři, z rodiny Kučerových z Radovič tři bratři, z Maškovy rodiny z Tuličova také tři bratři, stejně jako z rodiny Skramuských z Trnkovky, Krajbichových, Šulcových Brožových a Tošnerových. Z rodiny Václava a Marie Žitných („levákových“) položili své životy za vlast dva synové, Josef jako český legionář v první světové válce a Bohuslav ve druhé světové válce u Dukly. Ve šlépějích svých otců-legionářů šli Josef Žitný (syn Josefa), Josef Toman, Václav Mikolášek, Josef Židlický a Stanislav Kyselka.

O tom, jak naši krajané byli věrní přísaze, svědčí případ vojína Alexandra Malečka, který sloužil u dělostřelectva. Jednou, zrovna když měl stráž, došlo k německému útoku a naši byli nuceni couvnout. V křovinách v lese však zůstal vojín Maleček s dělem. Hlídal poctivě, dokud naši Němce nevyhnali. Tak to vyprávěli jeho spolubojovníci. Byl prý navržen na Čsl.válečný kříž.

Vítězné tažení Svobodovy armády, o které se zasloužili i kupičovští Češi, skončilo vítěznou přehlídkou v Praze. Jako poslední na této cestě padl 9.května 1945 Jaroslav Holub, když se dobrovolně přihlásil k likvidaci německého oddílu, který se nechtěl podřídit kapitulaci. Bylo to u Holešova na Moravě.

Někteří Kupičovští bojovali na frontách ještě před tím, než ostatní narukovali do Svobodovy armády. V září 1939 byl mobilizován do polské armády Josef Žitný. Při svém ústupu ho zajali Sověti. Odvezli ho se skupinou polských zajatců do Krivého Rohu. Pracoval tam v dolech. Když došlo k protestním akcím proti nízkým dávkám potravin a nesplnitelným normám, sovětské velení transportovalo zajatce za polární kruh. Překonat nelidské podmínky mu pomohli Poláci vyvezení na Sibiř. Byli z Ostrova, který nebyl příliš daleko od Kupičova. S jejich pomocí znovu navázal spojení s domovem a jejich prostřednictvím také dostával z domova balíčky. To ho zachránilo od smrti hladem. Odtud byl povolán do polské armády gen.Anderse. S ní se dostal přes Persii do Palestiny. Potom byl v Alexandrii, zúčastnil se vylodění na Sicílii, a hlavně bojů u Monte Casina. Přes Anglii a Polsko se dostal k rodině až v roce 1948.

Jaroslav Žitný narukoval v roce 1940 do Rudé armády. Sloužil v Lipecku. Bojový křest dostal v roce 1941 u Brjanska. S ustupujícími jednotkami se dostal ke Smolensku. Po tuhých bojích byl pak přeložen do Moskvy jako vojenská hlídka. Po porážce Němců u Moskvy byl převelen ke Stalingradu. V září 1942 byl raněn a odvezen do Alma-Aty. Po uzdravení byl neschopen řadové služby, a tak byl převelen do Nižního Tagilu na „vojenkomat“ /191/. Když se úplně uzdravil, přihlásil se v květnu 1944 do československé jednotky. V červnu už byl v Kamenci Podolském a pak v Sadaguře byl přidělen k první tankové brigádě. S touto brigádou prošel celou její bojovou cestu. Při vyprávění vzpomíná bez špetky vychloubání na boje, kterými prošel, a na padlé a uhořelé kamarády. Zúčastnil se bojů o město Duklu, boje na Hyrové hoře a v Hyrové, a také osvobozování Ostravy. V Čižovicích se mu podařilo vyskočit z hořícího tanku. Od smrti uhořením ho zachránil blízký potok. V bojích o Tworków byl znovu nucen vyskočit z hořícího tanku. U obce Štěnovice se jeho tank dostal do protitankového příkopu. Znovu musela posádka tank opustit, tantokrát kvůli

vodě. Poslední hořící tank, ze kterého vyskočil, se podařilo uhasit. Bojovou cestu s tankem zakončil slavnostní přehlídkou v Praze. Tím však válka pro něho neskončila. Byl poslán na Slovensko proti banderovcům.

Společně narukovali do Rudé armády Jaroslav Kučera a Josef Kytl. Byli přiděleni k těžkému dělostřelectvu v Achtyrece. Po vypuknutí války byli jako nespolehliví přeloženi k pracovním oddílům na evakuaci továren. Dostali se až do hloubi Ruska. Tam se jim podařilo přejít do polské armády gen. Wladysława Anderse. Po obrovských potížích se jim po pobytu v Uzbekistánu podařilo dostat přes Persii do Palestiny. Zde se jejich cesty rozešly. J.Kytlovi se podařil přestup do československé jednotky gen.Klapálka. S tou se přes Egypt dostal do Anglie. Po invazi byl s československou obrněnou brigádou u Dunkerque. Vozil z Belgie obléhajícím jednotkám pitnou vodu. Při slavnostní přehlídce obrněné brigády ze Západu ho kupičovští svobodovci poznali.

Jaroslavu Kučerovi se přestup do československé jednotky nepodařil. V řadách polské armády se účastnil bojů v Itálii, hlavně u Monte Casina. Po válce se odstěhoval do Kanady.

Zapomenut by neměl zůstat ani Bohuslav Chour. Před válkou se odstěhoval do Argentiny. Za války se přihlásil do polské západní armády. Celou válku bojoval spolu s Poláky, ale po válce se usadil v Československu.

O tom, jak dobrými vojáky naši Kupičováci byli, svědčí četná vyznamenání. Dostali 51 Čsl. válečných křížů, 35 medailí Za chrabrost, 24 Za zásluhy a několik řádů sovětských a polských.

Několik kupičovských Čechů bojovalo také v 27.volyňské divizi polské „Armii krajowej“. Byl to Jaroslav Houžvic-“Traper“, Václav Houžvic, Jaroslav Zápotocký a Bohuslav Zápotocký. Z kovelských Čechů tam bojoval Marek Hloušek. Padl Jaroslav Zápotocký a Václav Houžvic. Jaroslav Zápotocký šlápl na minu, když spěchal (doslova) do československé armády. Mina mu utrhla nohu a vykrvácel. Byl to statečný člověk, který zachránil život mnoha lidem. V boji s Němci, již v Polsku, padl Václav Houžvic-“Siwy“. Je pohřben v Polsku, v Puchaczově. Jeho spolubojovníci vzorně pečují o jeho hrob. Všichni tito naši krajané jsou v živé paměti těch, kteří s nimi přišli do styku. Stojí za připomenutí, že jako důstojník této divize padl také Wilhelm Skomorowski-“Wilczur“, který měl velmi dobrý vztah k Čechům a ke Kupičovu. Kupičov je vůbec v historii polského odboje za druhé světové války pojmem. Je opravdu velice málo knížek s tematikou polského odboje, ve kterých by nebyla alespoň zmínka o Kupičově.

Vraťme se však zase k našim svobodovcům. Po skončení války byli Kupičovští spolu s ostatními převeleni ke zvláštní vojenské skupině „Žatec“. Byli rozděleni do posádek v jednotlivých obcích, do Syrovic, Brodů, Veliké Vsi, Mašťova, Kolešova, Podbořan a jiných. Tam z nich byly vytvořeny zájmové skupiny podle jednotlivých volyňských obcí. Zájmová skupina Kupičov se měla usídlit v okolí obce Krásný Dvůr. Tak se také stalo. Ovšem někteří se usídlili také v Libědicích, Račeticích a Vilémově v tehdejším okrese Kadaň. Někteří se usídlili také v okrese Rakovník, a dokonce kolem Dvora Králové v severovýchodních Čechách.

Ještě dříve, než začalo rozmísťování do posádek, zahynul při výkonu služby Slávek Šulc. Nešťastnou náhodou vyšla dávka ze samopalů. Byl s vojenskými poctami pohřben v Žatci. Rodiče v Kupičově nesli velice těžce ztrátu tak nadějného syna. Maminka byla na pokraji nervového zhroucení. Dlouho trvalo, než v ní příbuzní zase probudili zájem o život.

Obětí neopatrnosti se stal Jaroslav Mezenský. Čistili s kamarádem pistole a vyšla rána, která byla smrtelná. Stalo se to na podzim 1945 v Chrástanech. Německý vojenský lékař přivolaný z Krásného Dvora už jen konstatoval smrt. Pohřbu se zúčastnilo velké množství spolubojovníků.

K nešťastné náhodě došlo také v Libědicích. Na Václava Kyselku padl zděný pilíř a zabil ho. I na jeho pohřbu se sešlo mnoho kamarádů.

V roce 1946 došlo k velmi těžkému úrazu ve Veliké Vsi. Láďovi Ledvinovi řezačka uřízla ruku.

V Čechách se naši krajané zapojili do veřejného života. Mnozí byli členy Československé strany lidové a Národně socialistické strany. Ještě před volbami v roce 1946 byli členy místních správních komisí a později místních národních výborů. Po volbách byli i předsedy MNV. V

Němčanech byl předsedou Jaroslav Kučera a v Nových Třebčicích František Vrla. Všichni tvrdě vystupovali proti komunistické propagandě a jejím šířitelům. Někdy to byly až příliš tvrdé výpady.

Krajané se zapojili také do náboženského života. Pravidelně chodili na nedělní bohoslužby. V Mašťově pod vedením Václava Zápotockého zorganizovali slavnost Božího těla. Přidala se hudba německých dědečků. Hloupí lidé z toho udělali, že svobodovci táhnou s Němci. Jako by víra znala hranice.

Po odsunu německého kněze odjela z Mašťova do Litoměřic delegace vedená opět Václavem Zápotockým se žádostí o českého faráře. V delegaci byl také Jaroslav Kytl a velký přítel Volyňáků, řídící učitel František Beránek.

Se všemi volyňskými Čechy navázal ty nejlepší styky nám dobře známý pan Jindřich Dušek. Pomáhal, kde se dalo. Chladil někdy až příliš rozpálené hlavy, ale vždy nekompromisně Volyňáky hájil.

Tehdy se pořádaly různé slavnosti, např. při odhalování pomníků padlých. Pro naše hochy nebylo těžké jet na koních z Tlesek u Jesenice až do Žatce. Také z Mašťova a Němčan nezůstávali pozadu. Na slavnostech vystupovali jako řečníci Štěpán Benda, Hubert Ripka, Jaroslav Židlický a mnozí jiní. Naši vojáci byli pozdraviti i prezidenta Beneše, když projížděl Jesenicí.

Josef Židlický a Václav Kyselka dali dohromady ochotnické divadlo. S ochotníky nacvičili hru Ta naše písnička česká. Soubor sklízela potlesk po celém kraji.

Hned po skončení války všichni jak v Kupičově, tak v Československu věřili, že se rodiny budou moci přestěhovat do Čech. Všichni Kupičovští, až na nepatrné výjimky, optovali pro Československo a věřili, že setkání s rodinami je otázkou krátké doby. Jenže mezivládní jednání se protahovala a příjezd rodin byl stále v nedohlednu. Teprve 10.července 1946 byla mezi ČSR a SSSR podepsána smlouva o právu opce. Než se však rodiny skutečně setkaly, uplynulo ještě devět měsíců a od odchodu do armády to byly celé tři roky.

Rodiny v Kupičově prožívaly těžké poválečné období, ale ani pro muže v Čechách nebyl život jednoduchý. Je pravda, že se muži starali jen sami o sebe, ale každý byl až příliš sám. S kým se měl poradit, komu se svěřit se svými starostmi a bolestmi? Ani ta pošta nedocházela pravidelně. Někteří zkoušeli na sovětském velvyslanectví získat povolení k návštěvě rodiny. Dozvěděli se tam, že jsou „izměnníci rodiny“ /192/, a chtějí-li se vrátit, pak jedině natrvalo. Někteří to nevydrželi a vrátili se, např. Václav Žitný a Václav Brož.

Mnohým lidem se zdálo, že ti svobodovci se chovají nějak výstředně. Těžko se mohli ti, kteří během války nevytáhli paty, vžít do duše osamělého člověka, který po válečném utrpení nemůže ke své rodině. Mnozí říkali: „Co těm svobodovcům chybí? Němci na ně dělají a oni se jen navštěvují a popíjejí.“ Ano, někteří z té neúnosné situace hledali východisko v „samohonce“, ale zdaleka ne všichni. Nikdy by také nedošlo k různým výstřelkům, kdyby zde byly rodiny včas. Nezemřel by Olda Holub, který, jak píše Václav Širc, se stal obětí své horkokrevnosti a mladické nerozváženosti. Olda byl jedním z těch třech, kteří nastoupili do armády jako šestnáctiletí. Zde je jeho příběh, jak jej zachytil Václav Širc:

K odvodu přichází mladičká, rtuťnatě živý, hezký menší chlapec s prvním chmýřím na bradě. „Zdráv“, hlásí lékaři a hrdě předstupuje před kapitána.

„Kolik je ti let?“ táže se kapitán.

„Šestnáct.“

„Jdi tedy, chlapče, domů. Přijímáme teprve od osmnácti.“

„Musíte mě odvést! Já domů nepůjdu! Jsem silný a zdravý. Dovedu už střílet ze samopalu. Dvakrát jsem se zúčastnil srážky s banderovci, když napadli naši obec. Mám dokonce vlastní samopal. Ukořistil jsem ho banderovcům!“ Hájí se zoufale mladičká Olda Holub.

„Nemohu tě odvést. Je to proti předpisům.“

„Jaképak jsou ve válce předpisy?“

„Víš o tom otec?“

„Otec dávno zemřel.“

„A matka?“

„Víš, lže statečně Olda. Utekl z domova bez jejího vědomí.

„Jdi domů. Děti neodvádíme.“

Olda se vzteky rozplakal. Jakže - on že je dítě? Však jim ještě ukáže! Nevzdá se jen tak snadno!

Odpoledne se hlásí k odvodu znovu. Pro jistotu si vyměnil s kamarádem kabát. Kapitán, kterému denně přecházejí před očima stovky branců, ho nepoznává.

„Kolik je ti let?“

„Osmnáct.“

Když osmnáct, tak osmnáct. Po dokladech se ve válce nikdo příliš nesháněl. Tak byl Olda odveden a stal se československým vojákem.

Kvůli mládí a slabší tělesné konstrukci byl přidělen k radistům. Prodělal výcvik u radioroty a po jeho ukončení byl přidělen jako radista ke smíšenému průzkumnému oddílu (SPO).

Při útoku na město Jedlicze Olda zpozoroval, že z jednoho domku střílí kulomet. Mrštně, jako kočka, se dostal k domku a hodil tam granát. Sotva dozněly výbuch, postavil se do dveří, vypálil dávku ze samopalů a křikl: „Ruki vzhůru!“ /193/ Dva fašisté jako hory poslušně zvedli ruce nad hlavy. Třetí už nemohl, chroptěl v posledním tažení. „Kulomet na záda a hybaj přede mnou!“ křičel dále Olda a výmluvně doprovázel rozkaz poslušky samopalů. Kdoví, zda Němci rozuměli česky, v každém případě však rozkaz pochopili. Za chvíli si to šlapali do zajetí i s kulometem na zádech. Za nimi po silnici hrdě vyšlapoval Olda s odjištěným samopalem zamířeným do jejich zad. Malý David vedl dva Goliáše - první zajatce na Dukle.

Olda Holub šťastně prodělal všechny boje na Dukle a celé zimní tažení Slovenskem. Ve zdraví došel do Prahy. Za svůj hrdinský čin v Jedliczi a statečnost v dalších bojích byl vyznamenán Čsl.válečným křížem a medailí Za chrabrost. V necelých sedmnácti letech dosáhl hodnosti četaře. Po válce se usídlil na Kadaňsku v Libědicích.“ Tolik Václav Širc.

„V běžencích“

Koncem dubna 1944 sovětské velení rozhodlo, že kupičovské obyvatelstvo bude evakuováno do města Kolki. Čechům se tam nechtělo a měli pro to své důvody. UPA tam totiž již 20.března 1943 vyhlásila „kolkivsku republiku“ /194/. Mnozí z kupičovských Čechů měli příbuzné a známé v českých osadách kolem Lucka, asi 50-60 km od Kupičova, a rozhodli se, že pojedou k nim. Avšak i ti, kteří tam nikoho takového neměli, spoléhali na to, že Češi je na holičkách nenechají, a měli pravdu. Do Kolek byli nakonec evakuováni pouze dva starší manželské páry, Josef a Anna Pokrupovi (85 a 73 let) a František a Anna Krajbichovi (70 a 65 let).

Když se řekne evakuace, normální člověk si představuje spořádanou přepravu osob do bezpečí. To, co nastalo v Kupičově, bylo však něco úplně jiného. Každá rodina se dopravovala, jak to sama zvládla. Vojenské nákladňáky sice také jezdily, ale větší šanci měl ten, kdo měl zásobu „samohonky“.

Většinou se jelo na povozech tažených koňmi. Nebyli jsme evakuováni, jeli jsme „do běženců“. Na povozech byly rance a děti, za nimi uvázané krávy. Ženy „kočírovaly“ pěšky, aby koním ulehčily. Chybělo krmivo, koně a krávy se cestou musely pást, a tak cesta trvala tři dny.

Byl to žalostný pohled na ty „kočírující“ ženy. To, co „kočírovaly“, už dávno nebyly české koně. Byly to ztrhané a zubožené herky ze všech koutů Sovětského svazu a z Mongolska. Polským partyzánům ani na mysl nepřišlo, aby některému Čechovi násilím vyměnili koně. S příchodem sovětských partyzánů to bylo na denním pořádku. Když odcházeli Poláci, dali Josefovi Kafkovi nádhernou straku. Syn Slávek na ní mohl oči nechat. Když otec odešel do armády, hospodařil místo něho tchán Adolf Ledvina. Jednou, když se vrátil s koňmi z pole, běžel k chátě a volal: „Marjánko, prosím tě, dej mi provaz!“ Ta celá vylekaná vyběhla ven a tu uviděla nové spřežení. U oje místo straky stál polodivoký „mongolčík“.

Cesta za Luck „do běženců“ byla těžká, ale krásné přijetí krajanů vše zahojilo. Nechme zase vzpomínat Libušku Nehasilovou-Hálkovou:

„Je jaro 1944. Fronta se už dostala na Volyň. Všichni muži od 18 do 50 let a některá děvčata vstoupili do I. československé brigády generála Ludvíka Svobody. Mnozí mladí hoši si přidávali roky, aby ukázali, že i oni dokáží pozvednout zbraň proti fašistům. Se zbraní v ruce šli dobrovolně osvobodit svoji vzdálenou vlast. Mnoho kupičovských na této těžké cestě zahynulo.

Při loučení mě švagr Václav požádal, abych pomohla Nanynce s jejich malým Bedříškem a Mařenkou. U nás v Kupičově bylo sovětské vojsko a o pár kilometrů dál v zákopech Němci. Frontová linie zůstala stát na místě. V Kupičově shořela pravoslavná cerkev. Po největším leteckém bombardování, kdy shořelo téměř půl Kupičova, byla nařízena evakuace civilního obyvatelstva. Sestra balila a já šla pro tatínka na Trnkovku, aby jel s námi. Byl téměř konec dubna a ozimé obilí se začínalo zelenat. Vyšla jsem na kopeček a hned kolem mne začaly hvízdát německé kulky. Práskla jsem sebou na zem. Když přestaly, vstala jsem a utíkala dál. Jenže to začalo znovu. Já znovu na zem. Než jsem přešla kopec, opakovalo se to několikrát. Otec odmítl odjet. „Zůstanu doma“, prohlásil. Zůstal jako jediný civilista.

Ráno jsme s Nanynkou zapřáhly jediného koně do vozu, na který jsme daly peřiny, šatstvo a jídlo. Dozadu jsme uvázaly krávu. Druhou krávu i s obilím dala Nanyнка svobodovcům. Jely jsme tři dny. Z toho dva dny jsme nevěděly, kde je naše malá Mařenka, kterou si vzal na vůz strýc Josef Toman. V tom spěchu nám ujel. Až druhý den jsme se setkali. Nanyнка byla šťastná, že se Mařence cestou nic nestalo.

Dostaly jsme se až k Lucku. Bydlely jsme v domě rodiny Hajznerových v české vesnici Lipiny. Byli to moc hodní lidé, měli jsme je rády. Jejich syn také narukoval, a tak snacha s malou Leničkou a s osmiměsíčním chlapečkem bydleli u nich. Chlapec ale zemřel. Nanyнка pro něj ušila pěkný rubášek z krajek. Chlapeček vypadal v truhličce jako andílek. Na Zelené svátky (Svatodušní) měla být na Lipinách mše. Hajznerovi se toho ujali. Venku bylo všechno krásně zelené a kvetly už pivoňky. Nazdobily jsme celou světnici a zhotovily provizorní oltář. K ozdobě jsem donesla zelené větve břízy a ty pivoňky. Bylo to moc hezké. Přijel kněz Dobrzyński z Lucka. Sešlo se hodně lidí. Na oběd kněz zůstal u Hajznerů. Při jídle jsme hovořili o Kupičově. Znal našeho kněze Burzmiňského. Ptal se taky, kdo udělal výzdobu. Hajznerovi řekli, že já. Poděkoval mi a řekl, že mám zůstat skromná jako dosud.

Hajznerovi ubytovali v kovárně i polskou rodinu a ve stodole dvě ukrajinské. Ve špejchaře byli ubytovaní sovětští vojáci, kteří tu odpočívali před odchodem na frontu. Najednou nikomu nevadilo, jaké je kdo národnosti, a každý pomáhal podle svých možností.

Brázdovi byli na opačné straně Lucka, u příbuzných v Boratíně. Byla jsem je tam navštívit. Vojáci to měli na frontě těžké, ale jejich rodiny v týlu zakusili také mnohé hrůzy války. Byly jsme v Lipinách několik měsíců. Těsně před tím, než jsme měly jet domů, zdechl nám kůň. Nevěděly jsme, co máme dělat. Tatínek snad na dálku vycítil, že potřebujeme pomoc, a vydal se nás hledat. Od „sovětčičků“ si vypůjčil koně a nechal jim v opatrování naše hospodářství. To bylo radosti ze šťastného shledání! Tatínek nám nikdy nedokázal vysvětlit, jak nás našel. Konečně domů! Zapřáhli jsme do každého vozu jednoho koně a v pohodě jsme dojeli domů.

Doma nás čekalo překvapení. Fronta se konečně pohnula. Vojáci byli pryč a s nimi i naše kráva. Otec zapřáhl koně a rozjel se za vojáky, a hlavně hledat krávu. A našel je. Odevzdal jim koně a vzal si krávu. Vrátil se za několik dní.“

Na to, jak byli přijati v Teremně, vzpomíná M. Birnbaumová: „Přijeli jsme do Teremna. Na návsi už nás čekali. Nás si vzali Vokráčkoví. Byli jsme tři: já, maminka a malý Jaroušek a k životu se hlásil dosud nenarozený. Babička Vokráčková byla porodní bába. Když viděla, že jsem v jiném stavu, měla ohromnou radost. Bude pomáhat na svět malému kupičovskému Čechovi. Vokráčkovic rodina nám pomáhala, seč mohla. V dobrém na ně vzpomínám a upřímně jim děkuji.“

Slávinka Kučerová-Kalivodová tu dobu prožila takto: „Zemřela nám babička. Byli jsme bezradní, nevěděli jsme, v čem ji pohřbíme. Už to vypadalo, že ji zabalíme do prostěradla. Když uviděl naše neštěstí pan Josef Žitný, u kterých jsme byli, nerozmýšlel se, utrlh prkna ze šalování stodoly a dal nám je na rakev. Byli jsme mu, a doposud jsme velice vděční.“

Konečně se tedy fronta pohnula a kupičovští Češi se vraceli z „běženců“ domů. Vypadali asi o něco lépe, než když jeli tam. Z těch zubožených koní se udělali docela pohlední koníčky. Od krajanů jsme se také nevraceli s prázdnou. Mnoho rodin si vezlo pár slepiček, a někdy i to prasátko. Zpáteční cesta také nebyla lehká, nebezpečí v různých podobách číhalo všude. Cestou se přespávalo u krajanů, třeba u Machačů v Kozíně.

Kupičovští „běženci“ se nemohli dočkat domova. Jak jej tehdy vyhlíželi! Avšak to, co našli, nebyl ten milovaný Kupičov. Za tři měsíce hospodaření vojáků, pro které bylo všechno „buržujské“, byl v hrozném stavu. V mnoha případech nebylo u čeho jíst ani na čem spát. Po tom, co bylo zakopané, zbyly jen prázdné jámy. Všechno bylo zničené, v mnoha případech úmyslně. Léky, které měl MUDr. Krynický uložené v koši u stropu, vojáci rozházeli i do potravin. Když po požití těch potravin měli zdravotní potíže, dávali to za vinu panu Pejkovovi, otčímovi Krynického.

Před odjezdem do „běženců“ sovětské orgány rozhodly, že v Kupičově zůstanou tři rodiny, aby dohlížely na pořádek. Zůstaly tam rodiny Františka Dlouhého, Josefa Mokrého a Josefa Zápotockého. Syn Zápotockých Josef byl během pobytu v Kupičově raněn.

Morálka

Morálka kupičovských Čechů, stejně jako celé české menšiny na Volyni, byla velmi přísná. U každého byla na prvním místě povinnost. Projevovala se ve vztahu rodičů k dětem, dětí k rodičům, a také například v milostných vztazích. Kdyby chlapec nesplnil svou povinnost k dívce, kterou přivedl do jiného stavu, získal by tak špatnou pověst, že by nezavadiil o slušné děvče. A dívka, které by se narodilo nemanželské dítě, by byla již natolik poznamenána, že by ztratila vyhlídky na slušné vdavky. Mladí lidé měli silný pocit odpovědnosti a mezi krajanami bylo jen velmi málo nemanželských dětí. Jen ojediněle existovala tzv. „divoká“ manželství (soužití bez svatby). Také rozvody a potraty byly vzácností. K rozvodům docházelo zřídka také proto, že vlastnické vztahy k zemědělským usedlostem a k půdě byly tak silné, že zpravidla dokázaly, i s ohledem na děti, udržet manželství pohromadě.

Také dané slovo bylo pro každého zákonem. Málodky se používalo písemné podoby různých dohod, ale každý by se byl hluboce styděl za nedodržení ústního závazku.

Morální vizitkou byla rovněž skutečnost, že mezi Čechy neexistovaly krádeže, o vraždách ani nemluvě. To přímo kontrastovalo s mentalitou ukrajinského obyvatelstva. Stal se případ, že Ukrajinec, který odcizil nějakou věc, byl vláčen po Kupičově a musel vykřikovat, že je zloděj a že kradl. Tím také ztratil veškerou možnost si u českých sedláků přivydělat.

Hlavní vliv na tvorbu těchto hodnot měla nesporně přísná náboženská výchova a také vžitá hrdost na poctivost a čest. V tomto duchu se nesla i rodinná výchova dětí.

Po válce

Bylo léto 1944. Válka zdaleka nekončila. Ještě dlouhou řadu měsíců umírali lidé na frontách a naše kupičovské vojáky čekalo ještě to nejhorší. V Kupičově však už byl mír, i když zdálky bylo stále ještě slyšet dunění děl a pole kolem Kupičova byla rozbrázděna sítí zákopů.

Byly to těžké žně v tom roce 1944. Nářadí bylo málo, a ještě bylo rozbité a roztahané po celé vsi. Kupičovští „hlídači“ nestačili vše uhlídat. Urychleně se sklízely přerostlé jetele a vojtěšky. Na pole vyrukovaly zase především ženy. Pomáhali dědové a výrostci. Najednou z nich byli předčasně dospělí hospodáři. Někdy i desetileté děti odebíraly a vázaly snopy a podávaly je na fůru. Sklidilo se vše, bylo málo zaseto. Na podzim brzdili práce banderovci, na jaře fronta. Na hlad to ale nevypadalo. Byli jsme skromní a navzájem jsme si pomáhali. Horší to bylo s brambory a se zeleninou, na jaře se toho mnoho nenasázelo. Anna Legnerová přesvědčila svého bratra Josefa Makeše, aby jí pomohl nasázet aspoň trochu brambor. Bránil se, ale nakonec sestře, která vždy prosadila svou, podlehl. Doslova pod palbou osázeli kousek pole, a přestože brambory nikdo nekultivoval, trochu se jich urodilo. Na vykrmení prasete to sice nestačilo, ale na jídlo jich bylo dost pro rodinu i pro sousedy. Někteří si nasázeli brambory „v běžencích“ a na podzim je tam jezdili sklízet. Nedostatek zeleniny se projevil kurdějami. Kupičovské ženy si i s tím dovedly poradit. Vyravily se znovu k Lucku a do Ivanič pro pomoc. Nikdy se nevracely s prázdnou.

Potíže byly také s bydlením. Nejenže tolik budov shořelo, ale Sověti v době nepřítomnosti Čechů některé další rozebraly a odvezly do neznáma. To se stalo s domem doktora Nemoškalka, Václava Fialy a Heršla Batera. Navíc v té době byl Kupičov sídlem „rajonu“, protože jeho původní sídlo Turijsk bylo doslova srovnáno se zemí. V mnoha obytných domech tedy byly úřady a obyvatelé Kupičova se museli velmi uskrovnovat. Lidé se ale nějak stěsnali a navzájem si vycházeli vstříc. Nikoho už ani nenapadlo dělit se na katolíky a evangelíky.

Asi v září, nebo spíše v říjnu se v Kupičově na krátkou dobu ubytovala velitelská jednotka Rudé armády. Během té doby, aniž by většina z nás o tom věděla, Adolf Ledvina si zapálil papiros s generálem Rokossovským a Vilém Kozlík s generálem Žukovem. Nižší „šarže“, které se častěji dávaly do řeči, říkaly, že tam odpočívají před útokem na Varšavu. Večer se na rynku promítaly filmy. Byli na ně zváni i civilisté. Mnozí z nich, hlavně děti, viděli tehdy film poprvé ve svém životě.

Velice prospěšné bylo, že hned v září bylo ve škole zahájeno vyučování. Ředitelem školy byl Prochor Ignat'jevič (ukrajinsky Hnatovič) Rodnikov. Učebnic bylo poskrovnu, ale na to byli všichni za sovětské vlády zvyklí. Obzvlášť velké potíže byly s papírem. Normální sešit byl velkou vzácností. Inkoust se vyráběl z „chemičnejch plavajzů“ /195/, nebo také z bezinek. Ten ale nebyl dobrý. Lepší byl z duběnek. Duběnky se namočily do vody spolu s hřebíky nebo jinými železnými předměty. Po několika dnech z toho byl docela slušný černý inkoust.

Ve dne obvykle musely děti doma pomáhat, a tak často psaly úkoly večer při kahánku vyrobeném z velké nábojnice naplněné olejem, někdy i benzínem. Benzín svítil lépe, ale kahánek musel být obsypán solí, „aby to nebouchlo“. Olej zase strašně čadil, ale co se dalo dělat, když v Kupičově nebyla elektřina, a petrolejky, kterými se svítilo před válkou, už dosloužily. Stejně by do nich nebyl petrolej.

Přesto čeští žáci, až na nepatrné výjimky, brali učení velmi vážně. Škola byla vzácná. Po několika válečných letech, kdy se téměř neučilo, se v jedné třídě sešli žáci i několika ročníků. Věkový rozdíl byl často dva až tři roky.

S Ukrajinci zatím nedocházelo k žádným konfrontacím. Pouze jednou se už schylovalo ke konfliktu, a to když skupina ukrajinských občanů vedená Ivanem Pičarukem si přišla pro zemědělské nářadí, které jim prý Češi vzali během minulých událostí. Lidé se nad tím pozastavovali. Ještě si pamatovali, že když se v roce 1940 zakládal kolchoz, musel být společný s Ukrajinci, protože ti měli jen úplně to nejzákladnější nářadí, kterým by kolchozní pole neobdělali. Co jim tedy Češi asi mohli vzít? Odešli s nepořízenou.

Sotva začal být život zase trochu snesitelný, už tu byl znovu starý problém - banderovci. Zatím se projevovali pouze tím, že semtam ostříhali některou učitelku nebo komsomolku dohola. Sověti však proti nim ihned začali organizovat obranu. V Kupičově byla malá vojenská jednotka a vedle ní byl z civilistů vytvořen „istrebitel'nyj batalion“/196/. V jeho rámci byl úplně samostatně zorganizován „češskij vzvod“ /197/. Velel mu Jaroslav Hálek. Tento český oddíl byl poze strážní a neměl být, a také nebyl, využíván k útočným akcím. Jeho členy byli většinou bývalí carští vojáci do 55 let, muži propuštění z armády a mladí chlapani ve věku 16-17 let. Lidé jim říkali „stribky“ /198/. Díky této nové domobraně banderovci do Kupičova nevnikli ani po válce. Prvním organizátorem této akce byl sovětský důstojník NKVD Arkušin. Zastřelila ho příslušnice UPA, kterou si vzal k sobě jako milenku.

Postupem času aktivita banderovců stoupala. Tehdy už byli daleko organizovanější a zkušenější a měli velkou podporu místního obyvatelstva. O každé akci NKVD věděli předem. Každou služební cestu do ukrajinských obcí někdo zaplatil životem. Životem si nebyli jisti ani místní „holovové“ a jejich rodiny. Jakmile někdo přijal od Sovětů nějakou funkci, musel počítat s tím, že dříve nebo později dojde i na něho. Proto většina „holovů“ i s rodinami se také nastěhovala do Kupičova a do svého úřadu pouze dojížděli. Každou chvíli se v Kupičově konal oficiální pohřeb. Školní děti místo ručních prací vily věnce a „češskij vzvod“ doprovázel oběti na zvláštní hřbitov na Rajčure a střílel na jejich počest čestné salvy.

Kromě všech těchto starostí zde byla neustále otázka: „Jestlipak ten můj nebo náš ještě žije?“ Jak chudinky manželky a matky trnuly hrůzou, když listonoš Mikolášek nesl dopis, a jak byly šťastné, když „ten jejich“ ještě žil. První obětí byl Rudolf Kozlík. Zahynul nešťastnou náhodou. Poslední byl Slávek Šulc.

O tom, jak to vypadalo v Dažvě, nám poví Libuška Nehasilová-Hálková:

„Byl podzim 1944. Všichni jsme už byli zase doma. Kvůli jarní evakuaci nebylo kdy zasázet brambory a zeleninu. Naše pole zůstala prázdná. Bylo třeba postarat se o rodinu a zvířata. Přes léto to ještě šlo, bylo ovoce a tráva pro dobytek. Před námi ale byla zima.

Švagr Jaroslav zemřel. Sestra Mařenka zůstala sama s dětmi, s Maruškou, Aninkou a Venouškem. Vrátili se z Boratína, kde dostali od švagrových příbuzných prasátko. Přes léto vepřik dostával kopřivy, lebedu, otruby a trochu mléka. Pěkně rostl. Když napadl sníh, zabíjeli jsme. Půlku jsme zpracovali a sádlo vyškvařili. Druhá půlka zůstala.

Sestra Marie se rozhodla, že pojede do Boratína pro trochu brambor a zrní. Zapřáhla koně a s dcerkou Maruškou vyjely. Já jsem přijela do Dažvy pomoci Anince hlídat domov. Jednou večer, okna byla zatemněná, jsme seděly při rozsvíceném kahanu, já jsem pletla a Aninka háčkovala. Venouš spal. Bylo už pozdě večer, když jsme zaslechly venku hlasy. Někdo bouchal na okna a na dveře. Byla tma, ale škvírou zatemněného okna jsem zahlédla stíny postav. Bály jsme se. Byla to samota ve velké, krásné zahradě. Švagr Jaroslav byl velký sadař, jeho koníčkem bylo šlechtění ovocných stromů. Teď i ty stíny stromů strašily.

Venku byli banderovci. Z okna na druhé straně domu jsem vyhodila do oplocené květinové zahrádky hrnec sádla. Zabořil se do kyprého sněhu. S Aninkou jsme se domluvily, že všechno schová a já je zdržím. Tu půlku zmrzlého prasete jsme daly Venouškovi do postele. Aninka vše rychle přikryla peřinou. Já zatím stála u otevřených dveří z kuchyně na verandu a naříkala jsem, jak se bojíme, když jsme samy doma. Sestra že jela pro trochu brambor a zrní a my že jsme hrozně vystrašené. Chtěli, abych je pustila dovnitř, že se nám nic nestane. Ale já pořád opakovala, že se moc bojíme. Když mi Aninka dala znamení, že je všechno schované, otevřela jsem verandu. Dovnitř se vtačilo šest chlapů. Šli přes kuchyň do světnice, kde bylo světlo od kahanu. Tady se na ně vystrašeně díval Venoušek, který se mezitím probudil a celý se třepal strachem a zimou, až drkotal zuby. Jeden si sedl na kraj Venouškovy postele a chtěl mu narovnat peřinu. Prasečí nožička vyklouzla ven. Venoušek ji rychle zastrčil pod peřinu. Chtěl si k němu na postel přisednout ještě jeden. Ten první se na něho ale utrl, ať si sedne jinam, že kluk je už i tak dost vystrašený. Nic nehledali, nic nepožadovali, chvíli pobyl a odešli. Druhý den jsme slyšeli, že u Sachárek jim neotevřeli. Rozbili jim dveře a vzali napečený chléb.

Sestra s Maruškou se v pořádku vrátily. Od příbuzných, za pomoc v létě, dostaly brambory a zrní. Nakonec tedy vše dobře dopadlo.“

Smutné byly vánoce roku 1944, asi nejsmutnější ze všech válečných. Téměř ve všech rodinách se vzpomínalo na ty na frontě. A v mnoha již oplakávali tatínka nebo syna. Padl mladičkový Slávek Baloun, Pepa Brázda, a také nejmladší z kupičovských vojáků, Pepíček Dombrovský. O Vánoční době píše Pepa Židlický ve svém deníku toto: „20.prosince 1944. Silná dělostřelecká palba nad Ladimírovou. Padl Pepa Dombrovský z Kupičova. Nebylo mu ani sedmnáct. 24.prosince 1944. Neděle. Štědrý den. Poprvé ho trávím mimo domov. Večer jsem byl na slavnostním koncertu naší vojenské hudby. Jako jediný z celé naší roty, za vzorné plnění služebních povinností, jsem dostal zvláštní balíček od velitele brigády. Několik knih, stovku cigaret, kapesníky, cukrovinky a pochvalný dopis.“

Fronta už byla daleko, a přece díky citovým svazkům s našimi drahými tak blízko. Dopisům to někdy sice trvalo trochu déle, ale přece přicházely. Byla to vždy událost pro celou ulici. Ale i vzdálenější se ptali, zda v dopise není zmínka o tom „jejich“. Někdy byl dopis plný humoru, třeba když Lád'a Pokrupa psal, jak si udělali zabijačku. Jindy to byl zase dopis vážný, ve kterém mladý dělostřelecký důstojník Slávek Tošner sděloval, že už měl příležitost pomstít svého bratra Bohouše. Psal, že dal první rozkaz „pal“. Byly smutné i ty dopisy, které přicházely z nemocnic v Rusku.

Přicházely ovšem i ty nejkrutější, s úředním razítkem. Jak těžké to muselo být pro Marii Maškovou a jejích pět sirotek, Marii Skramuskou se čtyřmi sirotky a Marii Kučerovou rovněž se čtyřmi sirotky. Jejich tatínek uhořel v tanku. Marie Svobodová zůstala se třemi malými dětmi. Bolest však byla veliká, i když zůstalo bez tatínka jen jedno dítě.

Ať byla bolest sebekrutější, život šel dál. Děti chtěly jíst, prádlo se muselo prát a dobytek krmit. Rodily se i další děti, které jejich otcové uviděli až po válce. Jako poslední se narodily v Kupičově Vlastička Ducháčková a Mařenka Matoušová.

Nejhorší bylo to, že na ženy, které nesly veškerou odpovědnost, se nebral žádný ohled. I kontingent musely plnit stejně jako ostatní. Když při jedné schůzi, na které se probíralo plnění dodávek, vystoupil čtyřiasedmiletý Josef Veltruský a zeptal se, ja je to možné, že na nás nebere nikdo ohled, když nás zničilo sovětské letectvo, měl kvůli tomu, chudák, moc nepříjemností.

Ženy musely plnit také všechny ostatní předepsané povinnosti. Odvážely úřední osoby na nádraží a přivázely různé věci. Musely přes les a banderovci číhali všude. Z toho důvodu bylo také nebezpečné vézt obilí do mlýna nebo řepku do olejny a čekat tam na mouku nebo olej třeba celou noc. Jelo vždy více žen společně nebo si s sebou vzaly nějakého „staříka“.

Fronta byla daleko, ale klid nebyl. Banderovci dávali o sobě vědět stále častěji. Jednou naházeli granáty do sání, ve kterých jeli „enkavedisti“, podruhé zabili „holovu“, když přijel do obce, ve které měl vládnout. Jindy zase vydlobali oči a uřízli jazyk spolupracovníkovi NKVD. V Kupičově byl celkem klid. Koncem února 1945 četli dětem ve škole a dospělým v sále prohlášení atamana „Rudého“, které napsal, když ho orgány NKVD zajaly. Vyzýval v něm UPA, aby se vzdala, ale její příslušníci to na vědomí příliš nebrali.

Přišlo jaro a s ním všechny zemědělské práce. Lidé se snažili obdělat každý kousek půdy. Zahrnovaly se ještě zákopy a jámy po bombách a krytech. Na podzim se všechno nestihlo. Češi se při těchto pracích nesetkávali se žádnými překážkami ze strany banderovců. Nedošlo ani k žádnému úrazu způsobenému minami nebo zapomenutým střelivem, i když ho zůstalo všude dost. Bedřich Gregora měl na poli za vápenkou asi 30 minometných granátů. Po zkušenostech z první světové války, kdy mu rozbuška utrhlá prsty, nechtěl to pole ani vidět. Kluci, kteří tam pásli krávy, se toho nebáli a všechno rozmontovali. Vynikal v tom prý Slávek Jankovec. S minami to měli horší tam, kde přímo probíhala linie fronty. Mnoho lidí, hlavně mladých chlapců, utrpělo těžké úrazy.

Když je zle, může být ještě hůře. To se potvrdilo i v Kupičově. Do všech těžkostí a strádání přišla epidemie tyfu. První obětí byla Julie Kafková. Všemi však otřásla především smrt její dcery Marie Ledvinové, rozené Tiché. Mladé mamince bylo tehdy 29 let. Zůstaly po ní dvě děti, holčička Bohumilka asi sedmiletá a malý Jaroušek asi roční. Tatínka měly v armádě, a tak se o ně starala babička Ledvinová a teta Zápotocká. Na tyfus zemřel také Jaroslav Hálek. Když se epidemie začala šířit, doktor Nemoškalenko rozhodl, že někdo musí jet do Lucka pro léky. Jely zase dvě statečné ženy, Karolína Ledvinová (Otokarova) a Marie Kozlíková-Žitná. Úkol zvládly dobře. Díky jim už nikdo z Čechů nezemřel.

Fronta postupovala hlouběji do Německa a zprávy zvěstovaly blížící se konec války. Konečně padl Berlín a 9.května byl konec války oznámen. Všude se oslavovalo. Do sálu k Ducháčkovům byl svolán mítink. Bylo hodně jáсотu a tleskání. Až do noci tekla vodka proudem. Celý „istřebitelný batalion“ vyšel za Vrbovy a vesele se střílely salvy vítězství. Tak byli hoši „rozstřílení“, že jim to museli dospělí zatrhnout.

„Českij vzvod“ plnil nadále svou funkci, i když se rajon už přestěhoval do Turijska. Do českého oddílu byli zapojeni i chlapci, kteří ještě chodili do školy. Ve dne se učili a večer hlídali.

Krátce po ukončení války, když se začali vracet demobilizovaní Ukrajincí, změnil se i vztahy k českému oddílu. na to, aby se český oddíl zařadil Hlavně se vše změnilo po smrti Jaroslava Hála. Sovětské orgány začaly tlačit na to, aby se český oddíl zařadil mezi ostatní příslušníky „batalionu“. Nikdo z českých chlapců však nechtěl jít bojovat proti Ukrajincům. Možností vzdorovat však bylo čím dál méně.

České „stribky“ však potkalo nečekané štěstí. Na dovolenou z Československé armády přijel jeden z nejstarších kupičovských svobodovců Václav Kučera. Když viděl, jaké nebezpečí hrozí českým klukům, zařídil prostřednictvím Československé komandatury v Rovně, aby je vzali do Československé armády. Tím byla cesta do Československa otevřena. Doklady si v „rajonu“ však museli vyříditi sami. S notnou dávkou drzosti a „oblbování“ se to povedlo. Na sovětské úředníky zapůsobilo, že byli příslušníky českého „vzvodu“.

Bohužel, než si vyřídili odjezd, došlo koncem srpna 1945 k tragické události. Všechny velice zarmoutila. Tři čeští hoši, Vratislav Kubeš, Jaroslav Mašek a Vladimír Polívka, byli donuceni jet s agitační kolonou do Osmigovič jako ochrana. Při zpáteční cestě banderovci nechali v jednom nebezpečném místě projet přední hlídku a pak na kolonu zaútočili. Podle Slávka Kubeše nastalo v mžiku peklo. Zůstalo tam mnoho mrtvých a raněných. Z Čechů padl Jaroslav Mašek, bylo mu sedmnáct. Vladimír Polívka byl raněn. Zachránil se tím, že předstíral mrtvého. Slávkovi Kubešovi spolu s ředitelem pošty Karachanovem se podařilo z léčky uniknout. Měl jen prostřelenou lodičku a několik děr v „gimnast'orce“ /199/. Jarouše doprovodili jeho kamarádi na poslední cestě. Pohřební obřad vykonala paní Julie Bendová, farář tehdy v Kupičově nebyl. Jarouš byl jedinou obětí z řad Čechů během „samoobrony“ a „češského vzvodu“. Jeho smrt pro nás udělala tečku za všemi těmi událostmi.

Vzpomíná jeden z těch chlapců: „Brzy potom jsme se loučili na konci vesnice, u Ledvinových, jako kdysi emigranti do Argentiny. Loučil se s námi celý Kupičov. Neodjížděli jsme jen my, mladí kluci, jeli také všichni vojáci, kteří byli ranění nebo na dovolené. Jeli také ti, kteří se po válce vrátili domů, ale nechtěli v Kupičově zůstat navždy. Přišel se s námi rozloučit také náš nezapomenutelný pan doktor Nemoškalkenko se svou paní. Všem nám jako porodní asistentka pomáhala na svět. Když pan doktor uviděl, že naši rodiče pláčí, napomenul je, aby se spíše radovali, když jejich děti odjíždějí z toho pekla. Cestou jsme v Turijsku potkali známou ukrajinskou dívku. Cestu nám záviděla a řekla nám tehdy populární vtíp: ‚Hitleru kaput, Stalinu chomut a vy, Ukrajinci, jijiže varenyky ta ožydajte Ameryky.~ /200/

Cesta do Čech proběhla krásně a 11.září už nám vystavovali doklady u zvláštní vojenské skupiny „Žatec“. Určitou dobu jsme bydleli v Žatci a pak jsme s otci nebo bratry odjeli na přidělené usedlosti.“

V polovině září 1945 přijeli na krátkou dovolenou do Kupičova vojáci Jaroslav Ledvina a Václav Zápotocký. Jaroslavu Ledvinovi bylo umožněno vzdát poctu zemřelé manželce Marii. Jeho setkání s dětmi Bohumilkou a Jarouškem bylo šťastné, ale zároveň velmi smutné. Návštěva těchto vojáků umožnila dalším kupičovským klukům dostat se do vojenského štábu v Rovně a po krátkém čekání odcestovat do Československa. Tehdy odcestovali Vladislav Pestkovský, Václav Zápotocký a Václav Židlický. Pozdějším vojenským transportem odcestovali ještě Jaroslav Brázda a Josef Kremla. Václav Zápotocký starší si odvezl na svůj vojenský pas i manželku Anastázii.

Soužití s jinými národnostmi

Vztah Čechů k ostatním národnostem na Volyni se utvářel hned po jejich příjezdu. Češi, ač většinou chudší lidé, byli už tehdy zvyklí na určitou úroveň kulturní a technickou, i úroveň každodenního života. Přijeli ze země, kde už sto let byla povinná školní docházka a stejně tak dlouho bylo zrušeno nevolnictví. To, co uviděli na Volyni, byl pro ně hotový středověk. Místní ukrajinské obyvatelstvo bylo tak zaostalé, že to naše předky až zaráželo. Naši lidé také nedovedli pochopit jejich nezájem o to, aby něčeho dosáhli prací. Z domova byli zvyklí vyžnout každou mez, vypást každou cestičku, posekat každý příkop. Na Volyni bylo tolik možností a nikdo si toho ani nevšiml. Na druhé straně šlechta vedla extrémně rozmařilý život, takže byla nucena rozprodávat rodinný majetek kus po kuse. Tento způsob života a zaostalost způsobily, že se Češi dívali na místní obyvatele trochu spatra.

Ukrajinci byli zpočátku Čechům nakloněni. Litovali je, že museli opustit rodný kraj. Trvalo to však jen do té doby, než ta česká chudina začala hospodařit. Pak začali závidět a přetrvávalo to u nich až do posledních dnů.

Kupičov byl skutečně českým ostrovem v cizím moři. S Ukrajinci jsme se snažili vycházet dobře i tehdy, když jsme nebyli bezprostředními sousedy. K nějakým bližším stykům však

nedocházelo. Ani pravoslavných Čechů, kteří by chodili s Ukrajinci do společné cerkve, nebylo mnoho. Smíšených manželství byl zanedbatelný počet a stejné to bylo i s kmotrovstvím. Kontakty byly spíše ekonomické. Ukrajinci jezdili pravidelně k českým řemeslníkům, a tak vznikaly i přátelské vztahy. Pak třeba Ukrajinec z Lityna říkal, že jde „do staroho Kremly na krendliky“ apod. /201/

Poměrně mnoho ukrajinských chlapců a děvčat u českých hospodářů sloužilo. V zájmu objektivy je třeba konstatovat, že „panimámy“ a „pantátové“ ne vždy k nim měli dobrý vztah. Služba u Čechů však pro tyto mladé lidi byla dobrou školou. Naučili se poctivě a cílevědomě pracovat a osvojili si základy hygieny. Zvláště děvčata byla učelivá a pracovitá. Tito lidé se pak stávali nositeli pokroku. Děvčata zdobila svá okna muškáty a českými „firhaňky“ /202/, chlapci vzorně obdělávali pole a zakládali sady. V sadaření mnohdy předčili i Čechy. Mezi Ukrajinci však bylo bohužel mnozí, kteří ani těmto svým lidem nepřáli, že se něčeho dopracovali a měli něčeho víc. Češi jim naopak přáli a svým způsobem je obdivovali.

Češi také těžko chápali ukrajinskou mentalitu, která se projevovala v tom jejich „chaj bude hirše, aby hinše“. Když přišli Sověti, říkali, že přišli „naši“, když přišli Němci, byli to opět „naši“. Přáli jsme jim samostatnou Ukrajinu, avšak jejich spojenectví s fašisty a metody jejich boje jsme nemohli pochopit. ani s nimi souhlasit. Češi chtěli být neutrální, nemíchat se a nenechat se vtáhnout do národnostních bojů. Proto rada starších v Kupičově nikdy nemohla přistoupit na požadavek banderovců, aby určitý počet Čechů vstoupil do jejich řad. Tehdy to měl být vzor pro celou českou Volyn. Také vraždy našich spoluobčanů a neustálá šeptanda o spaní v českých peřinách a o jídle škvařeného sádla, kterou se nikdo nesnažil vyvrátit, nijak nepřispívaly k dobrým vztahům, ale naopak prohlubovaly napětí. I když jsme nakonec uzavřeli dohodu s Poláky a zorganizovali „samoobranu“, neznamenalo to, že jsme v každém Ukrajinci viděli nepřitele. Kdyby tomu tak bylo, nikdy by v českém Kupičově nemohlo v těch těžkých dobách plných nepřátelství, najít přístřeší 93 Ukrajinců. Prožili tam pod ochranou Čechů tu dobu poměrně klidně.

Trochu jiné byly vztahy s Poláky. Ke skutečným bezprostředním stykům s nimi došlo až po vzniku Polska jako samostatného státu. Ovšem ani během těch dvaceti let nežil v Kupičově větší počet Poláků. Bydleli tam pouze úředníci, učitelé, policie a sem tam nějaký řemeslník. K nejčastějšímu setkání s nimi docházelo v katolickém kostele. Zde se také lidé blíže poznávali. Starší generaci, která zažila bezbřehou svobodu „mátušky Rusi“, se Polsko zdálo být příliš utiskující. Bylo více daní a povinností. Jinak kupičovští Češi neměli žádný důvod žít s Poláky v neshodách. Neměli jsme společné meze, a tak se nebylo o co soudit..

Semeno nesváru mezi nás zasel až falešná propaganda. Pak ovšem nastal tak rychlý spád tragických událostí, že z těch zdánlivých nepřátel ovlivněných v druhé polovině 30.let. Zhoršující se vztahy vyvrcholily zabráním „Zaolzia“. Těžce jsme to tehdy nesli **propagandou se stali ubožáci, kteří** potřebovali pomoc. Pak jsme si navzájem pomáhali nejen v Kupičově, ale kdekoliv, i za polárním kruhem.

To, že jsme se spojili s Poláky, nebylo nepřátelství vůči Ukrajincům. S Poláky nás pojilo v té době stejné nebezpečí. V mnoha názorech jsme se však i tehdy lišili. Poláci viděli na Volyni svoji valst, a my jen domov. Byl to kraj, kde jsme se narodili a kde žijeme, ale naše vlast, kterou jsme nosili odmalička v srdci, byla jinde. Naše chování bylo tudíž úplně jiné a také naše vlastenectví mělo jiné rozměry. Byli jsme neutrální a chtěli jsme takovými zůstat, ale nebyli jsme lhotejní k utrpení bližního. Pomáhali jsme každému, kdo trpěl. V takové chvíli jsme dokázali zapomenout i na to nejošklivější slovo, které bylo vyřčeno na naši adresu. Proto Kupičovem mohlo projít tolik Poláků pronásledovaných banderovci.

Ty dny, kdy jsme se museli spolu s Poláky bránit proti lidem, kterým jsme v životě neublížili, zůstanou navždy v naší paměti. Jen ten, kdo se ocitne v neprodyšném obklíčení a je si vědom toho, že už ho čeká jen smrt, dovede ocenit, co znamená, když v tu chvíli přispěchá pomoc. Pro Čechy byla takovou pomocí jednotka poručíka „Jastrzeba“. Tehdy se rodily ty dobré vztahy, které přetrvávají dodnes. „Jastrzab“ tehdy nevěděl, že mu kupičovští Češi tu pomoc oplatí. V roce 1946, kdy byl nucen opustit svou vlast, které tak věrně sloužil, objevil se na Podbořansku. Zde mu poskytli pomoc Václav Vrla, Jaroslav Židlický, a hlavně Václav Kačerovský. Ten ho převedl do Západní zóny, do města Selbu. Dodnes trvá přátelství Poláků ke kupičovským Čechům. O Kupičově toho vědí kolikrát víc než mnozí z nás.

Našimi bezprostředními sousedy byli Židé. Bylo jich ke konci asi 300. Češi se s nimi setkali hned po příjezdu. Styky byly většinou dobré, sousedské, ale sem tam také padlo nějaké to slovíčko. Chování Židů vůči Čechům bylo úplně jiné než k Ukrajincům. Žádný Žid si nedovolil tykat dospělému Čechovi a ze strany Čechů to bylo stejné.

Židé byli většinou obchodníci, řemeslníci, ale byl tam také jeden zemědělec, Šimon „ospodáž“. Téměř všichni mluvili česky, hlavně mládež, která s českou mládeží kamarádila. Co nás však od nich dělilo více než od ostatních, bylo náboženství. To, co jedli Češi, nesměli jíst Židé. Čechům ovšem jejich macesy nevadily. Také nevadilo, že drželi místo neděle šábés. Žádné napjaté vztahy mezi Čechy a Židy nebyly. Naopak v roce 1911 bylo v časopise Slovan kupičovským Čechům vytýkáno, že se o Židy starají jako o bratry. Prý na své jméno jim pole a louky kupují.

Češi prožili se Židy dobré i horší časy, ale to, že budou svědky jejich vyražďování, si nikdo ani ve snu nepomyslel. Byli ovšem na jejich straně a pomáhali jim, jak jen mohli. Kvůli místnímu obyvatelstvu to bylo nebezpečné. Pokud žijí Bibe Barenholz, Bereš Barenholz, Mojše Langer, Šlojme Bren, Šimon Talkovski, sestry Pfeferovy a Srulik Melamed, jistě si vzpomenou, že přežili díky kupičovským Čechům.

Jedeme do Čech

Tátové v Čechách čekali na rodiny a rodiny v Kupičově už se také nemohly dočkat toho dne, kdy se pojede. Mámy v Kupičově to však měly přece jen o trochu těžší. Nejenže se musely postarat o vše, co souviselo s výživou a ošacením rodiny, ale snažily se i v těch těžkých podmínkách něco nahospodařit, aby ta „tím svým“ nepřijely s prázdnou. Využívaly možností ke koupi něčeho cennějšího na „bazaru“ /203/. Byla to třeba „brazulečka“, prstýnek nebo „oryngle“ /204/. To všechno se hned po květnu dalo koupit na „bazaru“ v Kovelu. Nabídka byla podle toho, kdo jaké „trofeje“ z Německa vezl. Tam se dala koupit zrovna tak dobře carská „pjaťorka“ /205/ jako německý mikroskop. Obchodníci byli přerůzní. Žádnou zvláštností nebyl Uzbek v sandálech, v „galife“ /206/ a s cylindrem na hlavě.

Naše ženy, ty neúnavné včeličky, se rychle vžily do vzniklé situace. Pekly různé perníčky, „hnaly“ dobrou „samohonku“ a vymýšlely si i různé jiné věci. Vždy hleděly, aby u prodeje byly alespoň dvě. Na „bazaru“ se potulovalo mnoho zlodějíčků a různých „žulíků“ / /. Jen jednou si Máňa Birnbaumová dala peníze do kabelky. Z kabelky jí zůstal v ruce jen řemínek. Na dva kupičovské strejce přišla jednou „kontrola“ a odvedla je s sebou. Ovšem místo do úřadovny milice je zavedla za město, do bývalých zákopů, a tam je okradla. Ani takové případy však neodradily lidi od obchodování. Žít se chtělo. A o tom, že ani „hnaní smaohonky“ nebylo lehké, svědčí vzpomínka Vilušky Magáňové-Ledvinové:

„Ve válce, když všichni muži byli pryč a Radoviče byly spálené, děda Rudolf Svoboda s babičkou žili u nás, u své nejmladší dcery Anny Ledvinové. Na zahradě jsme pěstovali něco pro dům. Babička vařila a děda s maminkou pracovali na té zahradě a na poli. Ale peněz bylo málo, a tak, jak to bylo všude, pálili jsme z řepy kořalku. Děda to nechal zkvasit a ve vhodnou dobu začal pálit. Zařízení na to bylo vedle kuchyně v komoře. Od rána se pátilo, všude to bylo cítit. Báli jsme se, že nás ta vůně prozradí. Bylo už po válce a pálení bylo zakázané. Když začala kapat ta nejlépejší, přišlo k nám NKVD. Všichni jsme strachy strnuli. I my děti jsme věděly, že je zle. Maminka s babičkou to rychle vyřešily. Nanosily na stůl jídlo, co dům dal, a podaly po pohárku vodky. Pánové se najedli, napili, poseděli a před odchodem chtěli koupit vodku. Naši dělali drahoty, že to mají doma jen jako lék. Ale nakonec něco „našli“ a darovali jim to. Pánové, byli tři nebo čtyři, spokojeně odešli. Kámen nám spadl ze srdce a kořaličku jsme dovařili už bez překážek. Pak stačilo říci o tom sovětským vojákům. Kupovali vesele.

Za stržené peníze jela moje maminka s tetou Pestkovskou do Lucka pro mouku, cukr, dětem pro boty a pro jiné důležité věci. Měly vypůjčené koně a vozy. Každá jela s jedním. Přes litynský les ujížděly velice rychle, aby o své poklady nepřišly. Zrovna měly štěstí, banderovci řádili jinde. A opět se riskovalo a pátilo znovu, jinak by bylo moc zle. Byla by všude veliká bída.“

Skutečně to nebyly lehké cesty, do Kovelu a zpět. Jednou se vraceli z „bazaru“ Josef Tošner s otcem. Cesta probíhala klidně, litynským lesem projeli bez nehody. Asi uprostřed cesty mezi litynským lesem a Ziniovým na ně něco křičeli ukrajinští výrostci a při tom bylo slyšet cvaknutí. Byla zima, byli zahalení a nevěnovali tomu pozornost. Až doma zjistili, co znamenalo to cvaknutí. Děda měl prostřelenou šálu. Velice málo chybělo k tomu, aby mu kulka projela krkem.

Naše ženy byly čím dál odvažnější. Do Kovelu se vždy s někým svezly a věřily, že zpět zase někoho seženou. Tak to také jednou udělala Máňa Kozlíková-Žitná. Vše vyřídila a s penězi se vracela domů. Jela s Pavlem „Rozumným“ z litynských „chutorů“. Počítala s tím, že u nich přenocuje. Byl to řádný člověk, proto se nebála. Ovšem, když přijeli k němu na dvůr, vyběhla dcera

a zvěstovala, že u nich jsou vojáci a že tam bude zábava. To bylo něco pro Máňu. Hrůza ji pojala, že by tam měla zůstat. I když byla pozdní tmavá noc, sebrala svůj raneček a zmizela ve tmě. Řekla si, že „támhle někde“ je „krchov“ a vyrazila. Šla naprosto neznámým terénem, prolézala křovinami, musela přebrodit litvinskou strouhu. Když se dostala ke hřbitovu, byla v ní sice malá dušička, ale byla šťastná, že už je konečně na známé cestě. Pozdě v noci zaklepala na okno u maminky. To, co jí tehdy maminka řekla, si nepřejte slyšet. A myslíte, že ji to odradilo. Byla maminkou malé Lidušky, a o tu se přece musela starat.

Tak život ubíhal v samých starostech a potížích. Jen víra a naděje, že to vše jednou skončí a pojedete se do Čech, udržovala všechny nad vodou.

Některým Kupičovským se podařilo odjet do Čech ještě před všeobecnou reemigrací. Hned po válce přijela do Čech přes Polsko paní Wanda Veltruská s dětmi a Stanislava Chourová s dětmi. Později touto cestou přijela také paní Antonie Židlická, šestičlenná rodina Václava Houžvice z Peresiky a tříčlenná rodina Tomáše Velgata. Před reemigrací přijela také manželka MVDr. Rudolfa Tošnera.

Ostatní museli čekat ještě velmi dlouho. Čekání bylo dlouhé také pro děti. Tatínkové psali, jaké to je v Čechách, občas poslali nějaký nevídaný sešit, či dokonce plnicí pero, a děti se už nemohly dočkat, až to všechno uvidí.

Když byla v létě 1946 podepsána smlouva o reemigraci, každý si myslel, že se už co nevidět pojedeme. Děti očekávaly, že v září začnou chodit do školy už v Čechách. A zatím se nedělo vůbec nic. Teprve pozdě na podzim přijela do Kupičova reemigrační komise, ale stejně nikdo netušil, kdy k odjezdu skutečně dojde.

Mezi zplnomocněnci v ústřední komisi byl také nějaký pan Dědek a pan Stránský. Lidová tvořivost, narážejíc na všeobecnou a všemocnou korupci vytvořila tuto říkanku:

„Dědek kráčí po ulici, za ním běží tetky.

„Počkej, Dědku, vem nás do Čech, my ti dáme pětky!“ /viz pozn. 205/

„Já už vám nic nepomůžu, ani Josef Stránský,
počkejte, až po výborách /208/ pojedete všechny.““

Nějaký vtípek přetvořil poslední verš na „po výborách pojedete tak jako ty Brjanský“. V tom roce totiž v Brjanské oblasti v centrální části Ruska byla velká neúroda a nastal tam hlad. Sovětská vláda „vyřešila“ situaci tím, že dovolila tamním obyvatelům, aby si jezdili na Ukrajinu pro obživu. A tak nastala všeobecná „invaze“ Brjanských i na Volyň. Nejprve přiváželi různé věci a měnili je za kousek chleba nebo několik brambor, ale později už neměli nic a jen žebřali. Byli strašně zubožení a postupně „vyjídali“ Ukrajinu, a také Kupičov. Vypadalo to, že bude-li se s odjezdem otálet, za nějaký čas budou na tom všichni tak, jako oni. Když Kupičovští v březnu skutečně odjízďeli, byla těch ubožáků ještě plná nádraží.

Když komise přijela do Kupičova, Češi o její členy vzorně pečovali. Dozvěděli se od ní, že každá rodina si s sebou bude moci vzít 200 kg věcí, krávu a koně. Přebytky se tedy prodávalo, koně a krávy se měnili. Legnerovy děti se musely rozloučit s milovaným psem, německým ovčákem Trávkem, který zachránil rodině mnoho věcí před zloději. Maminka ho darovala litvinské Ukrajince Dárce a ta jí za něj dala fotografii svého syna Sjaňka.

V únoru konečně začala všeobecná reemigrace volyňských Čechů do „staré vlasti“. V Kupičově se konečně doslechli, že odněkud už vyjel první transport. Ještě byly silné mrazy, když přijel do Žatce. I když v něm nikdo z Kupičova nebyl, kupičovští muži si nechtěli nechat ujít setkání s prvními Volyňáky.

Uvítání bylo veliké. Byly tam zástupci vlády a filmovalo se. Hlavním řečníkem byl ministr práce a sociální péče. Velice překvapil, když po oficiální části začal na volyňské krajany mluvit rusky. Nedošlo mu, že ti lidé jsou šťastní, že už jsou doma a že mohou konečně mluvit česky.

Po prvním transportu šlo všechno ráz na ráz a 19.3.1947 přijel do Krásného Dvora vlak s Kupičovskými. To bylo vítání a okukování jeden druhého. Byli přešťastní ti, co se shledali. Setkání však nebylo samozřejmostí. Paní Libuška Holubová svého syna Odánka živého již nezastihla.

Přesně ve stejný den, kdy první kupičovský transport přijížděl do Krásného Dvora, z Kupičova odjížděl druhý transport. Prvním transportem odjely především rodiny vojáků a druhým všichni ostatní. V Kupičově zůstalo jen několik málo Čechů, např. Marie Kafková s dvěma dětmi, Ema Legnerová, Bohuslav Jankovec, Jaroslav Žitný a Helena Altmanová.

I když bylo prvnímu transportu co závidět, těch zbývajících čtrnáct dnů v Kupičově bylo docela zajímavých. Do prázdných usedlostí se nastěhovali Ukrajinci ze Slovenska, kteří optovali pro Sovětský svaz. Říkalo se jim Huculové. Mluvili slovensky, takže si s nimi Češi dobře rozuměli. Kupičov na ně však neudělal dobrý dojem, byli velice zklamaní. Východní Slovensko, odkud přijeli, bylo sice chudé, ale mohli si tam alespoň rozsvítit otočením vypínače a určitě tam nebylo tolik bláta jako v Kupičově. Mnozí byli tak nešťastní, že se chtěli ihned vrátit zpět, a někteří to později udělali. František Matouš vzpomínal, jak ho v té době sovětský úředník přemlouval, aby do Československa nejezdil, že jednou bude „plakat“. Matouš mu odpověděl: „Huculy tri dňa zděš, i uže plačut.“ /209/

Češi se už nemohli dočkat, až budou pryč z toho „sovětského ráje“. Jaké však bylo překvapení pana Karla Holuba, když v první československé stanici Čierne pri Čope (nyní nad Tisou) uviděl v nádražní restauraci Stalinův portrét. Neodpustil si poznámku: „Ty kluku, já před tebou utíkám a ty seš tady dřív než já.“

Cesta do zaslíbené země byla svízelná. Volyňští cestovali v nákladních vagónech, „dobyččákách“, čtyři rodiny v jednom, každá v jednom koutě na svých rancích. Uprostřed stála kamínka „bubínek“, kterými si topili a vařili na nich. Koně a krávy cestovali zvlášť pod dohledem některého dospělého muže. Když vlak zastavil na delší dobu, matky a starší děti šly poklízet, krmit, napájet a dojit. Někdy vlak odstavili na slepou kolej a nikdo nevěděl, kdy pojedje dál. Ve Volovci stál tři dny. Sověští železničáři občas také oznámili, že některý vagón se musí odstavit, protože má poruchu. Nebyla to pravda, jen čekali na „výkupné“.

Ve vlaku nebylo žádné hygienické zařízení, nebylo se kde umýt ani vykonat potřebu. Jídlo, které si lidé vezli s sebou, nebylo po deseti dnech cesty k československé hranici už zdaleka čerstvé. Objevily se pochopitelně zdravotní potíže i u zdravých lidí a zhoršil se zdravotní stav nemocných. Nebyly léky a nebyl k dispozici lékař ani jiný zdravotník. Proto po příjezdu někteří putovali z vlaku rovnou do nemocnice, a někteří cestou dokonce zemřeli. Cestu nepřežila Mařenka Bendová, Marie Kulichová a stará paní Hálková.

Poslední tři dny cesty po československém území představovaly něco docela jiného. Všude bylo čisto, na vyznačených stanicích třikrát denně čerstvé teplé jídlo a všude vlídné zacházení. Na Moravě se odpojily vagóny s krajany, kteří měli být usídleni na Bruntálsku, Opavsku a Hlučínsku. Vagóny s těmi, na které čekali jejich blízcí na Královédvorsku, se odpojily v Pardubicích. Zbytek vlaku pokračoval zase až do Krásného Dvora.

Dne 19.března 1947 český Kupičov na Volyni přestal existovat a 31.března téhož roku již byli jeho obyvatelé rozptýleni po Čechách, Moravě a Slezsku. Shledání s blízkými byla různá, někdy vřelá, jindy rozpačitá, a občas docházelo i k určitým nedorozuměním. Stály mezi nimi přece jen tři roky úplně odlišných životních podmínek. Avšak dobrý lékař čas všechno srovnal, i ty hlubší rány zahojil. Dnes většina těch nadšených vlastenců a dobrých vojáků i jejich manželek již odpočívá na hřbitovech po celé České republice. Budiž jim česká země lehká.